

Haitse Hodu!

Nº 11-12
1937.
50s.

IVOIDUPÜHA

PIIMAÜHINGUTE KESKLIIT

„VÕIEKSPORT”

TALLINN,

SUUR KARJA 23

Võidukalt
sammuvad eluteel need,
kel on kaitseks
elukindlustuspoliis.

ÜHISTEGELIK
KINDLUSTUSSELTS

„EESTI”

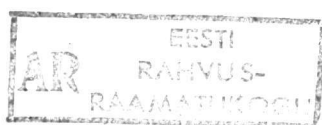
asut. 1907. a.

Valitsus:
Tartus, Suurturg 8.

KAITSE KODU!

IV VÕIDUPÜHA
ERINUMBER

Ar 937 P
Kaitse

Nr. 11/12 — 1937.

SISUKORD:

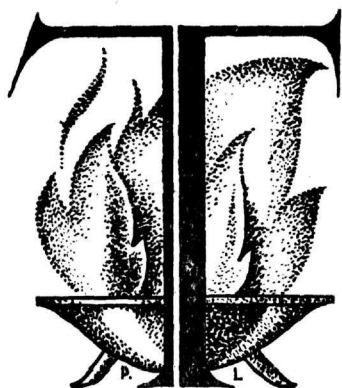
- Rülgivanema läkitus IV Võidupühaks
H. Visnapuu: Edasi uutele võitudele
— 23. juuni — Võidupäev.
J. Tandre: Eesti muinaslinnad.
— Võitude teel.
Leo Mõtus: Vaba Eesti.
V. H.: Vaerahukomisjonid Eesti-Vene piiril.
E. Päss: Rahvakombeid jaanitulest.
E. H. Truuvere: Balti rahvaste koostöö.
V. H.: Inglise Väikekaliiber-klubide-vaheline laskevõistlus.
J. Luks: Uus sõjalaev rahva annetustest.
A. Vares: Merenduse päev läks hästi korda.
— Kolonel A. Simon 60-aastane.
— Kapten P. Mühlverk 50-aastane.
— Rahvuspühad meil ja mujal.
V. P.: Harju noorkotkaste ja kodutütarde lipupäev.
L. S.: Lehekülgi meie rahva minevikust.
L. Sanglepp: Võidutuli.
— Suvi 1919.

Vastutav toimetaja: kolonel J. Maide.
Tegevtoimetaja: kapten A. Truuvere.

Väljaandja: Kaitseliidu Peastaap.
Toimetus ja talitus: Tallinn, Kaarli 8.
Telef. 451-89.

VABA JA VÕIDUKAS EESTI RAHVAS!

äna, neljandal Võidupühal, jaanikuu 23. päeval 1937. aastal, loidavad üle kogu eestlaste maa heledad võidutuled. Need leegitsevad tuled on selle märgiks, et Eesti kangelaslik rahvas mälestab oma kõikide aegade võitlusi ja võite, mälestab oma sangarlikke esivanemaid, kelle vankumatu usu, töö ja lootuse tulemuseks on meie vaba maa ja iseseisev riik.

Vabad talupojad põldudelt, töölised tehastest, eesti meremehed kõikidelt meredelt, eesti vaimuinimesed teaduse, kirjanduse ja kunsti aladelt, kogu eesti rahvas, teie kõik koos olete Võidupüha piduperemehed, sest teie töö ja vaim on loonud eesti rahva ainelised ja vaimsed varandused ja teie loote täna ja homme edasi Eesti parema tuleviku jaoks.

Eesti noored koolidest, põldudelt ja õppetöökodadest, astuge täna võidutulede juure sügavas aukartuses möödunud aegade sangarlike võitlejate töö ja vaeva ees. Eesti tulevik ootab teilt, et teie võtaksite minevikust kõik väärtusliku, säilitaksite selle tulevikule ja kasvataksite kõiki rahvuslikke varasid Eesti kaunima tuleviku jaoks.

Võidutuled süttivad täna ja igavesti kõigi nende jaoks, ilma vahet tegemata usus ja rahvuses, kes armastavad Eesti kodumaad, kelle usk Eesti Vabariigi igavesse elujõusse ei kustu iialgi.

Mehised, andekad, ustavad ja iseenele truud rahvad on ajaloos saatnud korda suuri tegusid. Eesti rahvas loob oma kauni tuleviku oma vaimse jõuga, tõemeelega ja väärtuslike tegudega.

Meie päevade suurtegu on kindla ja püsiva vundamendi rajamine suurele riigi- ja rahvushoonele uue põhiseaduse läbi. Selle rahvusliku teo viime üksmeeles täide.

Meie rahva sangarlikud esivanemad ja Vabadussõja kangelased on oma verd valanud eesti rahva iseseisvuseks tõe ja õiguse nimel. Kinnitagem loitvate võidutulede juures, et meie hoiame puutumatuna ja pühana eesti esivanemate päranduse — vaba maa ja iseseisva riigi. Lõõmaku võidutuledest uut usku ja julgust veel paremasse, õilsamasse ja kuulsusrikkamasse tulevikku, mis koidab uutele põlvedele. Loitku heledalt ja igavesti meie hinge püha tuli Võidupühast Võidupühadeni meie kaunile maale ja vabale rahvale.

*Su üle Jumal valvaku,
Mu armas isamaa,
Ta olgu sinu kaitseja
Ja võtku rohkest õnnista,
Mis iial ette võtad sa,
Mu armas isamaa.*

Võidupühal, 1937. a.

K. Päts.
Riigivanem.

1.

Elu ei ole mitte ainult töökas ja rühkiv äripäev, vaid ka andumine rõõmule ja ilule. Pidulikud hetked inimeste ja rahvaste elus tõstavad neid välja olemasolu eest võitlemise tõsidusest ja raskusest ning ühendavad nende meeli kõigele sellele, mis teeb elu elamisväärseks ja ihaldatavaks. Pidustuste hetkedel katkeb elumurede ahel, saabub puhkus, mis toob uut jõudu ja julgust uuteks võitlusteks olemasolu eest.

Üks tuntud eesti luuletaja on öelnud, et rõõm on kui tuli, mis tantsib. Ja tõepoolest, pidustuste hetkedel vallutab inimest rõõmutuli, mis puhastab inimese hinge kõigest sinna kogunenud pettumuste ja masenduste risust. Inimese psüühe vabaneb survest ja uus energia-allikas hakkab jälle hoogsalt sulisema.

Rahvuslikel suurpühadel, nagu seda on Võidupüha, on aga täita veel suuremaid ülesandeid. Nimelt annavad rahvuslikud pühad ja pidustused eluvõitluses individuaalselt kilustatud ja nagu üksipäini jäetud inimesele tagasi temale vajalise ühtekuuluvusetunde oma ajalooliste saatusekaaslastega. Inimese hinges sünnib ja kõveneb teadvus, et ta ei ole üksi oma eluvõitluses vaenulike jõudude vastu, vaid et ta kuulub suure perre, kes püüab ühiste sihtide poole. Kõik see täidab inimese hinge uue rõõmu ja elujulgusega.

Pikal okupatsiooni, s. o. võõraste valituste, ajajärgul ei lubatud eestlastele rahvuslike pidustusi nende poliitilises ja kultuurilises tähenduses. Saatusekaasluse ja ühtkuuluvuse tunde äratamine ei olnud soovitatav. Vene riigi aastapäeva ja keisri ja ta perekonna nimetähtpäevade pühitsemine ei annud eestlase hingele midagi. Ka Balti aadli poolt juhitud kirik oma tähtpäevadel ei võtnud osa eestlaste muredest ega rõõmudest, seega ei täitnud sisuliselt rahvuspühade aset.

Tung ühtekuuluvuse demonstreerimisele ja rahvuslike pidustuste järele leidis väljapääsu laulupidudes, mis kõigile ootamatult kujunesid suurteks rahvuslikeks pidupäevadeks, kuigi neid seoti mitmesuguste tähtpäevadega Vene riigis. Et see nõnda kujunes, see on mõistetav, kui meenutame, millisest hingelisest vajadusest kasvavad välja rahvuspühad.

Nüüd, millal oleme vabad saatusemäärjad oma kodumaal, võime anda vabaduse oma tunnete ja pühitseda, mida tahame ja kuidas tahame. Kuid see vabadus paneb meile kohustusi sisustada täieteadvusega oma rahvuspühadid, et need täidaksid täiel määral oma ülesande üksikisiku kui ka kogu rahva hinge ühendamises ja elujõu vallandamises ühisteks tegudeks.

Riigivanem kõnelemas eelmise aasta Võidupüha avatseremoonial

2.

Meil on kaks suurt rahvuslikku pidupäeva, Vabariigi aastapäev ja Võidupüha. Üks talvel, teine suvel. Kui nüüd rahvuspüha peab olema selleks tulipunktiks, millesse koonduvad kõik meie tundmused, püüded ja tahtmised, siis küsime eneselt õigusega, kas on küllalt põhjust, et pühitseda Võidupüha rahvuspühana.

Vastus sellele ei saa olla muud kui jaatav. Mitmekordne tungiv hingeline vajadus ja mitmekordne selle püha pühitsemise suurepärane õnnestumine kinnitab Võidupüha pühitsemise tarvilisust, olgugi et Võidupüha sisult ja traditsioonidelt on veel noor ja organiseerimisjärgus. Võidupüha peab aga suvise aja tõttu kujunema meie keskseks rahvuspühaks, millisesse tulipunkti jooksevad ühte kõik eestlaste kütkev tundmus, tahe ja tegu.

Kui nüüd lugu meie alateadvus, teadvus ja tundmused ütlevad, et Võidupüha pühitsemine on tarviline, siis peame Võidupüha mõtte viima läbi mõistuse analüüsi ja peame katsuma vastata küsimustele: 1) milleks pühitseme Võidupüha ja 2) milleks kohustab meid Võidupüha.

Üksikunimese kui ka rahvaste elus on aegajalt vajadus hankida ülevaadet oma senisest saavutustest, oma rahvuslikest varadest nii minevikus kui ka olevikus ning on vajadus nende saavutuste ja varade najal seada üles tähiseid tuleviku jaoks.

Võidupüha pühitsemegi esmajoones selleks, et pidustuste päevil teha ühtlasi üldbilanssi meie vaimsetest ja ainelistest varadest, teha, nii öelda, rahvusliku päranduse inventuuri, sest rahvas on nagu suur sugukond oma sugukondliku pärandusega.

Peatume nüüd üksikasjalisemalt küsimuse juures, milleks meie pühitseme Võidupüha.

Konkreetne juhus Võidupüha pühitsemiseks on Võnnu võidu mälestamine 23. juunil.

Landesvääri purustamine Võnnu lahingus 1919. aasta jaani-laupäeva sangarlikus võitluses on võidu saamine meie ajaloolise vaenlase üle, Võnnu lahing on üks lõpplüli eesti rahva võitluses oma olemasolu ja poliitilise iseseisvuse eest. Vabadusiha ja tahe olla vaba, julgus astuda oma vabaduse teostamisele ei ole iialgi kustunud eestlase hinges. Tuletame ainult meele suuri mässe, nagu Jüriöö, Toomapäev ja teisi, ning suuri vastuhakkamisi Pühajärvel, Anijas ja Mahtras.

Võnnu võidu tähtpäevaga koos me pühitseme ja mäletame oma esiisade kõiki võitlusi meie maa ja vabaduse eest pika ajaloo kestes. Me seisame vaikselt leinas ja sügavas harduses tuntud ja tundmata kangelaste kalmuküngaste ääres, painutame oma pea nende mälestuse ja kinnitame pühalikult luuletaja M. Raua sõnadega:

*Aeg haudadele rahu laotab
ja kääpaid maaga tasa vaotab,
aeg kalme rohutab
ja leina lohutab,
kuid usk, mis sangareid siin surma
surus,
et unu ajas ega umbu murus.*

Kaotuste leinas ei kustu aga meie teotahe ja usk tulevikku. Meie rahvussangarid ei ole oma elu annud selleks, et meie ainult passiivselt leinaksime ja nukrustaksime. Nad on oma kangelastegudega rajanud parema tuleviku eesti rahvale. Nende tegu on suunatud tulevikku. Kui Võidupüha on meile, vabadele eestlastele, meie kallite esivanemate ja langenud sangarite austamise päev, siis seda enam on see päev meile pühaliku tõotuse ja vande andmise päev, et meie hoiame puutumatusena meie esivanemate päranduse — vaba Eesti — ja et tahame kasvatada neid varandusi.

Pikas ajalooliste võitluste seerias tõuseb erilisele kohale meie viimne heitlus iseseisvuse eest, meie Vabadussõda. Vabadussõda on meie suurim rahvuslik ühisakt. Alateadvuslik tung ja tahe vabadusele liitis rahva eestlaseks. Seda rahva liitumist Vabadussõja päevil pühitsemegi nüüd Võidupühalt. Kui meie hoiame kõrgel Vabadussõja suuri voorusi — ühise tahte, koostöö, eneseohverdamise, suuremeelsuse vaimu — siis meie pühitseme õieti Vabaduspüha, sest Võidupüha on kõigepealt eesti rahvuse uuestisündimise ja uuestikujunemise mälestuspäev.

Eesti Vabadussõda ei olnud seega sugugi mitte klassisõda, nagu seda mõnelt poolt väidetakse, vaid see oli uus jätk põlisest heitlusest iseseisvuse eest. Me ei sõdinud enamlastega kui poliitilise erakonnaga, nagu tegid seda Vene valged, vaid me sõdisime Vene riigiga, milline

Peatõrviku pidulik viimine läbi Tallinna

sõda lõppes rahvusvahelise rahulepinguga Tartus Eesti ja Vene vahel. See rahvusvaheline rahuleping üksi juba määrab ära sõja iseloomu.

Samuti ei olnud sõda landesvääriga klassisõda, vaid sõda ajaloolise vaenlase vastu rahva poliitilise iseseisvuse eest. Meie teadsime väga hästi, mis meid ootaks, kui oleksime selle sõja kaotanud. Balti aadliriigi hertsogikrooni kandidaat oli juba valmis. Oleksime jälle sattunud sakslaste eestkostmise alla nii poliitiliselt, majanduslikult ja vaimset. Ajalookäik aga on meid rängalt meie enda nahal õpetanud, kuidas hästiorganiseeritud Balti aadel siin maal poliitilist võimu on oma kasuks osanud tarvitada.

Võõras valitsus maal on nagu rentnik talus, kes maast viimse välja võtab. Seda me teadsime. Ja et seda ei sünniks, selleks haarasime relvad nii venelaste kui ka sakslaste vastu. Me võitsime. Võnnu võit ja selle tulemused lepitasiid täiesti Lembitu ja teiste eesti rahva vabaduse eest langenute vanemate hinged. Kui me nüüd oma ajalooliste võitluste bilansile tõmbame kriipsu alla, siis võime puhtast südamest öelda, et meie ei ole sõdinud teiste rahvaste allaheitmise ja orjastamise pärast, vaid meie oleme sangarlikult võidelnud oma iseseisvuse, oma rahvuslike, aineliste ja vaimsete varade säilitamise eest. Meie rahva vaimujõu tunnuseks on seegi olnud, et ajaloo raskeil päevil eesti meeste ridadest on tõusnud ennastsalgavaid ja andekaid juhte, kes eesti rahva tahte on viinud võidule. Meie ajaloolised vaenlased olid neil ajal, millal eestlus võis avalduda ainult passiivses vastupanus, õppinud meid vaimset ja füüsiliselt alahindama, Vabadussõda ja eriti Võnnu lahing tõendas eesti sõjameeste suurt vaimu- ja loogijõudu ning vägevast võitlusindu.

Vabadussõja kestes õppis eesti rahvas ise hindama oma vaimset

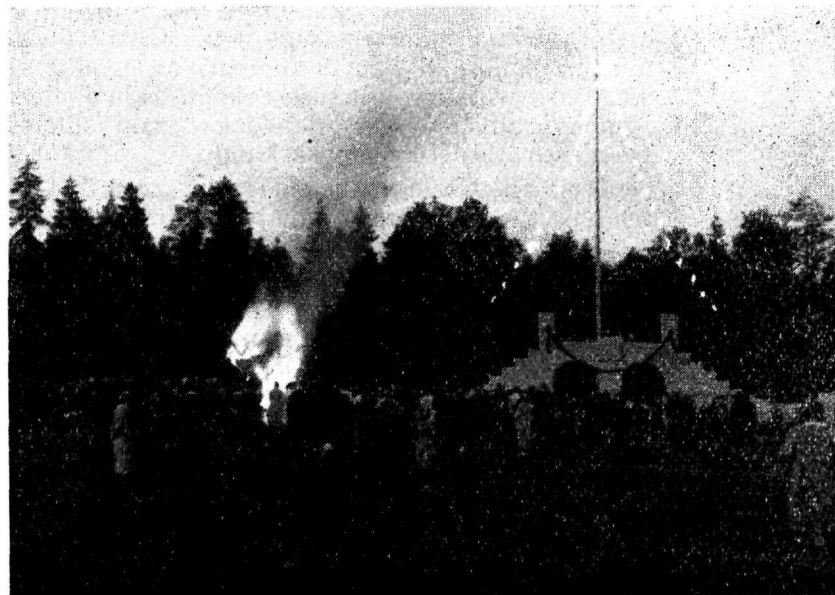
ja füüsilist jõudu. Seda on õppinud ka naabrid. Enese alaväärtuslikkuse tunde kadumine rahva psüühest ning valitseva rahva enesekindluse ja elujulguse tagasisaamine on Vabadussõja suurimaid tulemusi.

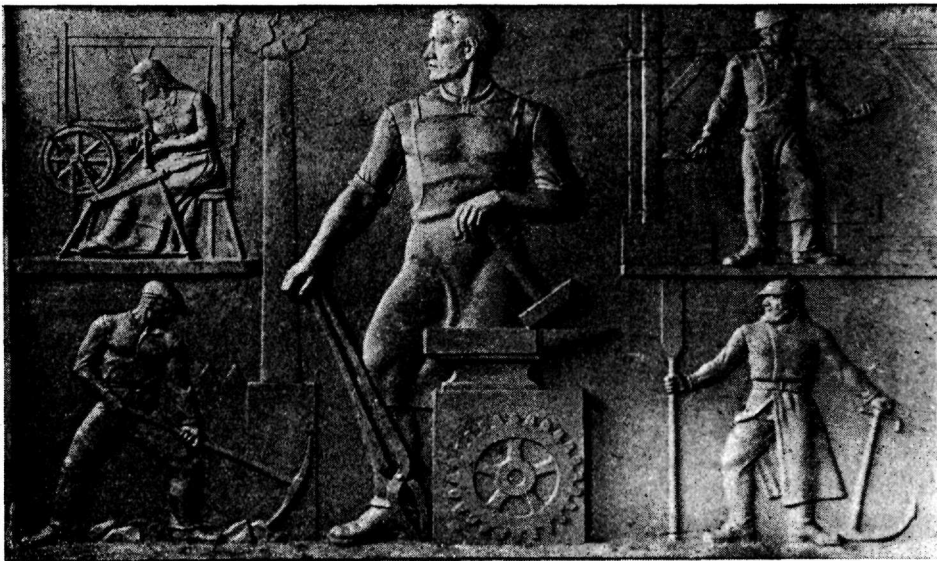
Kui me nüüd 23. juuni Võidupühal pühitseme rahvuslike püüete teostamist ja mälestame nende püüete saavutamisel langenud kangelasi, siis ei pühitse me mitte üksi poliitilise iseseisvuse saavutamist, vaid me pühitseme ka oma töö ja kõigi vaimsete püüete võitu. Me mõtleme sellele pikale ja visale võitlusele oma eluruumi, oma eluaseme ja maalapikese eest, mida on pidanud meie töösangarid, kelle käte all kodumaa pind on muutunud viljakandvaks, kelle väsimata käed on tootnud ainelisti varasid, mille pealehitusena on võinud kerkida meie vaimne elu. Me mõtleme sellele pikale ja raskele võitlusele vaimse eneseteostamise alal, mida on endised sugupõlvad pidanud pikadel okupatsiooniaegadel, millal võõras võim talitas maal rentnikuna.

Ordu-aeg ja Rootsi-Vene vallutusajajärk kahe vabadussõja vahel ei kõnele mitte eestlaste vaimujõu puudusest, vaid pigemini võimaluste puudusest oma vaimujõudu kasutada. Kui avanesid vähegi võimalused, algasid eesti ärksamad mehed ja naised kohe võitlust majandusliku aluse loomiseks meie omakultuurile. Rööbiti sellega algasid kultuuritaotlused: võitlus emakeelse kooli ja kiriku eest, seltside ja ühingute asutamine, kirjandus, kunstid jne.

Juba täie kindlusega võime väita, et Eesti praegusel maa-alal ja Eesti eluruumis kogu põllukultuurialune maa on loodud meie esivanemate tööga. See on aastatuhandete vaev, mis põlismetsad ja sood on muutnud viljaväljadeks. Selle suure päranduse oleme saanud oma esivanemalt. Eelarveaastal 1935/36 hinnati kogu põllumajanduse turutoodangut 82 milj. kroonini, sellest võisime välja vedada 43,4 milj. krooni eest. Kui me ainult meeletuleme, et läinud sajandi neljakümnendatel aastatel põl-

Võidutuli — vast süüdatuna

Töötav Eesti — tööstus

Kujur Elleri reljeef

lud andsid kehva saaki ja talupoja sagedasti ainus lehm lüpsis päevas $1\frac{1}{2}$ —2 liitrit piima, siis võime küll imestada seda edasijõudmist, mida nüüd näeme või väljaveos.

Sama saavutuste tõusu näeme igal alal. Eelarveaastal 1935/36 leidis tööd tööstuse alal 47.472 inimest ja nende makseti kogusummas palka 27,1 milj. krooni. Selle juures on rahvuslik kapital targa riigipoliitika juhtimise all tunduvalt kasvanud.

Eriliste saavutuste hulka aga peame lugema Eesti iseseisvuse ajal alatud loodusvarade, nagu põlevkivi, turvas, veejõud jne., kasutamist. Juba üksi see asjaolu, et käesoleval aastal toodetakse 115.000 tonni toorõli ja 15.500 tonni bensiini, täidab uhkusega ja rahuldustundega meie hinge.

Eelisel iseseisvuse ajal oli Eesti vägev mereriik, kes kauples kaugete maadega ning sooritas viikingiretki Daani ja Rootsi. Keskajal suleti eestlased merest eemale, sunnimaistena aheldati külakonna ja kihelkonna piiridesse. Meri jäi mässama ja võluma vaid rahvalauludesse. Huvitav on tõdeda, et meri vanal ajal sügavasti ja üldiselt oli juurdunud eesti rahvalauludesse. Isegi setu rahvalaulud, mis on sündinud kaugel merest, on teadlikud mere saatuslikust tähtsusest kogu rahva elus. Nendes rahvalauludes kõneldakse saatuslikust vaenlasest, kes tuleb mere kaudu.

Meri tuleb tuua jälle meie ellu, meie rahva teadvusse. Kui meie maa-ala on väike, siis meri on ometi suur ja lai. Kui me ei mahu maale, siis mahume merele. Laialt merelt toome varandusi randa laevaga.

Mererahva vaist ei ole meis kaduma läinud. Niipea kui avanes liiklemisvõimalus ja kasvas ainealine jõukus, tõmbas meri jälle eesti

poegi. Ehitati laevu, asutati merekoole, teeniti juhtidena oma ja võõrastel laevadel.

Eesti laevandus on vaevalt 80-aastane, sest 1863. a. ehitati esimene purjekas meie rannas. Kuid sellest ajast on jätkunud pidev tõus. Peamine tõus aga on olnud iseseisvuse ajal, mis jälle lisakorrana näitab iseseisvuse tähtsust rahva elukorralduses. Kui veel 1926. aastal kaubalaevastiku suurust võis arvestada 60.200 br.-reg.-tonniga, siis käesoleval aastal on see tõusnud 168.000 br.-reg.-tonnini. See ei ole kaugeltki veel mitte

võimaluste piir. Merd peame arvestama kindla komponendina meie eluruumis ja kindla tegurina meie elukorralduses. Peame oma osas tõusma tõelisiks Läänemere isandaiks.

Aineliste varade tootmise ja kasvatamise kõrval on meie eelkäijad omistanud suurt rõhku vaimsetele varadele. Meie uuem ajaloo uurimine kinnitab meile, et meie olene vana kultuurrahvas, vana omavalitsuslike ja riiklike institutsioonidega, nagu seda veel äsja nii hiilgavalt tõendas Rahvuskogu esimees prof. Jüri Uluots.

Eesti rahvas on alateadlikult tajunud üht väga olulist rahva saatusejoont. Nimelt kvantiteedi ja kvaliteedi vahelist kompensatsiooni küsimust. Vaimuteadlased on võinud tõeks võtta, et kui üks inimeste meeltest on kuidagi viisi takistatud edenemast või muidu nõrk, siis seda enam-arenenum on teine meel, näit. nõrga kuulumisega inimene näeb ülihästi jne. Loodus kompenseerib sel teel seda teisel alal, mis ta on jätnud ühel alal vajaku.

Kui nüüd eesti rahvast on arvuliselt vähe, kui rahva füüsilise löögijõu kogusumma ei ole küllalt suur, siis, et vastu pidada eluvõistluses, peab arvu asemele astuma vaim, kvantiteeti kompenseerib kvaliteet. Seda bioloogilist tõsiasi on eesti rahvas õieti taibanud, kui ta on osutanud suurt tungi haridusele. Selle tungi juures võime arvestada küll teisigi tegureid, nagu parem ja peenem elu jne., kuid põhijoonel jääb see ometi üldise rahva kogujõu suurendamiseks.

On selge siis, et meie hariduspoliitika peab arvestama selle rahva elutahte avaldust. Kõik katsed pidurdada hariduse saamist, vaimujõu kasvamist on juba ette nurjumisele määratud kui rahva eluseadustele vastukäivad üritused.

Teissuguse, s. o. madalama, vaimse taseme juures oleks riikliku iseseisvuse saavutamine ja hoidmine osutunud võimatuks, nagu seda nägime mõne teise Vene riiki kuuluva rahva juures.

Kui me nüüd Võidupühal teeme oma päranduse bilanssi, siis võime sinna bilanssi kanda suuri vaimseid varasid. Me oleme pärinud suurimad rahvalaulu ja rahvaviisi varandused maailmas. Oleme praegu otse liig rikkad pärijad, et suudaksime kõike seda varandust õieti kasutada. Tuleviku kohustusena kergib meie ette kategooriline nõue esivanemate vaimset pärandust rahvaluule ja rahvaviisi alal teha kättesaadavaks kõigile. Ja mitte seda üksi, vaid me peame parima sellest sulatama jälle meie tänapäeva ja tuleviku tõesse ja elusse käibiva väärtusena.

Kõigil meie vaimseil aladel on töö ja andekuse tagajärjel saavutatud suuri tulemusi. Kirjanduses, teadustes ja kunstides oleme saavutanud kõrge taseme ja oleme loonud suuri varasid, mida võime kartmata võrrelda teiste rahvaste vaimuvaradega.

Võidupühal võime seepärast uhkusega kinnitada, et sel päeval pühitseme ka loova töö võitu. See visa ja loov töö majanduslikul ja vaimsel alal on põline alusmüür Eesti iseseisvuse hoone rajamisel. Sellest tööst kutsume osa võtma kõiki Eesti kodanikke usust ja rahvusest hoolimata. Eesti tõule omane sallivuse ja leplikkuse vaim saadab meid selles, saadab meid ka kõigis rahvusvahelises toiminguis. Me tahame vabalt luua oma vabal kodumaal ka edaspidi, seepärast saame me kaitsma oma isamaa iseseisvust ja sõltumatust. Me tahame ausat rahvusvahelist võistlust ülesehitamise töös ja vaimses loomingus — eestluse kaudu kogu inimsoo hüvanguks. Katsumisajad olgu meie tõule ja meie kodumaale karastuseks ja ergutuseks uutele püüdmistele. Seda pidagem alati meeles, et riiklik iseseisvus on aprioorne nõue, esmaline väärtus selleks, et vabalt töötada, vabalt luua, vabalt oma töövilja maitsta.

Riiklik iseseisvus ei ole uhkuseasi, vaid rahva eluline vajadus kasvamiseks, tööks ja loominguks. Selle töö äratundmine saatku meid meie suhtumises oma riigile ja riigikor-

raldusele. Käesoleval hetkel rajatakse Rahvuskogu kaudu meie riigile tugev alusmüür, millele võime tugevada oma töös ja loomingus. Jaanikuu 23. päeval 1937. aastal pühitseme 4-dat võidupüha. Selle aja jooksul on juba kujunenud teatav traditsioon Võidupüha pühitsemisel. Võidupüha korraldamise üldjuhtiva organisatsioonina on tegutsenud ja tegutseb Kaitseliit, kes selle ettevõtte teostamiseks on ligi tõmmanud kõik suured ülemaalsed organisatsioonid. Kaitseliidu peastaap on selleks korraldavaks keskkohaks, kes töötab välja Võidupüha pühitsemise üldalused ja koordineerib Võidupüha kõik algatused Võidupüha läbiviimiseks.

Võidupüha kauneimaid traditsioone on tullede traditsioon, võidutuled ja tulepidu. See sümbolne toiming on ühtekuuluvuse, ühise rõõmu ja mure jagamise toiming. Riigi kõrgeima võimu kandja ja riigi ühtluse mõiste esindaja, Riigivanema, poolt süüdatud tuli viiakse üle kogu maa laiali. See tahab ütelda ja kinnitada seda, et oleme üks pere ühise võidutule juures. Kui vanadel aegadel vaenlane ähvardas maad, siis anti kõrgustikelt tuledega hoiatust. Samuti anti tuledega märki sõjasõidu alguseks. Ajalooliselt on teada Jüriöö vabadusvõitluse tulede süütamine. Tuled süüdati ka killamägedel rõõmupidu täheks ja kangelaste austamiseks.

Võidutulede süütamisega koos käib ka Riigivanema läkituse ettelugemine ja võidu mälestamine. Riigivanema läkitus annab sisu tulede sümbolile. Võidutulede kui ainult tu-

Töötav Eesti — põllumajandus

Kujur Elleri reljeef

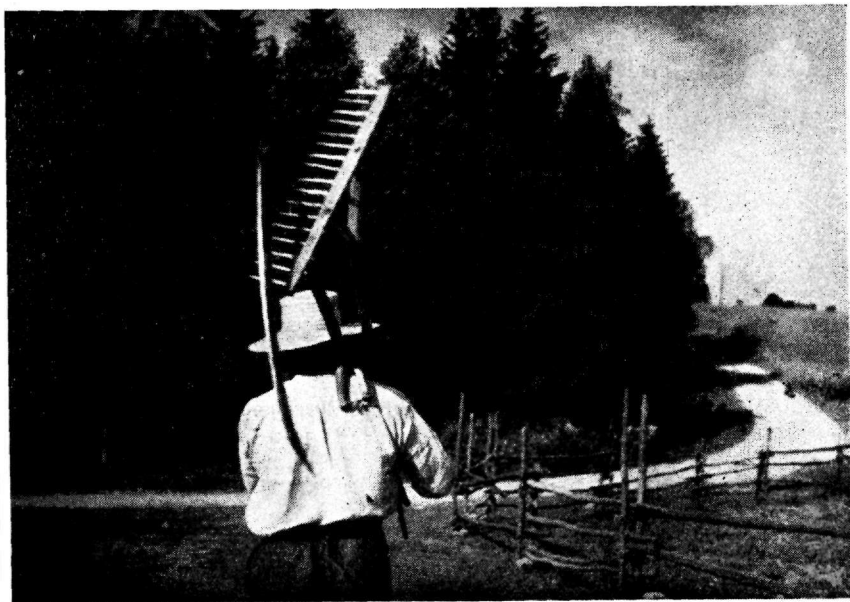
lede kohta võib öelda sama mis ristimise sakramendis öeldakse vee kohta, et vesi ei tee seda tõesti mitte, vaid see jumala sõna, mis veega on ühte pandud ja vee sees usub, sest ilma jumala sõnata on vesi paljas vesi. Ilma vaimuta, mida meie ühendame võidutuledega, ja ilma usuta jääb tuli paljaks tuleks, lihtsalt ilutulestikuks. Seepärast on võidutulede mõtestamine ja tulesümbolile sisu andmine esmajärgulise tähtsusega. Sellest mõtestamisest oleme kõnelnud kirjutuse esimeses osas. Sellest tuleb kõnelda veel eespoolgi, kui puudutame veel traditsioonide loomist. Neist oleks mainida traditsioon, mis on ühenduses võidutulede kohaga.

Meie mineviku esemlikud tunnistajad on meie linnused. Linnuste mõistega seome ju oma endise riikliku kaitseküsimuse. On üsna loomulik, et Võidupüha kohaks on sobivaimaks kohaks linnus ja selle ümbrus. Linnuse lähedalt tuleb otsida ka endiste looduslike killamägede, s. o. pidutsemise, kohti. Võidutulede süütamine neis kohtades on kõigiti õige. Võidupüha korralduses on ette nähtud, et kõik linnused märgitakse ära tahvelkaardiga, millel on näidatud kõigi linnuste asukohad, eriti aga vastav linnus. Seda on ka tehtud. Lähemas kavas jätkatakse rahvapärimeste korjamist, mis puutuvad teatavasse linnusesse ja selle ümbrusesse. See kohatraditsioon juhivad sellele, et me soetaksime endale rahvuslike pühi paiku üle maa ja seaksime need korda. See on, nii öelda, oleviku sidumine minevikuga, rahva kestusetunde kinnitamine nähtava eseme kaudu.

Aga millise vaimuga täidame Võidupüha loodavad traditsioonid? Mis on see, mis teeb elavaks? Mis on see, mis lihtsa tule muudab elutuleks?

Need on meie isamaalised tundmused, tahe, tegu, ühe sõnaga vaim, mille me seome Võidupüha traditsiooniga. Siit jõuamegi kohustuste juure, mida esitab meile Võidupüha.

Juba on algamas heinategu

Osühisus

RAF. HAARLA

KIRJAÜMBRIKU- JA PABERI
ÜMBERTOOTAMISE TEHAS

Tina tän. 9. Tallinnas, tel. 302-56.

Nõudke

märgiga

kvaliteet paberikaupu.

Valmistab ja müüb:

Kirjaümbrikke
Postpaberit
Ilupostpaberit ümbrikutega
Kirjaplokke
Taskuplokke
Salvrätikuid
Krepp-paberit
Kopeerpaberit.

Me peatusime varem nende rahvuslike vabade juures, mida meile meie esivanemad on pärandanud. Nendest varadest on ülim vaba ja iseseisev riik. Meie ülimaks kohustusiks jääb seega meie vabaduse ja iseseisvuse hoidmine ja kaitsmine. Iseseisvus on suurim võit ja seda võitu ei tohi me käest anda, sest siis saaksime äraandjaks oma esivanemate vastu.

Omariikluse säilitamine ei ole kerge kohustus, kuid kui me elada tahame, siis peame võtma selle raskuse enesele. Me peame olema rõõmuga valmis andma oma elu, kui seda asjaolud nõuavad, oma maa ja rahva eest, nagu on seda teinud lugematud ja tundmatud sangarid minevikus, eriti aga Vabadussõjas.

Riiklikus korralduses on rahvavägi see, kelle ülesandeks on esimesena välja astuda vaenlase vastu, kes ähvardab jõuga meie kodumaad. Rahvavägi kui spetsiaalne ühik maakaitsele ei suuda rahvast eraldatuna ja omaette üksi kanda maakaitse raskusi. Rahvavägi peab võima kõigepealt moraalselt toetuda kogu rahvale. Kogu rahva elu- ja töökorraldus peab olema suunatud nõnda, et see abistaks ja kannaks rahvaväge. Kuid veel enam, relvakõlvulised mehed ja töökõlvulised naised peavad ühiselt astuma rahvaväe kõrvale seda toetama relva ja tööga.

Seda vajadust on Eestis ajalooliselt ära tuntud ja selleks on tõusnud tugev kodanike relvakoondis Kaitseliit, kes maa ja sisekaitses asub väarikalt rahva- ja tegevvaevale. Vajaduse ja hädaohu korral Kaitseliit võib anda rindele lahingüksusi, mille jõud ei ole väike. Võidupüha mõte kohustab kõiki kodanikke organiseeruma võitlusvõimelisesse üksusesse maa ja rahva aineliste ja vaimsete varade kaitseks. Veel kord olgu toonitatud, et Võidupüha mõtte järele Eesti relvajõud ei ole mõeldud võõraste maade ja võõraste varade anastamiseks, vaid oma maa ja rahva varade hoidmiseks ja kaitseks. See on Eesti hinge- laadist tingitud vankumatu tõsiasi.

Meie esivanemad on meile pärandanud kauni ja haritud maa, praegune põlv on seda maad armastanud ja edasi harinud. Tulevatele põlvedele jääb pühaks kohustuseks kõiki päritud ja edasiharitud varasid hoida ja suurendada, nõnda et Eestis ei leiduks ühtki kasutamata lappi, mille järele võõrastele võiks tõusta himu.

Peale maa omame ju palju teisi ainelisi varasid tööstuse ja laevanduse näol. Juhtiva põlve kohus on seda edasi anda suurendatuna tulevatele põlvedele. Kõike seda tuleb öelda ka vaimsete varade kohta.

Eesti ei pea kultuurrahvaste peres kujundama vaimset ja ainelist madalikku ja orgu, kuhu raskusseaduse järele loomulikult jooksevad alla teiste kõrgkultuuri rahvaste ojad ja jõed, vaid Eesti peab enesest nüüd ja tulevikus kujutama rahvaste peres kõrgmaa, mis uhkelt seisab päikese ja tuulte käes.

See on meie eneste teha. Võidupüha manitseb meid, et me kõik oma vaimsed ja ainelised jõud viiksime kõrgepinge peale, et me omas töös ja loomingu ületaksime iseenese, nüüd ja tulevikus. Unelemiseks ja logelemiseks pole enam aega antud. Kui me vaatleme maailma praegust palet, kui me näeme elu, mis kihab ja keeb meid ümbritsevate teiste rahvaste juures, siis tunneme, et tõesti aega pole enam antud. Kes on loid ja kõhkleja, see jääb paratamatult maha. Ei jää ainult maha, vaid tallatakse jalgade alla. Seda me ometi ei taha. Võidupüha tuled valgustavad meie teed tööle ja tegevusele, Võidupüha leegid ütleavad: loitku kuum südamete tuli rahva hinges isamaale selle veel parema tuleviku nimel.

Kui me kogu aeg kõneleme kohustusist, millele meid kutsuvad Võidupüha tuled, siis ei kujutle me kohustusi ainult nagu mingit orjust, mis meid masendab. Ei, sugugi mitte. Me peame saama rõõmu oma elust, rõõmu oma kaunist mereäärsest maast, merest ja saartest, rõõmu oma tööst. Sest ilma rõõmuta on elu vangla. Rõõmus meel, hea tuju, üldse rõõm

Suvepäev meie rannikul

on väga oluline saatuse kaaslane, sest see tõstab võitlusindu, töötahet ja iga loomingu jõudu.

Aug. Gailiti romaanis „Isade maa“ küsib üks uustulnuk frondil teise sõduri käest: „Millega te sõdite?“ — „Tujuga!“ vastab teine. Jutust selgub, et seda teame isegi, et kui meie frondil oli mehi vähe, relvi vähe, siis aitas tõesti tuju. Ilma võitlusinnuta ei oleks kaugele jõutud.

Et kogu rahvas saaks rõõmu oma tööst, tegevusest ja elust, selleks peame oma riikliku ja ühiskondliku elu nõnda korraldama, et sotsiaalne õiglus maksaks. Sellele targale ja õiglasele elukorraldusele manitsevad meid Võidupüha tuled. Töö nõuab tunnustamist, kogu inimene ja ta tegevus nõuab pooldamist ja tunnustamist kaaslaste poolt. Seda on muidugi palju, kui meie ise oma tegevusest rahuldust tunneme, jõudude vallandamiseks ja rõõmuks on tarvis ka teiste tunnustamist. Me oma kodumaal oleme kuidagi visad tunnustama teise tööd ja tegevust. Me kadestame teise edu. Kuulus Mikumärdi kreissaag lõikab meis. Kuid see on üleelatava aja pahe. Suuremeelsuse poole kasvav rahvas peab pidama

enesest lugu, kuid peab selle juures tunnustama teiste tööd ja tegu, pealegi kui see on sihitud kogu kodumaa hüvanguks. Kui alahindamise ja kahjurõõmu vaimu leidub veel praeguse põlve juures, siis uus põlv kasvagu mehiselt enesekindlaks, aga sellejuures ka teiste töö tunnustajaks.

Kui nüüd meie maa on kaunis, me kaitseme seda, meie elukorraldus on ideaalne meie elurõõmuks, meie vaimsed ja ainelised varad kasvavad jõudsasti, meil koguneb kaunis suur rahvuslik pärandus, aga mis saab siis, kui meie rahva arv aegajalt vajub kokku, nagu kahtlust avaldatakse, kui ei ole lõpuks enam kedagi, kellele jätta pärandust? Milleks siis kogu meie vaev, kui pärandus läheb võõrale.— Need on väga tõsised kahtlused, mis on ette toodud meie teadlaste poolt. Tulevikku ei saa olla ilma tuleviku kandjateta, ilma nooruseta.

Elujõuline rahvas on igavesti noor. See tähendab juurekasv tasub vanaduskaotuse. Kui Eesti rahva juures ei ole tasakaalugi enam, kõnelemata juurekasvust, siis meie Võidupüha elubilansist järgneb suurim kohustus, et — pärija majja. Ärgu see olgu vaid jutu jatkuks, sest see on tulevik ja kindlus kestuse. Ükski rahvas ei saa õiget elurõõmu, kui tal ei ole 1) kindlustunnet oma maa-alal, 2) usku raskuste äravõitmisest ja kestusetunnet vaimselt ja füüsiliselt.

Praegusele ja tulevasele noorsoole on aga Võidupühal ja võidutuledel veel midagi erilist öelda. Praegune heaolu, iseseisvus ja kultuur siin maal on loodud endiste põlvede ande, töö ja vaevaga. Noorsoo kohustus on seda tunnustada ja austada. Noorsoo kohus on valmistuda saavutatud rahvuslike varade vastuvõtjaks ja edasiarendajaks. Võidutulede juures tootagu noorus viia lõplikule võidule eelkäijate töö.

Aga meile kõigile jaanikuu 23. päeva Võidupüha olgu peale kallite langenute mälestuspäeva veel töötuspüha ehk töivupüha. Oma südames toome sel päeval annitõivu oma rahva kaitsevaimule, nagu seda tegid meie esivanemad, ja töötame oma esivanemate hingedele, et meie liitume üheks tervikuks maakaitsemisel ja oma elukorralduses siin maal, et meis ei kustu iialgi vabadusiha ega tung vaimuvabadusele, et me suurendame ja viime täiusele esivanemate ainelist ja vaimset pärandust, et me õiguse- ja tõevaimul laseme maksta vägivalla asemel, et me kõik oma vaimsed ja ainelised võimed rakendame kodumaa teenistusse ja et me puhastame oma hinge alaväärivast omadusist, mis võõras minevik meie hinge on istutanud.

Võidupühal lehvigu Eesti rahvuslipp võidu ja kohustuste embleemina kõigil majadel.

H. Visnapuu.

*Võidupühaks iga eesti naine ja mees
valib endale rõivad*

A/s. Oskar Kilgas'e

vabriku rikkalikust saaduste tagavarast

23. JUUNI – VÕIDUPÄEV

Landesvääri lüüasaamine ja Võnnu linna, saksa ajaloolise kantsi, vallutamine meie vägede poolt.

Võidupüha, mis on kujunenud meie suureks rahvuslikuks pidupäevaks, tähistab Eesti rahvusvägede hiilgavat võitu landesvääri üle Võnnu all 23. juunil 1919. aastal.

Sõda landesvääriga on üks Eesti vägede tähtsaimaid võite, seda enam, et see oli vaid üks lühike episood Vabadussõjas, kestes vaevalt ühe kuu.

Landesväarisõda algas 1919. a. juunikuul algul, kui Eesti võidukad väeosad olid maa juba enamlikest salkadest puhastanud. Tänu oma geniaalsele juhile, ülemjuhataja kindral J. Laidonerile, oli Eesti rahvuslik kaitseväge, pühitsetes lugematuid võite punaarmee üle, kasvanud võimsaks üksuseks, mahutades endas koos Kaitseliiduga 200.000 meest.

Samal ajal olid sakslaste väeosad maailmasõjast tuntuud väejuhi kindral v. der Goltzi juhtimisel enamluse hävitamise ettekäändel tunginud kaugele Lätimaa sisse, vallutades Lõuna-Lätimaa ühes Riia linnaga. Saksa rauddiviisi ja Balti landesvääri vägede edaspidiste kavatsuste hulka kuulus ka Eestisse tungimine, kuid enne seda astusid meie väeosad tegevusse ja löid kallaletungijad vaevalt kuu aega kestnud võitluses lõpuks Võnnu all põgenema.

Asja selgituseks on tarviline märkida, et kindral v. der Goltz kukutas ka tolleaegse Läti rahvusliku valitsuse peaminister Ulmanisega eesotsas, ja seega oli siis sakslaste ülemvõim Lätis peaaegu täieliselt maksuma pandud.

Samal ajal oli meie väejuhtide algatusel formeeritud Põhja-Lätis üks brigaad rahvusväge polkovnik Semitani juhtusel, kes allus meie 2. diviisi ülemale.

Kuna v. der Goltz pärast Riia vallutamist ei kavatse nudki jälgida itta põgenenud enamlasti, vaid andis oma vägedele käsu põhja poole edasi tungida, kus aga asus Eesti, ja Eesti oli juba oma jõududega maa enamlastist ammu vabastanud, siis oli meie väejuhtidel kohe selge, missugused plaanid v. der Goltzi vägede liikumist juhivad. Ülemjuhataja kindral Laidoner esitas seepeale landesväärile kategoorilise nõudmise, et see tõmbuks tagasi üldjoonele: Koiva jõe suu, Koiva jõgi kuni Segevoidini, Nitau, Pebalg, Neu Švaneburg, rõhutades ühtlasi, et sellest joonest põhja poole enamlikke vägesid enam ei ole. Samal ajal anti ülemjuhataja poolt meie 2. ja 3. diviisile ja soomusrongile käsk Ramotskoe ja Alt Švaneburgi raudtee enda alla võtta.

See korraldus tehti 3. juunil 1919. a. ja see õigupoolest otsustaski sõja landesvääriga. Peab märkima, et vastutuse

selle otsuse eest võttis ülemjuhataja täiel määral enda peale, sest valitsust suudeti sellest informeerida alles tagant järele. Sellase julge otsuse langetamine näitas aga meie ülemjuhataja täit eneseusaldust ja suurt sõjamehelist andekust, mis leidis kinnitust pärastis lahinguis, mis lõppesid otsustava võiduga Võnnu all meie kasuks.

Eespoolnimetatud meie vägede ülemjuhataja nõudmisele vastasid sakslased 5. juunil kallaletungiga meie vägedele. Kuna meie väed ei olnud suutnud veel õigetele positsioonidele asuda, siis esimesed lahingud lõppesid landesvääri õnnega: 6. juunil vallutasid nad Võnnu linna, mille juures sai eriti kannatada 2. Läti Võnnu polk kui linna kaitseüksus. 8. juunil alustasid meie väed Võnnu vabastamiseks vastukallaletungi, kuid see ei õnnestunud.

Samal ajal esitas saksa kindralkomando meie vägedele nõudmise tõmbuda tagasi Eesti keelepiirini — Heinaste, Valga, Irboska üldjoonele, ähvardades vastasel korral paisata meie vägesid sinna jõuga.

Samal ajal, see oli 10. juunil 1919. a., sobitati aga liitriikide sõjaväelise esinduse ettepanekul ajutine vaherahu. Vaherahu sõlmimine osutus aga sakslaste osavaks manöövriks, kes asusid vaherahu ajal oma vägesid koondama ja grupeerima. Seda läbi nähes meie vägede ülemjuhataja kindral Laidoner andis meie 3. diviisi ja soomusrongide diviisjoni osadele käsu end eelseisvaiks võitlusiks valmis panna. „Meie sõjategevust ei alga,“ kirjutas kindral Laidoner oma direktiivi viimses osas, „kui aga landesväär seda teeb, siis ärge unustage, et siin on tegemist Balti parunitega, kelle vastu ennast kogu jõuga peame kaitsma.“

Toetudes Asutava Kogu kui rahvaesinduse otsusele, meie vägede ülemjuhatus lükkas järsult tagasi kõik landesvääri nõudmised Eesti rahvusvägede tagasitõmbamise kohta ja nii oli edaspidine sõjategevus vältimatu.

19. juunil kell 8 hommikul algaski Sakala rauddiviis üldist pealetungi 9. rügemendile Lemsalu suunas. Väärrib märkimist, et juba esimesis lahinguis näidati meie meeste poolt üles äärmist vahvust. Nii hoidis pealetungivate sakslaste edasitungi kinni kadett Reinhold oma 30-mehelise luurealagaga, mis kujutas endast ainult käputäit mehi vaenlase võrdlematult arvilise ülekaalu vastu. Järgmise päeva õhtul õnnestus rauddiviisil siiski 9. rügemendi seisukohtadest Lemsalu all läbi murda, tänu meie vägede laialipaisatud seisu-

korrale kogu rindel. See sakslaste pealetung ja edasijõudmine osutus esimeseks kriitiliseks hetkeks landesväarisõjas.

See pealetung likvideeriti aga varsti, mille juures sai surma kadett Reinhold, esimesis lahinguis nii suurt vaprust üles näidanud rahvaväelane. Vastulööök, mis sakslasile anti, tõi neile suuri kaotusi, ja siitpeale algas 9. rügemendi pidev surumine sakslaste vasakule diivale, mis sünnitas rauddiviisi juhtidele palju tuska ja peavalu.

Vahepeal olgu märkida, et sakslaste väed olid oma tehniliste löögivõimete poolest meie vägedest kogu aeg paremas seisukorras. Kuigi täädike arvuline tasakaal (6500 kuni 6900 tääki) ei annud ehk kummalegi poolele suuremat ülekaalu, siis tehniline lahinguvastustus sakslaste poolel oli kindlasti parem. Sakslaste väed olid toetatud üle 200 kuulipilduja, 50 suurtükiga ja rohkearvuliste pommi- ja miinipildujatega, peale selle lennukitega, millises osas meie vägede löögivõime oli palju nõrgem. Kuid mis sakslaste edaspidist edu tagasi viis, see oli ühest küljest meie vägede meeletult võitlemine, teisest küljest aga Saksa vägede ülemjuhataja v. der Goltzi ilmne lühinägelikkus ja meie rahvusvägede võimete alahindamine.

Kõige selle tagajärjel meie vägedel õnnestus edukaid vastupealetunge alustada. 20. juunil rauddiviisi siiski ründas Roopa alevi all 6. rügemendi ja vallutas alevi.

Järgmisel päeval, 21. juunil 1919. a., algasid saksa väed kogu rindel üldist pealetungi, kusjuures pealöögi andmine otsustati viia Võnnu alla. Ka sel päeval õnnestus sakslasil mõnetunnilise lahingu järele murda läbi 2. Läti Võnnu polgu rinne, lähenedes varsti Volmari linnale 6—7 km kaugusele. Seda momenti hinnatakse kõige kriitilisemaks hetkeks sõjas landesvääriga. Kuna meie vägedel tarvilised varud puudusid, siis tuli nii mõnelgi hetkel tahtes või tahtmata murelike silmadega tulevikku vaadata, sest abi polnud kusagilt loota.

Kus häda kõige suurem, seal abi kõige lähem, ütleb aga vanasõna, ja ka siis, meie vägede kõige kriitilisemal silmapilgul, ilmusid kohale ülemjuhataja korraldusel Valgast väljasaadetud partisanid, kes olid jätnud oma pidu pooleli ja sõitnud, hädaohust kuulda saades, otsekohe rindele appi. Samuti ilma ringi vaatamata tungisid nad vaguneist välja astudes otsekohe lahingusse ja nende ning soomusrongide dessantide kaasabil läkski meie vägedel korda vaenlase pealetungi lõpuks seisma panna. Samal ajal püsis kaljukindlana oma seisukohtadel Ronneburgi all 3. polk ja Stolbeni all 6. polgu II pataljoni osad, lüües veriselt tagasi kõik vaenlase arvukad kallaletungid. Stolbeni ja Ronneburgi kõikumatu püsimine meie vägede käes 21. juunil oli selleks alussambaks, millele tuginedes võisid meie väed asuda vaenlase ohtliku läbimurde likvideerimisele Võnnu all. Selleks aitas palju kassa ka viimaks kohalejõudnud Kalevlaste Malev.

Ülemjuhataja kindral Laidonerilt saadud käsu põhjal alustasid meie väed 22. juunil üldist vastupealetungi, kusjuures pealöögi andsid 1. polgu II pataljon ja Kalevlaste Malev ühes Kuperjanovi partisanidega soomusrongide toetusel.

Meie vägede äkiline vastupealetung ja selle löögi võimsus löi landesvääri read kohe alguses segamini. Sügava kiiluna meie asetusse sissetunginud vaenlane löödi algul kiiresti taganema, mis kujunes viimaks paaniliseks põgenemiseks. Riia arhiivis leidis ühe landesväärilase päevik, kus kirjeldatakse meie vägede pealetungi järgmiselt:

„Jõudnud 12 km Volmarist, hargnesime hommikul kallaletungiks major Fletcheri ja kõrgema staabi silmade all. Korraga, paarikümne minuti järele, olime niisuguses tules, et saajast edasitunginust tuli tagasi vaid seitseteist. Oli selge, et olime peaaegu ümber piiratud, et meie ees seisis suur ülekaal ning et pidime ruttama, kui ei tahetud lasta ära löigata ka viimast taandumisteed.

Taandudes jõudisime viimaks orgu, kus asuvad mõned majad. Siin peatusime, et süüa oma lõunasuppi. Vahid pan-

di välja ning meie heitsime pikali, et veidi puhata. Korraga avati oru pihta selja tagant ja tiibadelt väga tugev kuulipildujate ja püssituli. Paanika oli kirjeldamatu. Aiad kisti maha ja voorikolonid tormasid tuulena minema. Enamik viskas maha oma püssid ja järgnes vooridele, nii et kui astusime vastu vaenlasele, siis meid oli jäänud üsna vähe järele.

Jõudes välja Vesselhofi teele, nähti meid uuesti ja võeti tule alla kahest suurtükist. Meie voorid pääsesid õnnelikult. Ka meie jooksisime mis suutsime. Iga 25—30 m peal vihises paar granaati meie pea kohal. Siis viskusime kraavi ja järgmisel hetkel tormasime jälle edasi tahapoole.“

Niisama soodsaks kujunes seisukord ka diviisi paremal tiival — 9. polk jätkas edasitungi lõuna sihis, jälitades põgenevat vaenlast Hinzenbergi suunas. Et kergendada 6. polgu seisukorda Stolbeni all, pöörati kaks roodu ida suunas Roopa poole. Lõuna suunas vallutati ka Kolzeni mõisa, mis teostus üldises võidujoovastuses ilma keskkohest tulnud käsuta nooremate juhtide enda algatusel.

Mis järgnes edasi, see tähistab juba suure ja ajaloolise võidu lähenemist. 22. juuni õhtul andis kindral E. Pödder käsu Võnnu vallutamiseks. See ajalooline käsk kõlab järgmiselt: „Meie ei tohi parunitele ja nende palgalistele, rauddiviisile, võimalust anda ennast korraldada ja koondada pärast kahepäevast lahingut, mis nad on saanud soomusrongide, nende väeosade ja 3. diviisi poolt. Madu pea peab maha raiutud saama ja selle jaoks vaenlast lõhkuma ning Võnnu linn tuleb ära võtta. Polkovnik Heinze grupp peab peale tungima ühes soomusrongidega, nende pahema tiivaga koos, Vesselhofi, Ramotskoe sihis ja püüdma Ramotskoe oma alla võtta, misjuures 2. ratsapolk tuleb vaenlasele seljataha saata. Pealetungimisele asuda mitte hiljem kui kell 03.00. 6. ja 9. polk jätkavad oma operatsiooni edasi, püüdes Ropka alevit oma alla võtta.“

Suureks üllatuseks meie vägedele, kui nad teisel hommikul eeltoodud käsu täitmisele asusid, selgus, et vaenlane on öö jooksul kõikidel positsioonidel põgenenud, ja nii marsisid meie võidukad väed 23. juunil 1919. a. peaaegu vastupanu nägemata ajaloolisesse Võnnu linna. Võnnust edasi arenes sakslaste jälitamine juba kiirmarsil, ja nii jõudsid meie väed kuni Riiani välja. Vaenlase sõjaline nõrkus ei lasknud teda meile enam mingit vastupanu avaldada. Meie vägede võiduka edasitungi õhutusel pandi Liibavis 27. juunil toime riigipööre, kus kukutati saksasõbraline Needra valitsus, mis kindral v. der Goltzi poolt oli pükki upitatud, ja valitsemise ohjad anti endise Ulmanise valitsuse kätte tagasi.

Kuna seega oli Läti riik ja rahvas saanud endale jälle täieõigusliku pärisperemehe, siis vähenes ka meie vägedes edaspidine Lätis viibimise tähtsus, ja nii sõlmiti 3. juulil liitriikide sõjaväelise esinduse ettepanekul sakslastega rahu, millega likvideeriti ühtlasi landesvääri võim Põhja-Lätis, Riia linn kaasa arvatud, ja seega oli landesvääri oht meie kodumaale täiesti likvideeritud.

Landesvääri — meie ajaloolise ja põlise vaenlase — löömine Võnnu all 23. juunil 1919. a. on heledaimaks leheküljeks Eesti vabadusvõitluse võidurikkas ajaloos. See suur võit saavutati tänu meie sõjaväejuhtide andekusele ja kangelasmeelele ning meie sõjaväe ennastohverdavale võitlusele landesvääri sõja kõige kriitilisemal momentidel.

Ülemjuhataja kindral J. Laidoneriga eesotsas juhtisid eespoolkirjeldatud võidukaid operatsioone: 3. diviisi ülemana kindral E. Pödder (†), tema staabiülemana kolonel-leitnant N. Reek. Rügemendiülemaiks olid: 9. rüg. — kapten J. Schmidt (†), 6. rüg. — kapten K. Tallo, 3. rüg. — alkapten J. Kruus. Soomusrongide üldjuhiks oli kapten K. Parts. Nende andekate juhtide all võitsid Võnnu lahingu tuhanded vaprad Eesti pojad ja neile kõigile, ülemjuhatajast kuni reameheni, kuulub tänase võidupüha puhul kogu eesti rahva tänumeel.

EESTI MUINASLINNAD

Meie muinasmalevate sõjakindlused, nende areng ning tähtsus enne ja nüüd

A. Ajalooline käsitletu

Oleme aastatuhandeid asunud sel maal, mida nimetame praegu oma kodumaaks. Oleme siinsed põlisasukad. Võib-olla olid needki meie iidsete esiisad, kes jää taganedes umbes 10.000 aasta eest tõstsid oma jala esimesena Eestimaa metsadesse, kes rabasid odaga põhjapõtru ja ahistasid jõgedes ning järvedes kalu. Need inimesed poetasid Ancylos-ajal oma tööriistu Kunda sohu ja turbaraba hoidis need alal, kuni meie muinasteadlased need sealt töid välja ning avaldasid maailmale.

Kunda leiud põlvnevad umbes 6. aastatuhandest enne Kristuse sündimist.

Kunda leidudele järgnevad Narva-Siivertsi, Võrtsjärve piirkonnast, Võisiku ja Pärnujõe leiud, mis näitavad pidevat kivikultuuri arengut nüüdses Eestis.

Nooremal kiviajal, 3. aastatuhandel e. Kr., tõuseb siin kõrgele n.-n. kammkeraamiline kultuur, mille kandjaks oli soome-ugri algrahvas. Muinasteadlaste väidete kohaselt tuleb kammkeraamika kultuuri pidada esimeseks soome-ugrilaste rassikultuuriks. See haaras peale Soome, Eesti, Põhja-Venemaa ka Läti, Leedu ja osalt Põhja-Poola alad.

Juba järgmisel aastatuhandel (2000. a. e. Kr.) tuleb meie kodumaa asukohil pinev võitlus n.-n. venekirves-kultuuri kandvate indo-eurooplastega. Sissetungijad on nõrgemad, nad sulavad põlisrahva hulka ja nende kultuuri hüved kohaldatakse oma kultuuriga.

Kristuse sünni eelsel aastatuhandel tõuseb soome-sugu rahvaste sõjakus. Nad on siis juba asunud kindlustama oma asulaid nii välisvaenlase kui ka võib-olla naabersuguharude vastu. Nii loovad nad oma laialt asustusalal päris uue n.-n. linnusasulakultuuri. On tõenäoline, et maa asukad hakkasid oma asulaid koondama ja kindlustama just indo-eurooplaste pealetungi vastu. Olid meie iidsete esivanemad siis juba algajad põlluharijad ja nii ulatub meie linnuste kultuur palju kaugemale muistsest vabadusvõitluse ajast umbes 2000 aastat tagasi kiviaega. Tänu sellele leidlikule endakaitsevahendile suutsidki soome-sugu rahvad jääda peremeesteks sissetunginud venekirves-kultuuri kandva rassi üle.

Sellest ajast peale võime jälgida meie esivanemate linnustekultuuri pidevat arengut.

Muinas-Eesti geopoliitiline asend oli tihti muutlik. Pole ju rahvusvahelises elus üldse jäävaid jõudude vahetusi: ikka ühed rahvad muutuvad jõuetumaks ja nende tähtsus langeb, kas ajutiselt või jäävalt, ja kergivad esile teised rahvad ning rassid. Nii on see olnud ka Muinas-Eestiga.

Vaevu suudamegi muinasteaduste järgi määrata üksikute rahvaste sõjalisi jõu vahetusi ja otsest vaenutegevust. Seda paremini jälgib küll muinasteadus kultuurivoole ja nende kandvate rahvaste tähtsust.

Rooma keisririigi aeg, Kristuse sünnilt kuni 5. sajandini pärast Kristust, oli Eestimaa kultuuri õitse-aeg. Muidugi tänu otsesele ja rahulikule ühendusteele kõrgekultuurilise Rooma impeeriumiga. Sealt saadi rauda, kultuuriesemeid ning eluvärskust. Sellal tõuseb põllundus rahva majandusel esikohale, areneb ka kaubandus ja tööstus.

Sellane välispoliitiliselt hea konjunktuur muutub rahvaste rändamise ja Lääne-Rooma riigi langemisega 5. sajandil põhjalikult. Lääne-Euroopa kõrge kultuuri keskus Rooma riigi näol kadus; ta vallutajad germaanlased olid veel poolmetslased, suutmata kanda kõrgeid Rooma pärimusi. Ka meie lähisnaabrid muutusid. Slaavlased tungivad välja Galiitsia piirkonnast, lõikavad läbi Põhja-Saksa asustamisega ka viimased kultuuri teed Rooma aladega. Idas tungivad nad terava kiiluna sisse soomesugu hõimude asustusaladesse ja hakkavad viimaseid endasse neelama.

Nõnda kujunes umbes neljaks aastajasaks ummik Baltikumi ümber, mille jooksul mandus seni õitsnud kultuur. Et see — keskmine rauaaeg, umbes 400.—800. aastani — tähistab suurt kultuuri langust, siis saksa-balti ajaloolased tulid arvama, et neil sajandil ilmusid Läänemerele eestlased ja viisid alla seniste siinsete asukate, germaanlaste, kultuuri. Nüüd on selge, et sellal ei toimunud siin mingisuguseid, ei sissetungivaid väljarändamisi. Süüdi oli ainult välispoliitiliste olude muutus.

Selles välispoliitiliselt umbses õhkkonnas toimub Eestis hoogus asustuse areng. Senisest Kõrg-Eestist levib asustus vähemtasuvatele aladele, nagu Lõuna-Harjumaale, Läänemaale, osalt Pärnumaale, Põhja-Tartumaa metsade aladele ja Saaremaale. Neil sajandil vallutavad eesti hõimud Liivi lahe kaldad ühes Koiva ja Väina jõe suudmetega. Samal ajal tungivad lätlased venelaste survele peale Ugandiile ja lätlustavad Lõuna-Eestist suured alad.

Ülalmainitud asustuse levik ja Liivi lahe kallaste vallutamine võis tulla toime ainult selle tõttu, et rahva arv oli kiiresti kasvanud ning nõudis uusi alasid enda mahutamiseks. Samast ajast algab ka skandinaavlaste üha kasvav huvi Baltimaade vastu, Eestlaste kultuuritase oli aga jõudnud skandinaavlastega ühekõrgusele, maa oli nii tihedalt asustatud ja rahva iseteadvus niivõrd kasvanud, et skandinaavlastel ei

suutnud siia luua oma valdusi, hoolimata korduvaist kaitseist.

Noorem rauaaeg (800.—1200. a.) on eestlaste ajaloos kuulsaimaid ja jõurikkaimaid aegu üldse, eriti selle teine pool. Need neli sajandit on saanud ühtlasi viikingite ajastu nime viikingisõitjate tõttu, milles etendasid valitsevat osa ka eestlased 11.—13. sajandini.

Et käesoleva kirjutuse pearaskus langeb sellesse ajastusse, siis vaatleme lähemalt välispoliitilise konjunktuuri kujunemist enne kui asume linnuste käsitluse juure.

Keskmise rauaaja lõpuks kujunesid rahvusvahelised kaubandusliikud suhted Baltoskandiale kõigiti soodsaks. Germaanlased ei suutnud Rooma vallutades ise tõusta nende kultuuri kõrgusele. Nad võtsid pigem roomlasilt vastu ristiusu, panid sellega küll seisma oma kultuuri arengu, aga muutusid ise passiivseks teiste rahvaste vastu ning Vahemeri jäi endiselt Euroopa kaubandusmaailma keskuseks. Alles 8. sajandil, kui araablased piirasid peaaegu kogu Vahemere, taandus sealt sallimatuse tõttu Euroopa kaubandus ja siirdus Läänemere ümbrusse, peamiselt jõurikkaste skandinaavlaste kätte. Siit kaudu leiti uus tee läbi madala kultuuriga slaavlaste rikkasse Bütsantsi.

Nõnda kujunesid Baltoskandiast kaks suurt kaubamagistraali idamaale, nimelt Soome lahest Nõva jõe mööda Laadogasse ja sealt Volhovi-Lovati mööda Dnjeprile, see n.-n. suur Greeka-Varjaagi kaubatee. Teine siirdus läbi Liivi lahe mööda Väinat üles

ja sealt jälle Dnjepri allikaile Greeka-Varjaagi kaubateele ja teine haru Volga vete alguseni.

Skandinaavia viikingid hoidsid mitme sajandi jooksul kogu põhjapoolse Euroopa kaubanduse enda käes. Nad kaubitsesid mitte üksinda Bütsantsiga, vaid kaudselt ka orientalse islami maailmaga, mispärast mainitud magistraalteed omasid suure tähtsuse selleaegses maailma kaubanduses. Ja Eesti asus nii või teisiti nende teede sõlmpunktis. Ka Eesti alal oli kujunenud tihe kaubateedevõrk. Sellest aga hiljem.

8. sajandi lõpust tõuseb skandinaavlaste aktiivsus eriti suureks. Kihv, ülerahvastunud maa ei suutnud asukaid toita ja nad rändavad välja relvastatud hulkadena, esialgu kaupmeestena ja uljaste röövlitena, siis asunikena ja riikide rajajaina. Nad vallutasid Põhja-Prantsusmaa ja rajasid sinna Normandie vürstiriigi; ka Inglismaal on nad pikemat aega peremehed; asustasid ka Islandi saare, mis tänaseni kuulub uniooni Daaniga. Idapool nad rajasid suurtele kaubateedele mitu vürstiriiki, pannes seega aluse Vene riigile. 12. sajandi keskel vallutavad nad ka Soome.

Silmitsedes Euroopa kaarti, tekib kohe küsimus, miks nad ei vallutanud ka Eestit, kes oli nende kaubateedel tähtsaks väravaks, võttes neilt suure osa äriõivu, omades ise häid saari ja sadamaid?

Küll kõnelevad Skandinaavia rohked saagad Baltikumi energilistest vallutuskatsetest, küll norralaste, küll daanlaste, küll rootslaste ja ka äsjaasutatud Vene vürstiriikide poolt. Aga Eesti osutus neile liig kõ-

Eesti Vikingite lahing sakslastega Hiiumaa rannal a. 1215

vaks päkkliks. Nad vallutasid osa Prantsusmaast, Inglismaa ja Lõuna-Itaalia, vallutasid ka Soome, avastasid isegi Ameerika, aga Eestist ei saanud nad võitu.

11. sajandil vaibub Skandinaavia viikingite väljatung: nad olid võtnud vastu ristiusu; hakkasid korraldama riiki ka kodus ja nii sattusid nad paariks sajandiks kodusõtta; üheliligne osa rahvast on välja rännanud; Lõuna-Venemaa rohtlatesse ilmusid metsikud suguharud, kes lõikasid läbi Greeka-Varjaagi kaubatee. Nõnda muutusid rahvusvahelised suhted jällegi. Ja seekord Eesti kasuks.

Eestlased olid skandinaavlastele tormistel väljatungidel kangeiks vastaseiks ja nende rahunedes läks Läänemere vallitsemine üsna loomulikul teel eestlaste kätte. Nad enam ainult ei kaitsnud oma maad, vaid asusid ise pealetungile.

Kõigist neist aegadest pajatavadki meie linnused — ainsad mälestused Muinas-Eesti vägevatest meestest.

Halduskond ja kultuur.

Aastatuhandete vahetuseks oli eestlaste ühiskondlik kord juba kaunis täielikult välja kujunenud. Põldu hariv paikne elamine juba ligi tuhande aasta jooksul oli määranud ühiskondlikud arengusuunad ja -vormid. Kui saarlased ja rannaasukad tegelesid peale põllunduse agarasti kaubandusega kui mereteil nii mandril, siis siseasukate peamine tegevusala oli vaid põllundus, kanjandus ja vähesel määral küttimine ning kalastus. Meresõidu traditsioonidega asukad sooritasid kaugeid ja julgeid meresõite. Hankisid sel teel osa elamistarvetest, kogusid isegi rikkusi, arenedes pealikauba julgeteks sõduriteks. Sisemaakondade elanikud jäid selle vastu rahulikeks põlduriteks, kellel ei arenenud sõjalisi traditsioone ega sangarlikkust. Sõjakat iseloomu omasid ka mandri piirimaakonnad, nagu Ugandi ja Sakala, kellel oli vaenulisi kokkupuuteid kui lätlaste nii venelastega.

B. SABSAY & Co

TALLINN

TEHNIKA-OSAK.

AUTO-OSAKOND

KEEMIA-OSAK.

ESINDUSED

Eelkõige

loeb igaüks „UUS EESTIT“, sest „UUS EESTI“ avaldab **kiirelt, tõeptruult ja asjalikult** palju tarvilikku ja huvitavat.

Teadlikul kodanikul on oma huvides tarvilik lugeda **igapäev** „UUS EESTIT“

Eesti ühiskond tol ajal oli valjult demokraatlik. Temas ei olnud veel välja kujunenud seisused, nagu see oli kristlikus Lääne-Euroopas. Eestlastel oli hingestatud looduse usund. Selle järele kuulus inimene loodusse niisama kui püha hiis, kus ta palvetas ja tõi andeid. Ja loodus on üheväärne, üheõiguslik. Usaldatud kaitsevaimudeks olid perekondade esivanemate vaimud, kes ilmusid hiitmesse, ennustasid järelpõlvede saatust ning sidusid sugupõlved kindlate usaldussidemetega, mille eesmärk oli inimeste heaolu, eluhoid ja maa vabaduse kaitse.

Eesti ühiskond tugis perekonnale, mille tähtsus oli suur. Muidugi oli isa mõju selles valitsev ja lapsed, eriti pojad, omasid tavanormide järgi suuri õigusi.

Perekonnast kujunes suurpere ehk saraskond, kes kasutasid ühiselt maid ning sellekohaselt täitsid ka avalikke kohustusi. Suurperele järgnes juba laiem üksus — kütilaskond, kahe, kolme või rohkemate lähiskülade kogumik. Kui perekond allus vastuvaidlematult pereisale, niisama suurpere — vanemale selles perekonnas, siis kütilaskonna vanem pidi olema valitav, kusjuures pidid olema mõõduandvad mehe jõukus ja muud vanemale vajalised omadused.

Kütilaskondade kogumik moodustas kihelkonna. Kihelkond pidi olema eesti ühiskonna 13. sajandi arengu astme juures tähtsaimaks haldusorganisatsiooniks, missuguseiks üksusiks maa ka tegelikult jagunes.

Kihelkonna piirjooned kujunesid vastavalt asustuskäigule ja looduslikele tingimustele. Tõenäoliselt olid looduslikud piirid, nagu jõed, sood, rabad kihelkonna kujunemisel määravad. Tüüpilisi sellaseid muistseid kihelkondi selgete looduslike piiridega on praegume Kodavere kihelkond Peipsi ääres.

Kihelkonnad juba ühisettevõtteinä korraldasid kui

aktiivse nii passiivse sõjajõu. Kihelkond moodustas kihelkondliku maleva, mida juhtis kihelkonna vanem ja tema allüksusi külakondade ning saraskondade vanemad. Samuti rajas kihelkond linnuseid, hoidis nad korras ja mehitas need vaenu korral; valvas kaubateid ning suhtles naaberkihelkondadega kui omavalitsuslik tervik.

Kihelkondade liit kujundas maa ehk maakonna. Kus looduslikud piirid vähem tõkestavad ehk puudusid hoopis, seal sulasid kihelkonnad kiiremini ühiseks tervikuks — maakonnaks. Näiteks Ugandis, Virumaal, Järvas ja Sakalas olid kihelkonnad kadumas ja nende asemele astus maakond tervikuna. Selle vastu Soopoolse, Mõhu (Mõhke), Nurmekunde, Alem- pois j. t. säilisid oma looduslike piiride tõttu edasi pisimaakonnana või kihelkonnana. Igal juhul olid kihelkonnad veel nii tähtsad, et maakonda saab kohelda kui kihelkondade föderatsiooni.

Eestis oli 13. sajandil välja kujunenud 8 suuremat ja 4 vähemat maakonda.

1. Rävälä — praeguse Harjumaa põhjaosa, üks vanema asustusega tähtsamaid maakondi Põhja-Eestis; nelja tähtsa sadamaga: Lindanisa, Paldiski, Ihasalu ja Kolga lahtedes; paljude tugevate linnustega ja 1600 adramaaga — talundiga. Maakond jagunes kolmeks kihelkonnaks:

a) Võhmataga — Keila, Madise, Risti ja osa Nissi kihelkonda.

b) Okriele (keeletheadlased pole selle sõna algkuju seni seletanud) — haaras Jüri kihelk., Viimsi, Nehatu, Iru ja Proosa küladega.

c) Rápála — Jõeletme, Harju-Jaani ja Kuusalu kihelkonnad, välja arvatud Okrielele kuuluvad külad.

Rävälä oli tähtsaim Põhja-Eesti meri- ja maakaubandusega tegelev maakond. Siit Lindanisa sadamast ja Iru linnusest suundusid teed igasse Eestimaa nurka.

2. Harjumaa tunti siis praeguse Harjumaa lõunaosa. Harjumaa oli Rävälä poolt asustatud, temast poliitiliselt sõltuv ja kujutas nii Rävälä tütarmaakonda. Harju omas 1200 (atra) talu ja jagunes kolme kihelkonda, mille nimed ega piirid pole meil teada. Oletuse järele need haarasid:

Esimene Rapla ja Lääne-Hageri kihelkonna alad. See oli mitte ainult Harjumaa, vaid kogu Eesti tähtis poliitiline keskus Raiküla keräjä (maapäevade) näol. See kihelkond omas kolm (Varbola, Keava ja Raiküla) võimast linnust.

Teine kihelkond, keskusega Loone linnuses, si- dus Juuru kihelk. ja Hageri kihelk. idaosa, Keila jõe ülemjooksu alad.

Kolmas kihelkond kattis siis nõrgalt asustatud Kose kihelkonna alad.

3. Virumaa — meie vanimat kultuuri kandev maakond (Kunda). Põllupidamine arenes oma täiusele kõige enne siin, rauaajal oli Virumaa kogu Eestile kultuurihälliks; siit siirdus teistesse maakondadesse kui kultuuri mõjutusi nii asukaid, kes mujalgi viisid metsi adra alla. Läti Hindrek ei jõua küllalt kiita virulaste jõukaid külasid, häid hobuseid ja ilusaid viljakandvaid põlde. Virumaal oli 3000 (atra) talu, kuigi Alutaga ja Peipsi piirkonnas olid veel laiad metsad kütamiseks. Maakond jagunes viide kihelkonda:

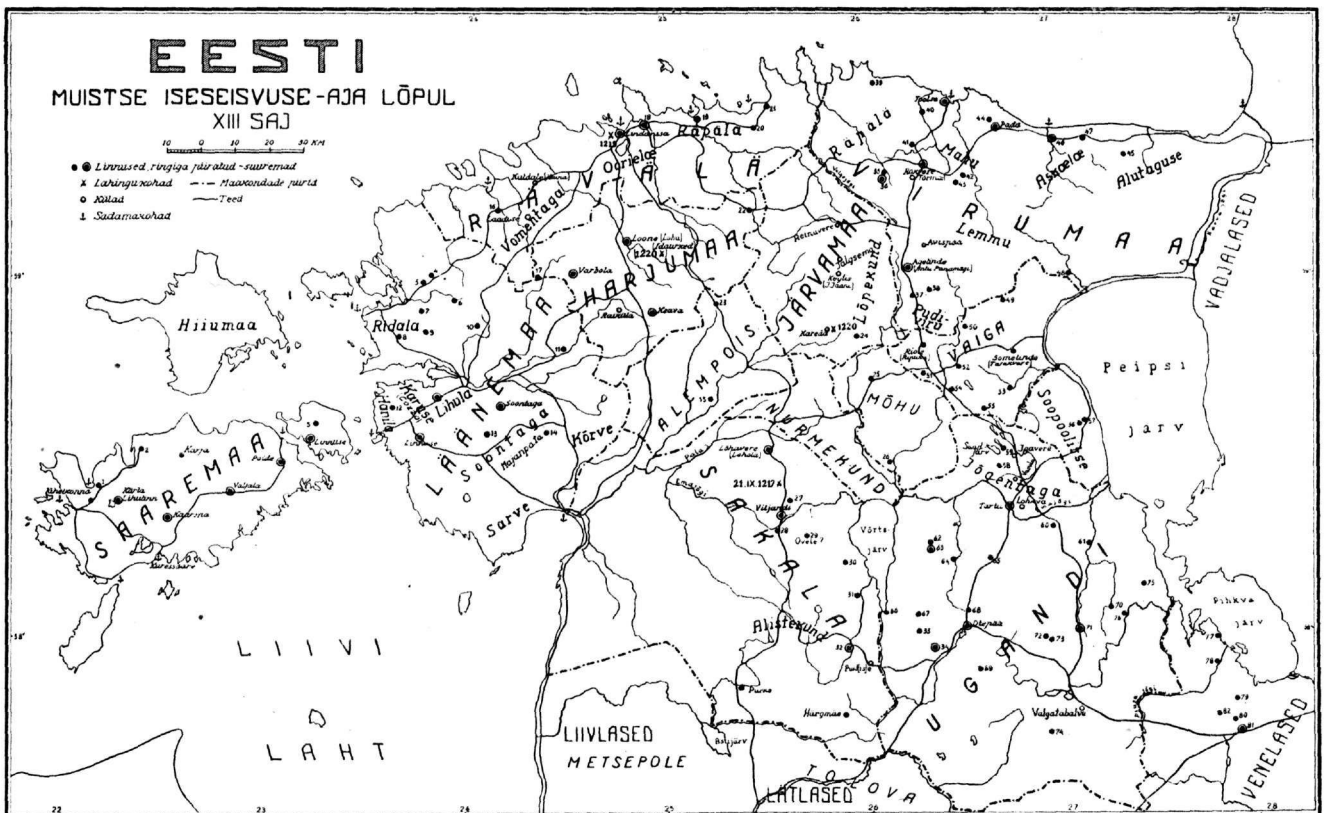
a) Rápála v. Rápálapoolne kihelkond kattis Haljala, Kadrina ja Rakvere kihelkonnad.

Nähtavasti on Rápála olnud varem üks suur ranna-kihelkond, mis ulatus Ihasalu lahest kuni Kunda laheni, on aga hiljem elulistel tarvetel Rävälä ja Virumaa vahel kumbki pool säilitanud oma vana nime.

b) Lemmu kihelkond kattis Viru-Jaagupi, Simuna, osalt Rakvere ja Väike-Maarja kihelkonnad ja Tudolinna kuni Peipsini. Maakonna lõunaosas Pudi- viru külakond kuulus ka siia kihelkonda.

c) Mahu kihelkond kattis Viru-Nigula kihelk.

d) Askälä — Lügane kihelk. alad.

e) Alutaguse kihelkond haaras kõik idapoolse Virumaa nurga Jõhvi, Vaivara ja Iisaku kihelkonnad.

4. Järvamaa oli muistsel ajal pisut väiksem, tema hõlmas küll läänepoolse osa Väike-Maarja kihelkonnast Virumaalt, aga selle eest kujutas terve Türi kihelkond iseseisva Alempoisid maakonna. Järvamaa oli üks tõhusamalt asustatud ning põllustatud maakondi Eestis, vaatamata ta väiksusele, omas Järvamaa 2000 (atra) talu.

Maakond jagunes Alempoisita kolme kihelkonda:

a) Lõpe künde (ka Keiting) kattis Järva-Jaani ja Koeru (end. Koikera) kihelkondade alad.

b) Ämbrä (ka Randovi) kihelkond kattis Järva-Peetri ja Anna kihelk. alad.

c) (Nimetus teadmata) kattis Ambla ja Järvamäise kihelkonnad.

Kuulsaid ajaloolisi külasid on Järvamaal Kareda küla, millele Läti Hindrek korduvalt pillab oma kiidusõnu.

Kesk-Eesti väikemaakonnad olid:

5. Alempois — Türi ja Vändra kihelkonnad 400 (adra) taluga.

6. Nurmekunde — Pilstvere ja Kolga-Jaani kihelkonnad umb. 600 (adra) taluga.

7. Mõhu (Mõhke) — Põltsamaa ja osa Kursi kihelkonnast 400 (adra) taluga.

8. Vaiga — Laiuse, Torma, Palamuse ja osa Maarja-Magdaleena kihelkonnast 1000 (adra) taluga. Tema kihelkondlik jaotus pole teada.

Soopoolse — Kodavere kihelkond ning Jõetaguse — Tartu-Maarja, Äksi kihelk. ja Maarja-Magdaleena kihelk. lõunaosa. Nende kihelkondade maakonda kuuluvus pole teada — kas nad moodustasid osa Vaiga või Ugandi maakonnast. Ka pole teada nende kihelkondade talude arv.

9. Ugandi — Tartu maakond Emajöest lõuna poole ühes Võru ja Valga maakondade idapoolsete osadega. Talude arv pole teada. Umbes arvatakse Ugandile 3000 talu.

Tuleks arvata, et sagedase vaenulise tegevuse tõttu venelaste ja lätlastega kihelkonnad sulasid üheks maakondlikuks tervikuks, koondades oma sõjalised jõud Tartu ja Otepää linnuste ümber.

10. Sakala maakond haaras endasse kogu lõunapoolse praegusest Viljandimaast — Paala (Navesti) jõest Liivi-Läti piirini ja Võrtsjärvest — Väike-Emajöest Pärnu laheni. Selle maakonna talude arvu tõstatatakse umbes 3600. Kihelkondade nimetusist on säilinud vaid üks — Alistekunde, mis pidi kujundama Sakala lõuna osas piirimargi alati vaenuliste lätlaste vastu. Alistekunde oli praeguse Halliste kihelkonna ala.

Ugandis oli sellaseks piirimargiks Valgatabalve linnus.

Ühtlasi pean mainima, et Eesti, nii muistne kui praegune, jaguneb Emajõe, Võrtsjärve ja selle põhjapoolse madalmiku ning Pärnujõe tõttu kahte eriossa — Põhja- ja Lõuna-Eestiks.

Põhja-Eesti graviteeris oma kaubanduslike huvidega saarte kaudu Läänemerele, Soome lahte ja üle Narvajõe Ingerisse, aga Lõuna-Eesti — Koiva ja Väina suudmele ning kakku — Pihkva suunas.

Ka vaenulised suhted erinesid samuti. Põhja-Eestil oli tegemist skandinaavlastega, Lõuna-Eestil lätlaste, leedulaste ja venelastega.

Maakond kui suurem haldusühik kuulus samuti kui kihelkond ühe vanema juhtimisele. Vähemalt nii pidi see olema sõja korral.

Maakonnad said oma õigused niisamuti valimise teel ja need olid ajutised ning peamiselt välispoliitilised, kandes aktiivse maakaitse iseloomu. Oma sisekorraldused, maksumäärad, linnustehitamised, maleva

komplekteerimine ja selle sõjaline väljaõpe ning relvastamine kuulus juba kihelkonna, mõnel juhul koguni linnusringkonna pädevusse.

On selge, et mõningal juhul tuli ka maakondade tegevust ühtlustada. Näiteks suuremad aktsioonid vaenlaste vastu, nagu neid korraldati vabadusvõitluste kestel tihti, vajasid mitme maakonna kaas- ja koostööd. Ühisettevõtete õnnelikumaks läbiviimiseks pidid üksikud maakonnad leidma koostöö mooduse. Ja neid kujunes kaks.

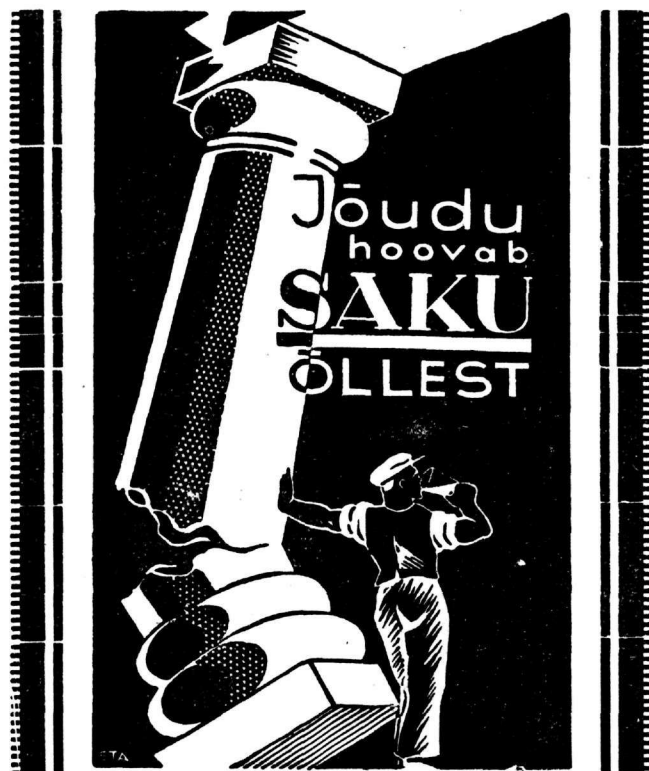
Vaenlaste poolt rohkem ähvardatud maakonnad püüdsid oma jõude suurendada sellega, et sundisid osalt kõlbelise, osalt sõjalise jõuga alistuma lähismaakondi või kihelkondi. Tohiks oletada, et Ugandi oli sel teel teinud endast sõltuvaks naaberkihelkonnad, Jõetaguse ja Soopoolse kihelkonnad, ka Vaiga ning Mõhu. Sakalaga võisid liituda Nurmekunde ja Alempois.

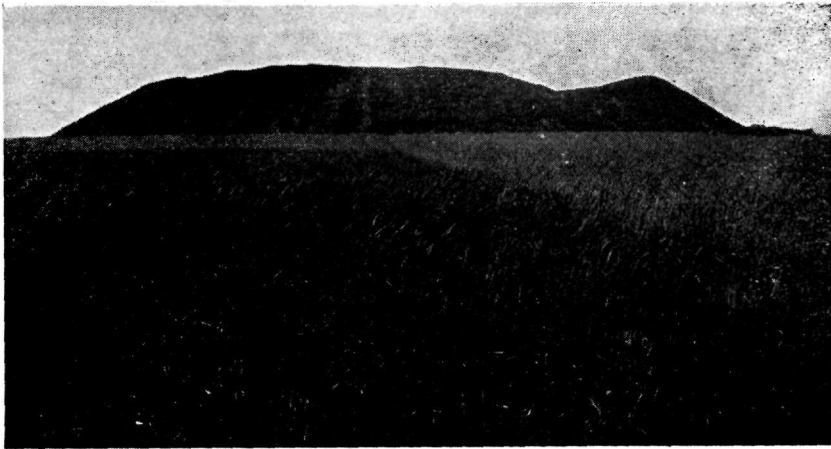
Saaremaast sõltusid Muhu saar ja vähemal määral kogu Läänemaa. Nende mõju ulatus ka üle Koiva ja Väina liivlaste.

Rävälä tagamaaks oli Harjuma.

Sellane maakondade liitmise viis oli vana-estlaste demokraatliku vaimu tõttu ohtlik. Paratamatult hakkasid suuremad maakonnad taotlema hegemooniat, mis kutsus esile sisetülid ning endakaitse naabri võimuhääramise vastu. Ja meie kuulemegi, et sunniva-henditega liiduloomine tuli toime vaid vabadusvõitluse kestel, kui meeste kõlbeline jõud ning lootused olid juba langemas.

Hoopis rahulikum ja ajavaimule vastavam moodus oli maapäevade kaudu rahulik maakondade konföderatsioon loomine. Niisugusesihilised ülemaalised kooskämised ongi toimunud Harjumaal Raiküla linnuse juures. Kahjuks vähe teame nende praktikalistest tagajärgedest.

Põide maalinn Saaremaal

LINNUSED muistse iseseisvuse monumentaalsete tunnistajatena.

Linnusasula areng kuni linnuskindluseni.

Eelpool olen maininud, et eelkristlikul aastatuhandel kujunes eestlastel, õigemini Läänemere soomlastel, kindlustatud asulate võrk, n.-n. linnusasulad. Selle omapärase maakaitse vahendi tekkelugu tuleb tingimata siduda vene-kirves-kultuuri kandva rahva sissetungiga. Vene muinasteadlased on hakanud seda kultuurivoolu nimetama „gorodištše“ kultuuriks, mille kandjaiks peetakse üksmeelselt soomesugu rahvaid.

Ja meie lähemad naabrid ei omagi linnuseid sel määral kui eestlased. Meil on Eesti riigi maa-alal üle saja päris kindla linnuse. Kahtluse all on neid veel poole saja ümber. Soomlased omavad vaid 80 ümber, neistki pooled kaljupealsed pelgupaigad. Lätlastel on ainult üksikuid linnuseid, needki enamuses Liivi päritoluga.

Esimesi sellaseid linnuse algtüüpe on meil avastatud Saaremaal Laimjala vallas Asva külas Tumma talu maa peal, n.-n. „Linnamäe pöld“. See pronksiaegne kindlustatud asula, mis kuulub esimesse aastatuhandesse e. Kristust, on olnud kindlustatud tärnaga, et vaenlased otseselt ei saaks omastada asukate töövilja. Linnamäe põllu nimetus on traditsioonina kandunud selle asula olemasolu päevilt põlvest põlve üle 2500 aasta tänaseni. Asula koht ise ei ole kõrgem ega erine kuidagi tema lähemast ümbrusest.

Asula suurenedes ja põldude laiail valgudes on osa elanikke vanast asulast lahkunud ja rajanud põldude keskele uusi külasid. Nõnda tekkisid sobiva põlduala piirides mitmed külad. Neid kõike kindlustada käis aga asukatel üle jõu, nad valisid siis looduslikult soodsa koha ja rajasid sinna ühiselt ja ühise linnuse kõikidele küladele. Nõnda tekkisid praegu meile tuttavad linnused.

Kristuse sünniaja paigu, Rooma raua-ajaks, olid meil juba linnused kui kindlused välja arenenud. Ühtlasi näitab nende areng põllunduse väljakujunemist pea-elatusalaks.

Kahjuks oleme oma linnuseid saanud uurida veel vähe. Ainult möödunud aastal viidi läbi ulatuslikumad kaevamised kolmel linnusel, mille tõttu meie muinasteadus võib neist pajatada veel väga ettevaatlikult. Ta on seni kaevamiseks ainelistel võimalustel puudusel neid vaid registreerinud ja toimetanud väliseid mõõtmisi. Loodame, et selles asjas oleme jõudnud pöördelaega.

Linnuse ehitamine ja korrashoid nõuab ränka tööd elanikelt. Et seda vaeva näha, pidi asukatel olema linnuseid vastuvaidlematult vaja. Sellega ühtlasi näitab maal linnuste suur arv rahva küllalt tihedat asustust ja majanduslikku jõukust ning esivanemate vankumatut tahet kaitsta oma maa iseseisvust.

Linnuste asetus asustustiheduse ja liiklemisteede järgi.

Nagu eelmainitust selgub, oli meie esivanemate linnustekultuur küllalt vana. See algas eelkristlikust aastatuhandest ja kestis vahetpidamata kuni maa vallutamiseni sakslaste ja daanlaste poolt. Aegade kestel jäeti maha vähemtähtsad linnused ja ehitati üha uusi ja suuremaid. Nad levivad peamiselt Kõrg-Eestis, kus kõige enne levis põllukultuur ja kujunes rahva peamiseks elatusalaks.

Kui vaadelda linnuste üldist levikut Eestis, siis võib tulla kergesti järeldusele, et muistsed eestlased olid hirmus sõjakas rahvas, kellel omavõlilised röövimised ning tapmised olid tavalised, sest milleks keset maad leidub nii palju linnuseid? Osalt võis põhjustada selleaegsete suurperede ja suguharude omavaheline vaen linnuskindluste ehitamist. Enamasti ehitati need küll kaitseks välisvaenlaste vastu.

Teame, et keskmisest rajaajast peale püüdis üle-rahvustunud ja sõjakas Skandinaavia iga hinna eest vallutada ka Eestit. Selle sihiga tehti siia lugematul arvul suuremaid ja vähemaid rüüste-, tasu-, hävitus- ning vallutusretki, mida sageli juhtisid kuningad isiklikult. Üldiselt ei olnud siin õne võraste relvadel. Nad kaotasid lahingud pea alati. Ehk kui saavutasidki ajutiselt mõne ala üle võidu, siis varsti pühitati nende võim siit jällegi. Sellest ongi tingitud väga tihe kindlustuste kujunemine maal. Nagu nüüd juba selgub, ei ole need linnused kõik olnud tarvitusel ühel ajal. Neid on kasutatud eriaegadel. Siis on need maha jäetud ning ehitatud suuremad, enam olude nõuetele vastavad. Nõnda ongi neid saanud arvult palju.

Mida tihedamalt asustati kusagil maa, seda enam vajati kaitset endale ja oma varandusele.

Võtame näiteks noorema rauaaja esimesse poole, s. o. 800.—1000. aastatesse, kuuluva Kuusalu „Linnapao“ linnuse Kuusalu kiriku juures. Selge on, et selle linnuse ehtasid muistsed, kaunis jõukad külad. Sellest ajast: Kuusalu — 25 talu, Valkla — 46 talu, Kiiu — 30 talu. Sellega võtsid linnuse ehitamisest osa 100 talu ümber oma 600—700-pealise rahvaarvuga.

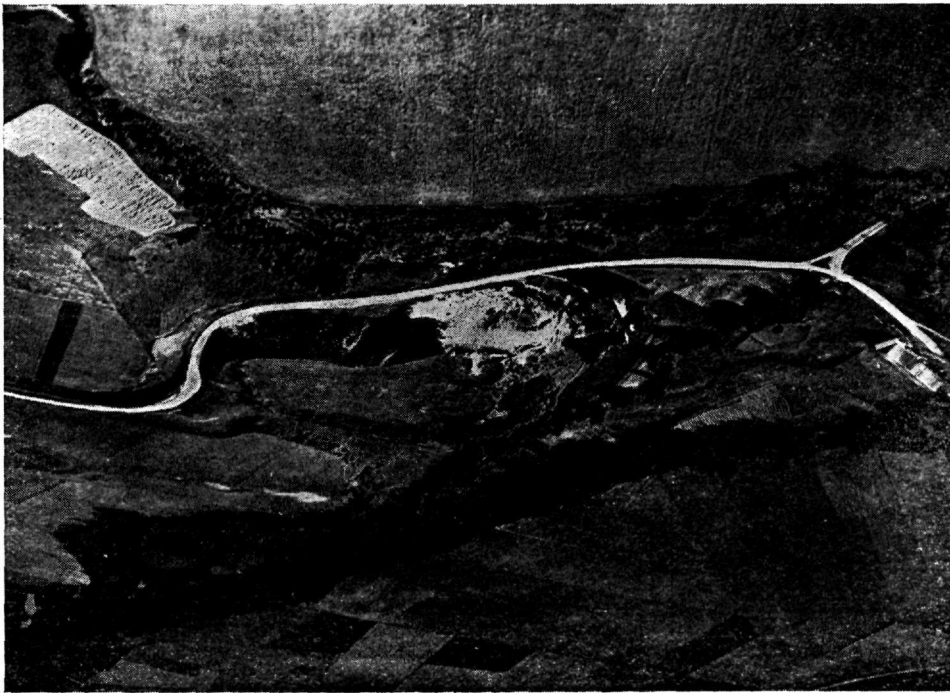
Linnuste tihedamad esinemiskohad ühtuvad ka praeguste tähtsamate asustuspiirkondade ja peamiselt liiklemisteedega. Saaremaalt suundub tihe linnuste ahelik üle Virtsu Loone kaudu Lindanisani. Virtsu oli juba Muinas-Eestis tähtsamaks vahendajaks mandri ja saarte vahel. Teine linnuste vöö suundub peamiselt praeguse Haapsalu-Tallinna raudtee joont mööda.

Virumaa põhjaosa, muinasaja Eesti majanduse ja kultuurihalle, omab tiheda linnuste võrgu. Rakvere, muistse nimetuse järele Tõrmaküla, kohalt suundub idapoolne linnuste vöö läbi Vaiga, Jõetaguse, Tarpadu Ugandisse ja kulgeb sealt Irboskasse.

Kesk-Eestis esineb linnuseid vähe, Järemaal näiteks ainult 2—3. Sellest järeldame, et vaenlastelt hoobi vastuvõtmiseks ja nende tagasitõrjumiseks olid piiräärsed maakonnad kindlustatud kõvasti, kuna sisemaa elas enam-vähem rahu. Sellega pole ka usutav Balti (saksa) ajaloolaste seletus, et eestlased pidasid omavahel lakkamatult sisesõda. Kahjuks kadunud ka ajalooliste romaanide autorid muinas-Eestis nägema liig palju omavahelisi tülisid (Ümera jõel, Urmas ja Merike). Samades mainitud suunades liikusid ka muistsed teed.

Linnuste ehitustehnilisi tüüpe.

Maakaitse menetlused on kõigil aegadel olnud tihedas sõltuvuses looduslikest tingimustest. Niisama käib oeldu ka linnuste kohta. Kindluse kohaks otsiti looduses kõrgemaid kohti, et vaenlasel selleaegsete relvadega oleks seda raskem rünnata. Sobiv kõrgendik või kõngas kohaldati veel vastavalt nõuetele. Ja kui

Vaade õhust Pada linnusele Viru-Nigula kihelkonnas

ümbruskond looduslikke soodustusi ei pakkunud, siis tuli see luua kunstlikul teel linnusmäe ja -vallide üleskuhjamisega. Nõnda kujunes kolm tähtsamat linnusetüüpi Eestis, linnamägi, Kalevipoja säng ja maalinn, millised nimed kaunis suure tõenäosusega ulatuvad tagasi muinasajaga.

Linnamägi on looduslikult antud järsu külgedega kungas, mis nõlvade järsustamisega rohkem kohaldati nõuetele. Neid leidub peamiselt Lõuna- ja Ida-Eestis kuppel- ja vooremaastiku piirkondades. Soodsale künkale linnuse ehitamine ei olnud väga raske. Peamine töö seisis nõlvade järsuks lõikamises ja saadud mullaga mäe platoo tõstmises; siis ehitati mäe veertele 3—4 meetri kõrgused tarandid ja hädapärane kindlus oligi valmis.

Hoopis rohkem tööd nõudis mäeseljandikust linnuse platoo väljalõikamine. Hea oli, kui leiti mingi järsult lõppev mäeseljandik, siis tuli linnuse platoo eraldamiseks kaevata sügav kraav mäkke, millega eraldati vastav pindala linnuse ehitamiseks. Sel kujul moodustatud linnust on hakatud kutsuma neemiklinnuseks.

Järsu neeme puudumisel tuli seljandikul linnus eraldada kahe sügava kraaviga ning platoo tuli igal juhul kunstlikult tõsta kõrgemale. Sellised linnused meenutavad magamisaset, millepärast rahvas ongi neid hakanud nimetama Kalevipoja sängiks.

Ehitustehniliselt raskeimaks osutub maalinna tüüp. Looduses vastava kõrgendiku puudumisel tuli linnuse muldkehend luua kunstlikul teel. Tuhandete ja tuhandete koormate viisi veeti kokku mulda, kive, kruusa, palku, hagu jne., kuni saadi linnusele soovitud kõrguses vallid. Meelsamini valiti sellaste maalinnade asemel jõe käärudesse, et vesi omalt poolt aitaks teostada kaitset. Linnus valminud, löigati ka vastaskülge sügav kraav, mis täitus jõest veega, ning linnusele anti side maaga silla abil. Sellase maalinna heaks näiteks on Loone linnus Lohul.

Mõnikord jõe puudumisel ehitati maalinn hoopis tümmasse sohu. Sel puhul tuli materjal kohale vedada talvel. Kevadel algas ehitus. Eelkõige laoti alla hagu. Hagudele asetati ristamisi palgid, palkidele

kive ja kruusa ning siis alles hakati tõstma linnuse valli. Palkide ülesanne oli kaitsta linnuse raskete vallide ja platoo sohuvajumist. Linnusesse juurepääsuks ehitati jällegi palktee. See lookles laugaste vahel tavaliselt pealt kaetud vee ja rohuga. Kutsumata külalisele osutus nii siis suvel linnusesse tungimine eluga riskimiseks. Ja sihile jõudes pörkus ta ikkagi linnuse vallide vastu.

Parimaks näiteks sellisest soolinnusest oleks Kuusalu Linnapao linnus.

Pealeehitusi püstitati linnusesse, nagu ülesanded neid vajasisid, mitmesuguseid.

Linnuse kindlustamise viisidest.

Tähtsaimaks osaks kogu linnuse struktuuris oli tara, vall või sein, mis takistas nõlva mööda ülesroninud vaenlasel pääseda linnusesse. Meie pole seni linnuste vähese uurimise tõttu veel jõudnud selgusele, millised need tarandid päris kindlasti olid. Siinkohal esitan vaid väga tõenäolise kavandi.

Eelkõige on teada, et eestlased lubja sidet müüri ehitamise juures ei kasutanud. Väidetakse hoopis, et nad seda pole tunnudki. Seda ma isiklikult ei usu. Nad omasid Skandinaaviaga tihedaid sidemeid, kui vaenulisi nii kaubanduslikke — kas nad tõesti seda ei õppinud! Kaldun arvama, et neil pidi olema kivilõikamise vastu muid põhjusi.

Nii siis linnuse kül, mis oli vaenlasel kõige kergem rünnata, nagu linnuse otsa kraavi kohad, millega platoo eraldati seljandikust ja sissekäik linnusesse, olid kaitstud kivimüüri. See oli lihtsalt üleslaotud kivivall ilma kunstliku sidemeta. Teistes külgedes esines kahtlemata puutara, 2—4 meetri kõrgune, et üleronimine ei oleks võimalik.

Puutara oli suuremates linnustes kastsüsteemil, neljanurgelised palk-kastid või kessoonid, täidetud kividega. Välise seina mahakiskumine ehk põletamine ei avanud veel teed linnusesse. Kessoonidele püstitati veel meetri kõrgune sein väliskülge, mis pakkus kaitsjatele varju noolte ja odade eest.

Väiksemate linnuste tarad ehitati mingi lihtsama rõhttarandi süsteemil, kusjuures väline rõhtsein teenis kaitseotstarvet. Välisseinast suundusid paari meetri kõrguselt talad platoo poole, toetudes teise otsaga maasse kaevatud sammastele. Taladele ehitati lauditaoliselt katus, mis oli põrandaks, relvade, kivide jne. panipaigaks kaitsemeeskonnale ning katuseks tarandi taga asuvale karjale, toidutagavaradele ja muudele linnusesse varjule viidud elutarvetele.

Valjala linnus

Igas suuremas linnuses esines veel kaev korralike kiviraketega, nagu näeme seda Varbola linnuses. Teame ka, et linnuse platool on esinenud ehitusi, aga millised need olid, pole asja puuduliku uurimise tõttu võimalik väita.

Ühe sõnaga, meil juba praegu tuttavate andmete järele olid linnused küllalt suurejoonelised ehitused, mis nõudsid püstitamiseks ja korrashoiuks hiigla energiat. On selge, et sellast suurt kohustust ei kannud muistsed talud põhjuseta, vaid linnuste ülesanded pidid olema küllalt suured ja tähtsad.

Linnuste ülesannetest.

Muistsed linnused kandisid väga mitmesuguseid kohustusi ja ülesandeid, nagu haldus- (administratiiv või valitsus) keskustena, kaubanduslikud keskused, kaitseülesanded kui välisnii võimaliku sisevaenlase vastu, sõjaliste harjutuste kogumiskeskustena jne.

Vaatleme neid ülesandeid lähemalt.

Linnused halduskeskustena.

Me eksime andestamatult, kui arvame, et Muinas-Eesti ühiskond oli nii lihtne ja algeline, et see mingit halduslikku korraldust ei vajanud. Ikka oleme arvanud, et halduskultuur on alles uemaaja saavutus ja on toodud siia sakslaste poolt. Püüan meenutada vaid üksikuid tõsiasi.

Sakslaste tulles olid meie paremad põllualad juba asustatud ja loodud 20.000—25.000 talundit, mida majandas ligikaudu 200.000 inimest. Maailmasõja eelpäevil kasutas eesti rahvas 70.000 talu, kus elatus umbes 400.000 inimest. Praeguses Eestis leidub ligikaudu 150.000 talumajapidamist 800.000 elanikuga. Iseseisvusaegse tõusu põllunduses on loonud 10. oktoobri 1919. a. Maaseadus.

Muinas-Eesti talundus erines järsult ennesõja-aegsest, ja nimelt sellega, et seal, kus nüüd laiusid mõisa viljakad väljad, asusid muistsed eesti jõukad külad. Suurem osa meie muistseid külasid on mõisastatud, ja kuigi esineb samanimelisi külasid veel nüüdki, siis on need mõisadest tõrjutuna rajatud alepõletamisega metsadesse, sooveertele ja liivikule, — hoopis halvemale pinnale. Näiteks muistse kuulsa Kareda küla (Järvamaal) kohal laiusid Kareda, Koigi ja Huuksi mõisade põllud.

Need parkümmend tuhat talu paarisaja tuhande elanikuga vajasisid väga mitmeti ühiskondlikku korraldust. Teisiti poleks see mõeldav. Ja seda kinnitavad ka rohked ajaloolised andmed. Läti Hindrek mainib meil suurt arvu vanemaid, paremaid, jõukamaid ülikuid. Sellane küla-, kihelkonna- ja maakonnavanemate instituuat tõendab juba kindla ühiskondliku korra olemasolu.

Ka adramaade, talundite, arvud on nad väljendanud paarisarvudena ja kümnendsüsteemis, mis kergendas ühiskondlike kohustuste jaotamist. Ja üks nende korraldavaks teguriks olid vanemad, kelle otsesele järelevalvele ja ka valdusse kuulusid linnused

kui keskused. Seda enam on see usutav, et hilisemad rüütli lossid rajati linnustele ning samadele kohtadele rajati hiljem moodsad linnad. Mõlemad, lossid kui linnad, olid ja on ühiskondlikeks halduskeskusteks veel nüüdki.

Linnuste juures vanemate koosolekuil toimusid kohustuste jagamised, siit väljusid käsud ja korraldused, siin mõisteti õigust ja siin valiti uued vanemad. Nii võisid käepärasemad linnused täita samu ülesandeid mis hiljem vallamajad.

Linnused kaubandus-tööstuslike keskustena.

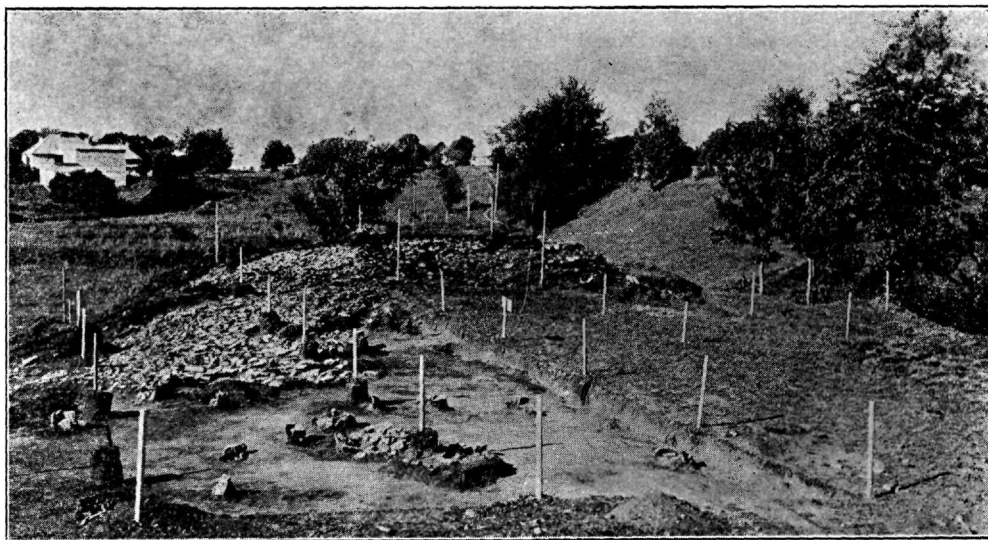
Eesti rahvas on oma hea geograafilise asendi tõttu hakanud äritsema õige varakult. Tihedad müntide leitud tõendavad rahva ärilisi sidemeid kaugete maadega. Niisama elav on olnud siseliiklemine ja kaubandus. Kuna tähtsaimaid liiklemissuundi kaitsevad tugevad linnused, siis pidid neil olema ka kaubanduses oma ülesanded. Pealegi teame nüüd, et linnuste juures olid oma asulad, s. o. püsivad elanikud, kelle ülesandesse pidi kuulumaagi sisemaise kaubanduse korraldamine. Ühtaegu ühiskondlike, sõjaliste või usuliste rahvakogumistega on toimunud ka suuremad turustamised, müügid ja ostud. Kirikumesside, laatade ja turupäevadena on see menetlus ulatunud meieni.

Niisama arenes linnuste juures tööstus. Pole võimatu, et linnusasulatesse asusid käsitöölised: sepad, potisepad, puusepad jne. Rahva üldist jõukust arvestades ei saagi oletada teisiti. Iru linnuses on asetunud isegi rasketööstus — rauasulatamine — muistne Ilmarine. Siis suuri hulgi mitmesuguseid valemehid, mis tõendavad käsitöölise kindlat tegevust linnuses. Kuna on teada, et rahua ajal kujunesid peale tarberistade ehete omapärased vormid ja stiil, siis midagi ei räägi vastu nende valmistamisele suuremates keskustes.

Nii siis tööstus-kaubanduslikud tarbed ongi pannud aluse linnusasulatele. Niisama kui keskaegsete losside ümber kujundasid kaupmehed ja käsitöölised keskaegse linnuse. Ainult oleme seni uurinud linnuseid seks imevähe, et kõikidele küsimustele vastata kindlalt.

Linnuste kaitseülesanded.

Kuna nad ongi loodud peamiselt maakaitse otstarbeks, siis loomulikult koondus sinna kogu sõjaline organiseerimine ja ettevalmistus. Juba linnuste ehitamine tõmbas sinna kogu ümbruskonna sõjalise me-

Iru linnuse põhiaalne lahtikaevatud osa ja otsvall. Esiplaanil piklik tulease ja postide asemed kivikullitega

netluse. Linnuste juures toimus noorte väljaõpe, esimesed relvade käsitluse oskuse avalikud katsed ja noormeeste sõduriks tunnustamised, malevkondate komplekteerimised, juhtide määramised jne.

Teame, et rüütliid Lääne-Euroopas veetsid suure osa oma ajast sõjalistel harjutustel, turniiridel jne. Kui meie esivanemad sõdisid rüütliga ligi kakskümmend aastat ja mõnikord päris hea eduga, siis kust nad ammutasid oma oskused?

Kahtlemata pidasid nad intensiivseid sõjalisi harjutusi, kui jala nii ratsa, kui aktiiv- nii kaitsereelvadega. Ja kus mujal võs see jällegi oimuda kui linnuste juures! Pealegi tuli neil eriti harjutada linnuse kaitses, kuna välilähinud raudrüütliid ei olnud edukad. Nii siis toimusid linnuste juures ründed ja kaitses, harjutati pealetungi, haaranguid ja kaitses, rünnati linnuse valli ning viimisteldi tarade kaitsetehnikat.

Kahtlematult intensiivsed pidid olema harjutused viskrelvadega ja vibulaskmises. Oli ju raud sel ajal väga kallis ning iga visatud oda, kärp, tapper või nool pidi vaenlast tabama. Ja neid ei võinud jätkuda tühja loopimiseks. Ma ei kujuta midagi võimalikumad kui seda, et suviste tööde vaheaegadel toimusid tõsised viske- ja laskeharjutused kindlaksmääratud tingimustel: relva liik, laske- või viskekaugus, märgi suurus, laskude arv ja tabamused. Positsiooniks valiti linnuse vallilt laskmised linnuse jalamile; siis sissetungide tagasilöömine ja järsud väljasõotud.

Küllaltki tõenäoline on, et osavad sõjamehed said kiitust ja isegi üldtunnustatud auhinda. Kuidas nad oma võistlusi nimetasid ja kuidas nad auhindasid paremaid saavutusi, kas küti, ambuja või mõne muu tiitliga, seda meie kahjuks ei tea. Aga kahtlemata seda tehti.

Meenutades muinas-estlasest sõduri kõrget väärtust kaldum arvama, et suurematest ühiskondlikest kogumistest ning ettevõttest olid sõjalised harjutusedmanöövrid ja -mängud kõige tähtsamad ning osavad relvakäsitajad omasid suurimat lugupidamist kui esilaskurid, kütid ja meistrid praegu.

Nii oli linnustega rahu ajal. Sõja korral muutus see kõigile päästvaks teguriks. Kui jätkus aega, siis siirduti sinna kogu oma pere ja varaga. Vaenlane võis maad laastata ja hooneid põletada, aga linnuse vallutamine oli tal tõsine ja raske ülesanne. Rüüsteretkledjad ei võinudki asuda linnust piirama, kuna siis organiseeruv malev hävitanuks ta enne maalt lahkumist.

Kroonikast teame, et sakslasedki oma moodsate ründevahenditega harva vallutasid linnused jõuga. Ikka nad alistusid janu, nälja või lahtipuhkenud haiguste sunnil. Nii tugevad olid need.

On tõenäoline, et suuremate teede sõlmpunktide linnustes peeti ohu kordadel peale alatiste elanike kindlad püsivad garnisonid, et linnus ei langeks kohe vaenlaste kätte.

Usulistest toimingute keskustena võisid linnused tulla arvesse vähem, või üldse mitte. Eestlastel omasi sügava looduse suunduva usundi ja sellastena viisid nad andeid ja palvusi riikumata loo-

Vaade läbikaevetud vallile: näha pealmine kivi- ja alumine puuehitus; esiplaanil palgijäänuseid valli välisserva alt

dusse — hiide. Linnused olid aga kunstlikud ehitused ja sellepärast ei võinud nad sobida usulisteks toiminguteks.

Õledust järgneb, et linnused oma eksisteerimise ajal Muinas-Eestis omasid mitmekülgset väga tähtsa ühiskondliku seisukoha ja sellasena väärivad kui muinasmälestused jälle ausse tõstmist.

B. Linnuste mälestuste värskendamise vajadustest.

Linnused on ainukesed reaalsed tunnistajad uhkest ja vabast muinasaja Eestist. Seega on nad ka ainukesed nähtavad jäänused selle aja juba tuhande aasta vanusest kultuurist. Kui vaatame avarama pilguga möödunud aegadele, mil kindlasti teame eesti rahvast asunud olevat praegustel asustusaladel, siis saame üle 3000 aasta pikkuse ajastu.

Sellest neli viiendikku oleme olnud vabad, iseseisvad rahvusliku tahte teostajad, ainult ühe viiendiku (13.—20. saj.) oleme väga tõrksalt kuulunud kedagi võõrast. Ja ei ühegi võõra võimu päevad pole siin olnud kerged. Ning vabadussõjaga taastasime rahva poliitilised õigused maal, mida meie iidset esivanemad kangelaslikult olid kaitsnud.

Kui nüüd püüame unustada seitsme sajandi pikkuse paha unenäo, siis kuhu meie mujale pöördume rahvusliku kõlbla jõu suurendamiseks kui sinna-samasse minevikku, kelle sugupõlvede tööd meie jätkame. Kui kasutame nii avarat pilku ajamõõtuks, milleks omake kahtlemata ajaloolist õigust, siis võime rääkida Eesti esimesest ja teisest vabariigist ning vabadussõjast.

Mõnele meieaja paindlikule tegelasele on andeksandmatuks ülekohtuks meie rahvast nimetada nooreks. Samuti riiki. Neil pole siis olnud viitsimist süveneda meie kaunisse minevikku ja teha sellest vastavaid järeldusi. Tänapäeva servilistlik poliitika võõrastega on maa kandvate jõudude alahindamine ja meie kõlbeliste aluste nõrgestamine.

See pole ometi ükskõik, kas meie sõdurid oma kohuseid täites tunnevad end olevat uued noored äärikud või eestlaste iidsete kohustuste kandjad; pole üks ja seesama, kas meie meremees tunneb end ulgumerel uustulnuk-maarotina või ta teab, et tema üld esivanemad kündsid neidsamu laineid aastatuhande kestel juba varem; no tõesti pole üksipuha, kellena kohtled sadamas vanu rahvaid või kellena tõstavad jala

nende pinnale, kas vene revolutsioonist väljunud tundmatu vabariigi kodanikuna või mehena, kellele vaba maa kuulsus ja vanemate hea nimi ulatus kaugele üle Baltoskandia piiridel...

Nojaa, kui see pole ükskõik, kas üks rahvas kohustub kuulama aplaate naabrite petlikku vilet või käitub iga teisega kui omaväärsega, siis anname rahvale tagasi tema härrasmehe tunde.

Ei need võinud olla orjameelsed mehed, kes pühkisid maa pealt kardetava võistleja Sigtuna; ei olnud ka need sulasmehed, kes kaks aastakümnet pidasid visa võitlust sissetungiva vaenlasega; ei olnud needki moonaka allüüridega sangarid, kes heiskasid meie rahvuslipu Jamburgis, Punamäel, Pihkvas, Jakobstatis, ja kelle ilmumine Riia väravate ette pihustas Saksa-Balti poliitika...

Meid kipub haarama ideede lagedus. Kuna oleme üle elanud pulbitseva, poliitiseeriva ajajärgu pärast vabadussõda ja uusi suundi leiame vaevu nii ruttu, siis sukeldume oma tõelise mineviku sügavustesse ja võtame sealt neid väärtusi, mida on meile esivanematelt säilitanud kodumaa muld.

Muinas-Eesti ei tunnud nii suurt võõrrahvuste majanduslikku ega võõra kultuuri mõjutust. Aga meie tunne. Eks see ole suur ja lai põld tegutsemiseks sugupõlvedele. Rahvusliku majanduse rinne, rahvusliku kultuuri ja endausalduse rinne — eks need vaja hästi ettevalmistatud armeed veel aastakümnete pikkuseks võitluseks. Sellele teele meie oleme asunud teadlikult. Aga seda teadvust, endausaldust ei saa meie muidu arendada kui rahvusliku missiooni selgitamise kaudu. Ja selleni jõuame oma mineviku põhjaliku tundmise läbi.

Meie muistsed kultuuri- ja majanduselu tsentraalid — linnused — ei ole lihtsad mullahunnikud, kus leidub nooleotsi, potitükke ja käevõrusid. Ei! Need on meie iidse kultuuri varasalved, arhiivid, mis kasvavad meie kõlbla jõu tagavarasid, muudavad kõhklejad meesteks ning teevad meestest sangarid.

Nii siis tuleb muinaslinnade uurimist jätkata ja nendega seotud traditsioonid luua, arendada ja säilitada.

Selleks on võimalusi palju.

Kaitseliit on juba teinud hea algatuse muinaslinnade tähistamiseks ja vastava kultuse loomiseks. Möödunud aastal püstitati paljudele linnustele kaart-tahvlid, lipuvardad ja tulbad linnustele viivatele teedele. Samuti paigutati linnustesse Võidupühaks sümboolsed garnisonid ja laagrid ühes laagrituledega. Sedasama suunda tuleb arendada edasi. Sellega seoses nihkuvad suvised rahva vabahooped linnustele.

Selles suunas saaks teha veelgi.

Hea oleks kui kohapealsed kaitseliidu üksused võtaksid oma piirides asuvaid muinaslinna lammiklinnustena, mille korrashoiu eest nad hoolitseksid ja mille mälestust nad harrastaksid.

Sellase lammiklinnuse kohta tuleks kokku seada linnuse-album, kuhu on hangitud linnuse kohta käivat ajaloolist materjali vanadest kroonikatest ja ka rahva suus säilinud traditsiooni. Siis pilte ja jooniseid linnusest, ja kui on seal teostunud muinasteaduslikud kaevamised, siis ka nende kaevamiste tulemused; missuguseid esemeid linnusest on leitud, mis ajajärku nad kuuluvad jne.

Sellase linnuse album-kroonika kokkuseadmisele

võib asuda juba samal suvel, kuna kaitseliidu peastaap on pöördunud nii kohtade poole linnuste kohta kirjalike materjalide hankimispalvega. Materjalide kogudes võiks jätta kohe ära kirjad üksustesse ja albumid kujundada ühtlase kava järele.

Kui leidub koha peal vastavaid eriteadlasi, võiks lasta linnusest teha, vastavalt mõtudele, savist või mõnest muust materjalist linnuse mudelid. Üks sellane hästi õnnestunud Loone (Lohu) linnuse kohta oli väljja pandud Muinas-Eesti näitusel 1. a.

Ühtlasi võiks asjast huvituda ka kohalik kool, alg-, keskk- või mõni kutsekool.

Edasi kohalik kaitseliidu üksus, noorte koondis või ka kool võiks moodustada oma ruumides n.-n. linnusenurga, kus need esemed oleksid vastavalt välja pandud ühes Muinas-Eesti maakondade kaartidega, muinasaja sõduri, lahingute, laevastike jne. piltidega. Niiviisi saaks kujundada väga huvitava „muurakese“.

Samuti võiksid kaitseliidu üksused võtta endale vana linnuse nimetuse, kui sellane osutub nende piirkonnas. Samuti võiksid nad lasta end nimetada muistsete maakondade või kihelkondade nimedega. Viljandi maa malev on enese nimetanud Sakala malevaks. Mis oleks veel kenam kui näiteks manöövritel esineksid Nurmekunde, Soontaga, Jõetaguse, Vaiga, Mõhu, Ridala jne. malevonnad ja Ugandi jne. malevad. Viru, Järva, Harju, Lääne malevate nimetused on niigi muinasaegsed.

Kui need võimalused on kasutatud, siis tuleks edasi arendada muinaslinnade kultuuri seega, et aimataks järele muistseid sõjamänge linnuste juures, milline moment sobib väga hästi Võidupüha kavasse.

Edasi võiksid tulla arvesse suuremates kohtades, kus vanasti asusid n.-n. „majad“ (maakondade vanemate koosolekud — „Maapäevad“), nende sümbolne elustamine. Neid võib kujundada ka maakonna piirides maleva juures kihelkondade linnusvanemate või linnuspealikute pidulik kokkutulek ja nende sümbolsete raportide ära kuulamine.

Ühtlasi võidaks välja mõelda muinasaega meenuvate tiitel kohalikele paremale laskuritele, kes siis auto maatselt saaks oma muinaslinna pealikuks, ülikuks.

Näib, et linnuste kultuse arendamisel leiame lõpmata palju igasugu võimalusi. Ainult on vaja asja vastu huvi ja head tahet. Pealegi meil on teaduslikke asutusi, nagu Arkeoloogia Kabinett ja ajaloooseltsid, kes jõudumööda saavad vastavate ajalooliste materjalidega varustada kohalikke üksusi.

Niiviisi pöördudes tagasi oma muinaskultuuri ja iidsete esivanemate vaimude juurde murrame eest saageli pimestavad võõrad võlud ja kasvatame oma sümbolsete tammesid edasi samast tüvest, mis vägivaldselt murti 13. sajandi alul.

Napoleon I iga suurema lahingu eel toitit oma armeed kuulsal minevikuga ja see armee võitis luge matud lahingud!

Kas meil ei esinenud vabadussõjas „Tasuja“, „Sepp Villu“ j. t.?

Areneme edasi samas suunas. Selleks jätkugu kaitseliidul ja kõigil meie seltskondlikel organisatsioonel armastust ning huvi meie maa ja rahva mineviku vastu. Rakendatagu mineviku kõrgeid väärtusi tänapäeva ellu tulevaste põlvede ülesanneteks.

J. Tandre.

VÕITUDE TEEL

Võidupühal tuksub iga eestlase süda soojalt oma isamaale. See pidupäev on meile suurimaid rahvussilmapiilke, kus võime uhkustundega ühiselt pühitseda eesti rahva mitmekümne sugupõlve visa töö, püüete ja unistuste täideminekut. Õnnelik on sel hetkel iga kodanik, kes võib end nimetada eestlaseks, kuna ta kuulub kangelasliku rahva ridadesse, kes oma raudse tahte ja visa heitluse järele on kindlustanud oma esiisade päranduse — vabaduse ja vaba kodupinna.

Eesti rahva minevik on täidetud suurte ja raskete võitlustega. Sajandite kestes on muistne eesti sugu pidanud siin meeletult heitlust võõraste sissetungijate vastu, kes tulid siin lämmatama vaba, rippumatu rahva iseseisvust. nende omavalitsuslikku korraldust ja omapärase kultuuri. Maa allaheitmine ei olnud sissetungijatele kuigi kerge, kuigi neid oli viisi ühe vastu. Eesti esivanemad armastasid üle kõige vabadust, ega annud seda nii kergesti käest ära. Terved vaprad vallad värisesid mulla alla ja kolletasid kihelkonnad enne kui võõrad raudrüütlid oma paremate relvade ja jõulise ülekaaluga suutsid viimaks viia lõpuni oma toore laastamisõja ja riisuda maa pärisperemeestelt nende vabaduse.

Eesti rahva vihaseimad ja kurimad vaenlased eksisid aga rängasti, kui nad oletasid, et maa allaheitmisega on nad lõplikult hävitanud eestlaste rahvusliku olemasolu ja võivad allaheidetud rahva liikmed sulatada mõne teise rahvuse võõrkehasse. Kuigi kogu maa oli nii põhjalikult ära laastatud ja muudetud ahervarteks, et kümnete kilomeetrite tagant ei olnud kuulda koeragi haukumist, ja kõik meessoost isikud kuni põlvepikkuse poisikeseni olid jätnud vaenuväljadel oma elu isamaa eest, ei olnud järelejäänuis surnud mälestus kaotatud vabadusest, vaid see hingitses kui tuluke tuha all rahva meeltes põvest põlve edasi. Oodati kannatlikult, kuni tuleb paras tund, tund eluõiguse jaluleseadmiseks ja kaotatud rahvuslike aarete tagasivõitmiseks. Ja see tund tuligi.

Seitseteist aastat tagasi, jaanilaupäeval, saabus Eestile suurim võit. Kangelaslik eestlaste malev purustas Võnnu värvatel langesvääri, oma igivana vaenlase uuel kujul, kes kasutades Eesti rahvaväe meeletult heitlust idast Maarjamaale sissetungiva vene punalaine vastu, arvas olevat saanud paraja silmapilgu hoobi andmiseks seljatagant ja Eestimaa uueks allaheitmiseks. Eesti vaprad pojad raiusid aga mõõgaga langesvääri mürgise lohe pihuks ja põrmuks ning kinnitasid lõplikult oma pühal kodumaa pinnal võimsalt lehvima sini-must-valge rahvuslipu. Võnnu all hävitati ajalooline vaenlane ja rajati kindel alus uuele riiklikule iseseisvusele.

Vabadussõda oli Eesti rahva ühine ja suurim jõupingutus ning Võnnu võit krooniks heitlusele vabaduse eest. Sellepärast tuletagu Võidupüha ja need lugematud võitlused, mis sellel õhtul löövad lõkkele kõikjal üle kodumaa, tuletagu need pealekasvavatele põlvedele alati meele vabadussõja suurt võitu ja määravat tähtsust Eesti iseseisva elu kujunemisel sellest ajast alates.

Eesti rahva suurima võidu tähistamiseks kannab sellepärast 23. juuni täie õigusega Võidupüha nime. Võidupühal pühitseme Eesti rahva uuestiliitumist rahvuseks, ühise tahte tagasitulekut ja Eesti rahva vaimset uestikujunemist. Sellel päeval langetame ühtlasi lipud ja tuletame meele sügavas harduses kõiki neid vapramaid kodumaa poegi, kes ohverdasid oma elu, et Eesti võis uuesti ärgata ja tõusta. Nende mälestus on püha igale eestlasele.

Vaatamata suurele vaprusel ja isamaa-armastusele kustutati muistsete eestlaste vabadustuli selle tõttu, et meie esivanematel puudus üks meel ja riiklik korraldus väliaastumisel väliste vaenlase vastu. Nad heideti alla üksikult maakondade kaupa. Vabadussõjas saabus aga võit seepärast, et seda viga enam ei korratud, vaid asuti vaenlastele vastu riikliku korraldusega ja ühisel nõul ning ühisel jõul. Olgu siinkohal mainitud Eesti rahva suurimaid juhte. Riigivanem K. Pätsi ja ülemjuhataja kindral J. Laidoneri, kes oskasid liita määraval ajal rahva ühiseks, tugevaks ja lahutamata tervikuks ning viisid Vabadussõjas Eesti võidule — K. Päts kui Eesti esimene riigipea ja kindral J. Laidoner kui Eesti võidukate vägede ülemjuhataja. Ka järgnevatel aastail on need mõlemad suured mehed juhtinud raskematel silmapilkudel juba vaba ja iseseisva Eesti saatust ning ära hoidnud vapustused, mis ähvardasid meie isamaa noort vabadust. Praegugi seisavad nad ustavalt Eesti eesotsas ja iga eestlane on uhke oma isamaa suurtele poegadele. Nende targal ja õnnelikul talitusel valitseb kodumaal kindel kord ja rahulik elu ja Eesti majanduslik ning kultuuriline tegevus on lõõnud jälle õitsele.

Meie riigi valitsus on võinud, 1935. a. ametisse astumise ajast kuni tänini, selle aja jooksul segamatult juhtida riiki ja pöörata kogu oma tähelepanu rahva elujärje parandamisele. Imetlusega võivad isegi kõrvaltvaatajad näha, kuidas ka selle üksiku viimase aasta kestes on tehtud Eesti elus suuri edusamme.

Suurimal rahvamajanduse alal — põllumajanduses — on valitsus targa majanduspoliitikaga suut-

nud järjest kaasa aidata toodangu tõstmisele ja jatkanud ning süvendanud põllumajandussaaduste hindade kindlustamist, mis omakord on võimaldanud suuremat raha voolu maale.

Põllumajandussaaduste väljavedu on pidevalt tõusnud. Väljaveost saime raha 1933. a. 20,6 milj. kr., 1936. a. aga üle 100 protsendi rohkem — 43,4 milj. kr. Kui 1932/33. a. võis hinnata põllumajanduse turutoodangu väärtust 59 milj. kr. peale, oli selle väärtus 1935/36. a. 82 milj. kr.

Seejuures on märgatavalt paranenud ka iga üksiku põllupidaja-tootja seisukord. 1932/33. majandusaastal loeti keskmiselt iga talundi rahaliseks sissetulekuks 1487 kr., 1935/36. a. oli see paranenud 2.098 kr. peale.

Erilist hoolt ja tähelepanu on riigivalitsus pööranud ühistegevuse viimisele tervetele alustele. Senine ebaterve võistlus ühistegeliste eksportööride vahel või, liha ja munakaubanduses, mis omakorda mõjus halvavalt mainitud tähtsamate põllumajandussaaduste hindade kujunemisele välisturgudel ja nendele kindla ning hea standardnime loomisele, on nüüd lõplikult kõrvaldatud. Nii või-, muna kui ka linakaubanduse eksport on keskendatud, kuid selle juhtimine läheb ühistegelisel alusel põllupidajate oma esindajate kätte. Nagu senistest reformi tulemustest näha, on see annud ka oodatud tagajärgi, kusjuures on pealegi saavutatud eksportööride arvu koondamisel ühise keskuse alla tunduvat kulude kokkuhooidu, mis omakorda on võimaldanud paremaid väljamaksmisi tootjatele.

Niisama edukas on olnud majanduslik areng ka muudel aladel. **Tööstuses** on toodang märgatavalt tõusnud ja tööpuudust Eestis ei tunta. Kui 1933. a. loeti töötajate arvu suur- ja kesktööstuses 32.151 inimest, oli vastav arv 1936. a. — 47.472 inimest. 1933. a. oli tööstustööliste palga üldsumma 15,8 milj. kr., 1936. a. — 27,1 milj. kr. Metallitööstuse toodangu väärtust hinnati 1933. a. — 2.895.000 kr. peale, kuna 1936. a. oli see tõusnud ligi 3 korda suuremaks ja nimelt 6.525.000 kr. peale. Niisama märgatavat toodangu tõusu võime märkida samuti keemiatööstuses, mille toodangu väärtus oli 1933. a. — 4,3 milj. kr. ja 1936. a. — 8,3 milj. kr. Riidetööstuse toodangu väärtus 1933. a. oli 12,9 milj. kr. ja 1936. a. — 20,5 milj. kr.

Üksikutest tööstusliikidest paistab eriti silma iseseisvuse aja kestes loodud, käimapandud ja järjest laienev põlevkivitööstus, kus toodang viimaste aastate kestes on suurenenud mitmekordselt ja kus see tõusuprotsess käib järjest edasi. 1933. a. oli põlevkivi toodang ümarguselt 500.000 tonni. Käesoleval aastal on tootmisele määratud 1 milj. tonni. Põlevkivist toodeti 1933. a. toorõlisid 37.600 tonni, kuna käesoleval aastal on tootmisele määratud 115.000 tonni.

1933. a. oli bensiini toodang vaid 5.000 tonni, kuna käesoleval aastal on tootmisele määratud 15.500 tonni. Seega tõus kolmekordne.

Kütteturu ümberkorraldamisega ja küteturbatööstuse hoogsa arendamisega ning ehitustegevuses puumaterjali asendamisega kivimaterjaliga on riigivalitsus plaanikindlalt teostanud metsa maharaiumise koomaletõmbamist. Et metsa väljaveost saavutada paremat hinda ja anda tööd kodumaa töölistele, on praegu ehitamisel metsa toormaterjali ümbertöötamiseks uued sulfaat- ja tselluloosivabrikud. Puumaterjali asendamiseks ehitustegevuses kivimaterjaliga on turunõuete rahuldamiseks püstitamisel uued telliskivitehased.

Seoses eelpoolmärgitud ümberkorraldustega tööstuses on tähelepanuvääriv rahvusliku kapitali paisumine ja nende tööstusalade enda juhtimisele võtmine.

Eesti kaubalaevastik on viimase 10 a. jooksul kasvanud ligi kolmekordseks. Kui 1926. a. võis lugeda kaubalaevastiku suurust 60.000 bruto-tonnaažiga, on see käesoleval aastal tõusnud 168.000 br.-reg.-tonni peale. Kaubalaevastiku suuruselt on Eesti, võrreldes tema elanike arvuga, Balti mere ääres tõusnud Rootsi kõrval teisele kohale. Eestile järgnevad suuruse järjekorras Soome, Läti, Saksa, Poola ja Leedu.

Uhel ajal põllumajanduse, tööstuse ja kaubanduse eduga on ka **riigi majanduslik seisukord** tunduvalt paranenud. Riigitulud näitavad järjekindlat tõusu. Neid laekus 1933. a. — 46,9 milj. kr., 1936. a. — 69,7 milj. kr.

Riigi rahanduslik seisukord on kindel. Emissioonipangana tegutsevas Eesti Pangas oli 31. dets. 1933. a. Eesti krooni kattevara kullas ja kohustusvabas välisrahas 22,4 milj. kr., 1936. a. samal ajal aga 42,9 miljonit krooni.

Seoses üldise majandusliku aktiivsusega ja töötasude kogusumma tõusuga ning sissetulekute suurenemisega põllumajanduses on liikvelolevate pangatähtede arv tunduvalt kasvanud. 1933. a. oli liikveloleva raha summa 35,7 milj. kr. ja 1936. a. — 46,7 milj. kr. Raha on jaotatud laiematele massidele ja vastavalt sellele on ka liikvelolevate pangatähtede arv suurem.

Rõõmustavat pilti pakub tegevuse tõus ka panganduses. 1933. a. oli hoiusummade kogus suuremates erapankades 54,3 milj. kr. ja 1936. a. — 96,9 milj. kr.

Kokku võttes ettetoodud andmeid Eesti riigi- ja rahvamajanduse kosumisest ning suurest tõusust, eriti viimaste aastate jooksul, tunneb seda kuuldud iga eestlase süda tõsist rõõmu. See riigi kindlustamise töö käib praegu hoogsalt edasi ja sellele aitab riigivalitsus tõhusalt juhtijana kaasa. Selle tõttu on Eesti rahvas oma seesmise elu kavakindla

korraldusega ja oma majandusliku arengu võitnud teiste rahvaste tunnustuse ja lugupidamise.

Rahu, kord ja kosumine on samal ajal soodustanud ka tõusu meie kirjanduses, kunstis ja kõigil kultuurialadel. Eesti rahvustunde ja kultuuri arendamiseks on palju tehtud, eriti viimaste aastate kestes.

Suurima ja rahvuslikult aatelisima aktsiooni näeme nime eestistamise aktsiooni, mis paari aasta kestes on kaasa haaranud võimsad rahvahulgad. Eesti suur pere on iseteadvalt tõusnud ja on enesest raputamas viimseid võõraid hilpe. Eesti iseteadev kodanik on jõudnud veendumusele, et olles eestlane kannab ta eesti nime. Nii ongi rõhuv enam eestlastest — üle 700.000 inimese — vaba võõraste nime okupatsioonist.

Meie hüüdsõnaks olgu Võidupüha tulede lõomas: „Vabariigi 20. juubeliaasta-päevaks — igale eestlasele eesti nimi!“

Samal ajal oleme oma rahvustunde ja iseseisvuse sümboli — Eesti ilusa sini-must-valge lipu — pannud vaba rahva pidupäevadel lehvima igasse Eesti tallu ja majja.

Suureks kodumaa armastuse hoogtöök on meil kujunenud kodukaunistamise aktsioon. Kultuurrahvana ilustame oma eluasemete ümbrust, milleks käesoleval aastal olid rakendatud ja ametis tuhanded virgad käed ning isamaale tuksuvad südamed. See suur töö kestab edasi ka tuleval aastal, kuni meie muudame ka väliselt oma esivanemate põlismaa kauniks ja nägusaks.

Kõik need edusammud oleme saavutanud tänu sellele, et meie rahvas ei ole enam killustatud oma vahelis-

tes heitlustes, vaid et kõik loovad jõud on rakendatud ühiste eesmärkide ja sihtide taotlemiseks. Meie riigiolu peab ka tulevikus rajatud olema kindlatele ja püsivatele alustele. Need alused on meile meie Riigivanem kätte näidanud ja need on Eesti rahvas möödunud aasta rahvahäletusel võimsas enamuses heaks kiitnud. Selle põhjal on praegu ametis rahva tahte elluviimisel Rahvuskogu, kes peab andma Eestile uue põhiseaduse. Uus põhiseadus peab kindlustama Eesti rahvale väärika ja demokraatliku ning püsiva riigikorra, kindlad asutused ja tasakaalustatud riigiaparadi, kuid riigivalitsusele ka täie võimukindluse. Senise töökäigu järele otsustades võib kinnitada, et Rahvuskogu tuleb oma tööga määratud ajaks hästi toime.

Võidupüha olgu meile pidulikuks päevaks mõtete kogumisel, kuidas suudaksime oma jõude veelgi koondada oma riikliku iseseisvuse ja rahvusliku terviku tugevdamiseks. Võidupühal kuulutame kogu maailmale, et meie rahvas ei ihalda ei võõraid maid ega varasid, kuid ta ei lase ka iial võõrastel sirutada oma kätt meie isamaa ja vara külge.

Võidupüha oma lõomavate võidutuledega olgu meile pühaks töötustunniks pühendada kogu oma mõistus ja paremad püüded Eesti ilusama tuleviku teenimiseks, mis liidaks kogu meie hõimu nii elus kui surmas ühiseks ja tugevaks liiduks. Võidupühal anname pühaliku vande — edasi ehitada seda suurt rahvushoonet, millele panid alusmüürid meie muistsed kui ka Vabadussõja sangarid. Võidupüha kinnitagu meie usku oma kodumaa õilsamasse tulevikku!

Leo Mõtus

Vaba Eesti

*Vaba Eesti, ilusam kui muu:
õites maa ja koidukaunid rannad.
Sinu rahvas julge on ja truu,
kõrgel vabaduse lippu kannab!*

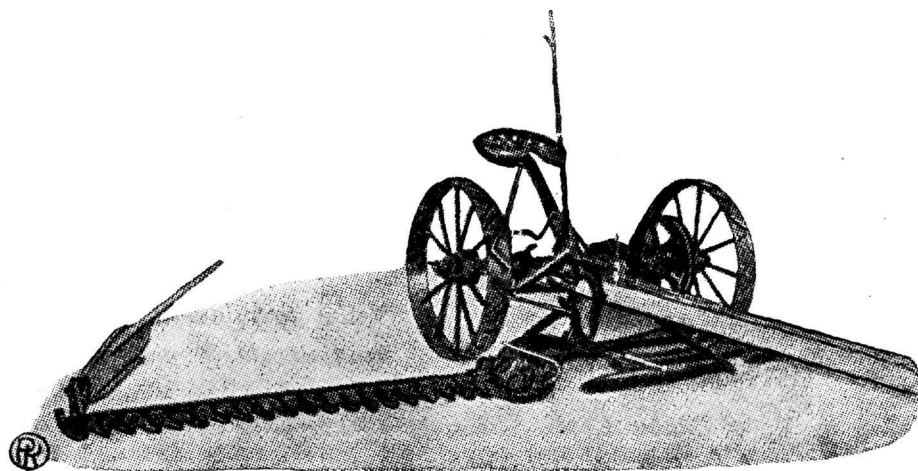
*Vaba Eesti! Suurim sõna see:
tasub meile mineviku võla!
Viigu tormidestki läbi tee,
kindlalt püsib sinu nime kõla.*

*Vaba Eesti, jää sa päiksemaaks,
oma lapsi toida heldel rinnal!
Ülim õiglus juhib, et me saaks
töös ja tões elada su pinnal.*

A
S. „**TEKLA**”
TALLINN • SUUR KARJA 15.

SOOME ENHO ROHUNIITJAD

poolõlivannis, suurusega 3¹/₂' ja 4¹/₂', on hinnalt odavamad kui kuul-
sad Rootsi rohuniitjad, kuid tööheadusega ei jäta midagi soovida.

Proovige! Teie ei pettu, vaid olete täiesti rahuldatud.

Peaesindaja: **TALLINNA EESTI MAJANDUSÜHISUS** Estonia pst. 21

VAHERAHUKOMISJONID EESTI-VEENE PIIRIL

Kindral O. Sternbeck, vabadussõjaaegse Tallinna kaitsepataljoni, mis hiljem ümber nimetati 8. jalaväe polguks, ülem jutustab meile episoodi Vabadussõjast selles osas, mis puutub vaherahukomisjoni töösse Eesti-Vene piiril

Vaherahu saabumisel asus polk Vene rindel, kuhu ta novembrikuus Lätimaalt oli toodud. Kõigist polgu sõjategevuse järkudest oli see Narva periood vahest kõige raskem olnud. Varuna keset kibedaid võitlusi siia paisatud, ei saanud polk astuda tegevusse omaette tervikuna, üksikute osadega tuli toppida kinni auke seal, kus seda kõige rohkem vaja oli. Nii lagunes polk peagi pataljoni ja isegi üksikute kompaniide kaupa sinna ja tänna teiste väeosade käsutusse laiali. Nii-sugune teiste osade käsutuses olemine ei ole üheski sõjas kellelgi kerge olnud, ei olnud ta kerge ka 8. jalaväe polgul, eriti niisugusel kibedal ajal nagu Narva rindel enne vaherahu tulekut.

Vaherahu üle oleks põhjust olnud rõõmustada. Erilist meeleolutõusu aga siiski ei tekkinud. Ei olnud vist kellelgi küllalt usku sellesse, et kõik lõplikult möödas on, et enam võidelda ei tule; ka väsimus ja roimatus olid selleks liialt suured. Pealegi ei tähendanud vaherahu polgule sugugi mitte puhkusele asumist, vaid tuli asuda tööle — võib-olla veel igavamale ja tüütavamale kui lahingute löömine lahtisel väljal.

Vaherahu maksmahakkamise hommikul korjasime oma laialipaisatud osad kokku ja asusime valveteenistusse omaette lõigus, ära vahetades 9. jalaväe polgu, mis Narva puhkusele läks. Valveteenistust tuli pidada niisama valjult ja hoolega kui sõjategevuse ajal, sest et teada ei olnud, kas venelased kokkulepet järsku murda ei mõtle. Tuli hoolega parandada olemasolevaid positsioone ja lõhkuda 20—30-kraadilise pakase käes kõvakülmanud mulda. Rindetagused asulad olid suur-tükitulega põhjalikult purustatud, nii et kompaniidel elu päris „tõsikaevikulik“ oli. Loode armee oli Narva toonud plekilise sõjatõve, sellest tuli kõige suurema hoolega hoiduda ka kaevikus. Saunade ehitamine kõigis võimalikes kolgastes ja täide pealetungi ärahoidmine kõigi võimalike abinõudega oli põlevaimaid päevaküsimusi. Arusaadav, et niisuguses olukorras erilist rahujuubeldust tekkida ei saanud.

Teatavat elevust veel sünnitas ametlik läbikäimine venelastega vaherahu tingimuste vastastikuse pidamise järele valvamiseks. Selleks otstarbeks moodustati tervel Eesti rindel kaks segakomisjoni, üks Narva rindel, mille alla kuulus kõik merest kuni Vasknarvani, teise alla kuulus terve lõunarinne, alates Vasknarvast.

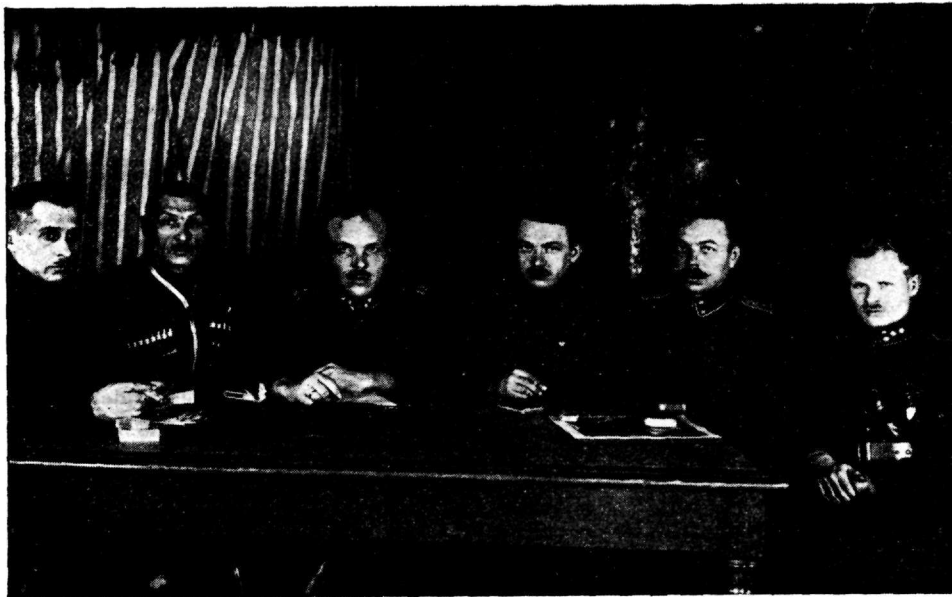
Narva rinde komisjoni kuulusid meie poolt: — **m i n a** kui esimees, kapten (praegu kolonel ja haridusminister) **A. J a a k s o n** 6. jalaväe polgust ja leitnant **M a a s i k** 9. jalaväe polgust. Vene komisjonipoole esimeheks oli täisverd kommunist, keegi **B u l i n**, elukutselt tööline, tol ajal mingisugune sõjaväekomissar. Tei-

siks vene liikmeiks olid komisjonis end. grenaderipolkovnik **A n n e n k o v** ja end. kindralstaabi kapten **H r u l e v**. Hrulev lahkus komisjonist enne selle töö lõppu, kuuldavasti oli ta üle viidud Poola rindele. Tema asemele tuli jällegi genstaabist **K ö p p e n**, kes staabi-ülemena oli juhtinud niihästi venelaste esimest pealetungi 1918. aastal, mis murdus alles Tallinna läheduses, kui ka venelaste suurpealetungi Võrule lihavõttes 1919. aastal. Bulin ja Annenkov jäid komisjoni kuni lõpuni, ka meie komisjonis muudatusi ei olnud.

Komisjoni ülesandeks oli valvata selle järele, et peetaks kinni vaerahutingimustest, ei paigutataks ümber vägesid, ei tehtaks ettevalmistustöid pealetungiks positsioonidel ja ei tehtaks üksteise vägede seas propagandat.

Kindral (siis kapten) O. Sternbeck väljub punaste komisjonist Jamburgis

EESTI-VENE KOMISJONID. Vasakult: kapten Hrulev, polkovnik Annenkov, kindral O. Sternbeck (siis kapten), punaväe komissar Bulin, ltn. Maasik ja kolonel A. Jaakson (siis kapten). Ülesvõtte tehtud Dubrovka külas

Viimase punkti suhtes oli venelastel muidugi kõige rohkem „ütlemist“. Kas nad oma osasid meie rindelt ära Poola rindele vedasid, seda oli raske kontrollida, aga propagandategemise ja „vennastamise“ isu tuli neil mõnigi kord ära ajada. Juba teisel vaerahupäeval olid nad kusagil koera kaelas terve paki proklamatsioone meie poole saatnud. See koer figureeris komisjoni protokollides mitmel korral.

Oli ka muud tööd, mis õieti välja ulatas „vaerahu tingimuste pidamise komisjoni“ tööpiiridest. Et aga muud läbikäimise organid puudusid, siis tuli ka see asi komisjoni korraldada võtta. Nimelt oli loodearmee oma taganemisel Peterburi alt Narva kaasa toonud tuhanded küüdimehed, kellega meil midagi peale polnud hakata. Neile ei saanud isegi kõigile linnas ulualustki muretseda, nagu ilmatu sõjalaager oli neid traataia taga väljal Jamburgi tee ääres lageda taeva all. Surid seal inimesed ja hobused, häda ja viletsus oli suur. See nälgiv ja haige küüdimeeste armee tuli võimalikult kiire korras tagasi toimetada oma kodupaikadesse. Meie poolt tõsteti see küüdimeeste tagasisaatmise küsimus vaerahu komisjonis üles, venelastega saavutati kokkulepe, määrati kindlaks läbilaskmise punktid ja küüdimeeste tagasirändamine võis alata. Kuna soovitav ei olnud vene vastuvõtjaid meie positsioonidele lasta päeva ajal ja ka venelastel samavähe soovi oli omi seisukohti meile näidata, siis sündis läbilaskmine öösiti. Igal öösel saadeti tagasi 150—200 inimest. Venelased ei tahtnud kuidagi uskuda, et neid küüdimehi nii palju on, ja küsisid mitmel korral, millal meie ometigi selle „tüüfuse ülesaatmise“ lõpetame. Aga teha polnud midagi, saatmist tuli jätkata, kuni tõesti kõik üle olid.

Vene komisjonipoolega saime kokku vaheldamisi, kord meie rindepoolel, kord jälle venelaste pool. Meie pool olid koosolekud Dubrovka külas, venelaste pool Novopjätznitskajas.

Seadsin kohe algusest peale sisse venelaste korraliku „kostitamise“ igakord, kui komisjoni koosolek meie poolel oli. Praed ja pirukad tegime Narvas juba valmis ja toimetasime Dubrovkasse, kus nad korralikul soojaks tehti. Ei puudunud ka kõvad napsid. Minu abikaasa mängis pere-naist. Hrulev ja Annenkov lasksid endile kõike pakutavat maitsta varjamata rõõmuga ja isuga. Bulin oma komissariseisuse kohaselt oli tagasihoidlikum — napsi ei võtnud sugugi, toitude juures tegi ka näo, nagu poleks ta üldse mingisugusest söömisest huvitatud. Venelased omalt poolt katsusid ka Novopjätznitskajas revanši anda, olid isegi mingisuguse endise „keiserliku koka“ selleks otstarbeks

sinna toonud. Aga mis võib teha isegi „keiserlik kokk“, kui teda pannakse tegema torti jämedast rukkijahust?

Selle rukkijahutordiga katsus Bulin meid isegi „torgata“, tähendades, et olgugi nende tort must, kuid siiski olevat see nende oma... Sellega taheti mõista anda, et meie pool pakutav valge sai ja koogid mitte meie oma ei olevat, vaid inglasilt ja üldse igasuguseilt „nõukogude kägistajailt“ saadud.

Vahetasime ka ajalehti. Venelased olid oma lehtede toomisega eriti helled, terved pakid olid igaks koosolekuks meile valmis pandud. Eesti sõimamist oli neis lehtedes sel ajal rängalt. Eesti kodanlus, see pidi olema see kõige kurikavalam, saagiannem ja röövikum terves maailmas...

Eelviimne koosolek oli komisjonil Narvas, minu korteris, viimne Jamburgis, venelaste rindestaabis, rongil. Narvas hoolitsesime söögi ja joogi eest eriti tublisti, komissari panime istuma lauale asetatud noore männi taha, nii et ta oma „alluvate“ napsid liig täpselt lugeda ega neid hoiatada ei saanud. Saimegi siis varsti õige ladusa sõjalise jutu käima, milles venelased mõndki huvitavat südameilt puistasid.

Muuseas, Köppen jutustas, missugune kabuhirm enamlasil sees olnud Tallinna alt Narva poole taganemisel. Venelane, nagu teada, on alati kõige rohkem kartnud ümberhaaramist, seljataguse äralõikamist ja sissepiiramist. See haaramishirm oli enamlasi peale seda, kui nende edasitung kord oli seisma pandud ja nad jälle ida poole liikuma löödi, eriliselt vullanud. Iga eemalt reega möödasaõitev talumees oli paistnud ümberhaaramist teostava väeosana. Niipea kui sääraast talumeest kusagil nähtud, olnud kohe kisa lahti: — „Baronõ na drownjah objezžajut...“ (parunid regedel haaravad), ja siis lastud jälle jalga. Ei ole seal aidanud juhtide ega komissaride manitsused, kord haaramishirmu sattunud mass veeres edasi...

Eesti vägedele niisugust haaramisehirmu kuidagi ei olewat sisse ajada saanud. Võru all 1919. a. lihavõtetel (seal oli jällegi Köppen operatsiooni teostava II diviisi staabi ülemaks olnud) olevat enamlaste plaanid õige suurejoonelised olnud. Kolmest kohast tahetud raudtee läbi lõigata ja eestlasi sügavalt haarata. Juba oldudki raudteel väljas ja võit nii lähedal, siis aga jälle läinud kõik nurja. Eestlaste ümberhaaramise asemel tulnud endil ühe ööga ligi 30 versta tagasi joosta. „Velikolepnõ plan bõl, potšemu nitšewo nje wõšlo, do sih por nje ponimaju...“ (Tore plaan oli — miks aga midagi välja ei tulnud, sellest ei saa tänini aru), lõpetas Köppen oma jutu poolnutuse häälega.

Petseri rindel olevat meid ka mitmel korral piirata katsutud. Aga isegi väikesed, juba täiesti ümberhaaratud osad olevat ikka ja alati kuidagi peost ära libisenud ja piirajaile endile hoopis ootamata küljest kallale tunginud. Ka meie tuli olevat kaitsel väga hästi kombineeritud ja juhitud olnud, mida jutustaja venelaste tule kohta kuidagi väita ei võinud.

Annenkov, pistes ikka kaks napsi üksteise järele sel ajal, kui teised võtsid ühe, jutustas sellest kaosest, mis oli valitsenud taganevas punaväes enne seda, kui Peterburi alla ilmus Trotski korda looma ja Judenitšile hoopis andma. Väeosade ühine ja ühtlane juhtimine puudus täiesti, keegi ei teadnud õieti, kellele ta allub või kust ta korraldusi peab saama, laskemoona juurevedu oli sasis, toitmine korratu. Terved väeosad ja patareid tihti seisid tegevuseta, sest et kusagilt käske ei saanud või mitmelt poolt üksteise vastu käivaid korraldusi said. Trotski kõige suurem teene olnud, et ta

Autos istuvad (vasakult): kindra O. Sternbeck, kolonel A. Jaakson, punaväe komissar Bulin ja end. kindralstaabi kapten Hruev. Ülesvõtte tehtud Jamburgis

sellesse kaosesse korra löi, kindla alluvuse maksma pani ja juureveo korraldas.

Pidi ikka üks väga viletsasti juhitud värk olema see loodearmee, kui ta sellele segapudrule parajal ajal lõplikku hoopu ei osanud anda...

Viimase istungi ajal Jamburgis tuli peale komisjoni liikmete kokku puutuda veel mitmete teiste enamlaste staabi juures olevate isikutega. Otse imekspanuväärt oli, kui vähe seal üldiselt kõigil, välja arvatud täisverd kommunistidest komissarid, siis usku oli nõukogude korra püsivusse. Kui komissari pealt kuulamas ei olnud, siis kõik kirusid ja vandusid ning lootsid, et kogu see kommuuna-värk varsti kokku variseb. Kuna aga ehtsal vene viisil ainult selle kirumisega ja taskus rusika näitamisega piirduti, siis loomulikult need lootused täide ei läinud.

Välise vahelesegamise vastu olid aga kõik. Selles tükis olid ühel meelel niihästi endine polkovnik kui ka vabrikutöölisest komissar.

V. H.

K/Ü „RAHVAÜLIKOOL“

Eesti kirjanduse, paberi- ja kirjutusmaterjalikaupade suurlaod

Tallinnas

Kõigi raamatute, ajakirjade ja ajalehtede tellimiste kiire täitmine. Odav ja nägus raamatute kõitmine kogudele

Harju tän. 48, oma majas, tel. 444-39, 444-37
Pärnu mnt. 10, panga majas, tel. 446-67, 446-66

Viimasel ajal kantakse jaanilaupäeval võidutuli vabaduse märgina üle maa laiali, millest hiljem süüdatakse mõnel pool isegi jaanituli. Kus on selle traditsiooni algjuured? Endisel ajal on eestlased sageli tuledega kõrgematel mäeveerudelt annud märku vaenlase tulekust ja selle märguande järgi on vanemate juhatusel kogunenud varem kindlaks määratud paikadesse. Kõik mehed pidid tulema kogunemiskohtadesse täies relvastuses ja varustuses üsna kiiresti, sest vaenlane ei annud pikka mõtlemisaega. On huvitav sel puhul siin vaadelda lähemalt, mida kõnelevad meile rahvasuust saadud kirjapanud jaanitulest.

Mitmel meie kalendri tähtpäeval tehakse tulesid, nagu: lihavõttel, jüripäeval, esimesel mail, heinamaarjapäeval, lauritsapäeval ja mihklipäeval. Kõige paremini muistset tuledest on säilinud meie päevini jaanituled. Jaanitule põletamine esineb nii Indo-Euroopa kui Semi rahvaste juures. Meil, Eestis, tehakse jaanituld enam mäekinkudel kui lahtise taeva all lagedal väljal. Rahvas nende tulede tegemise põhjusest enam palju ei mäleta. Viljandi kihelkonnast saadud andmeil olevat „kuulu järgi“ eestlased jaanikuga (jaanitulega) muiste, sõjaaegadel, annud üksteisele märku ja tegevad nüüd jaanituld selle mälestuseks. Jaanituli oleks nagu jüriöötlugi muistse sõjaalgamise märguande rudiment.

Selle kõrval juba muistsel ajal oli sügavasti juurdunud usk, et just aasta pööripäeva ööl on liikvel kõige enam deemoneid. Paha loomuga vaimud kartsid kõige enam tuld, mis hävitas võlude võimu. Jaanipäev oli vanasti tegelikult süvine pööripäev. See oli rahva tähelepanekute järgi aastas kõige pikem päev. Pärast jaanipäeva algas tavaliselt üldine heinategemine ja päevad läksid uuesti lühemaks. Ei ole siis ime, et jaanipäeval kui muistsel pööripäeval tuli eriti olla valvel nõidade kurja pilgu ja muu paha vastu. Jaanitulel oli muiste siis puhastustule tähendus, mille poole veel muudki mõned endiseaja kommete kirjapanud viitavad. Näiteks Kodavere kihelkonnast saadud teateil hoidis jaanituli loomi nõidumise eest. Risti kihelkonnas jaanipäeval põletati tuld ja lasti püssi, et ei tuleks pahategevaid vaime lähedale.

Rahvaluule uurija Jakob Grimm väidab, et jaanituli on ohvrituli, millesse paganusajal heideti andeid loodusjõudude ja heade deemonite lepituseks. Ohver-

damisest jaanitulel on Eestiski säilinud mitmeid jälgi. Karksi ühes kirjapanus öeldakse avalikult, et osa toidust heideti tulle ohverdamise mõttega. Peremees teinud talu õues asetseva ohvrikivi kõrvale tule maha, mille ääres söönud õhtusööki. Igast söögist anti „kümnist“ (kümnes osa) kivile. Tarvastus jaanipäeva ööl, õige vanal ajal, tapetud lammas ära, viidud ta siis metsa jaanitule juure, „kütsatud“ (küpsetatud) seal ära ja söödud. Kõik selle lamba luud visatud tulle. Ühe teise teate järgi samast kihelkonnast peab ühe „seapõrsa“ jaanitulel ära keetma ja seal ära sööma, siis ei tee metsloomad nendele kurja, vaid hoiavad nende tervist. Helmes tuuakse kõik selle nädala piim, või, juustud ja ka piimauhted tule juure. Siin peab see kõik ära söödama ühe korraga. Midagi ei tohi üle jääda sellest piimast, võist ja juustust, mida selle nädala jooksul on saadud. Tarvastus pestakse ka nõud ära ja antakse see piimane pesuveesi lehmadele. See on jaanipäeva piimaohver. Vastseliinas viisid külalised jaanitulele sõira, mis jäeti seal karjastele, kuna õitsiposteile (õutsitsuralõ) viidi viina ja anti seal (tule juures) juua.

Viru-Nigulas tehti jaanituli ohvrikoha keskele, mille ümber istus pererahvas. Karksis viidi „Pellikivile“ jaanipäeval perenaise ja tüdrukute poolt piima või leiba meeleheaks. Peale Karksi tuntakse kiviaustamise kultust jaaniöööl veel mitmel pool Setus. Petseris oleval Kloostrioru „Kitukivil“ põletatakse jaanituld ja süüakse kaasatoodud toite, mille puhul usutakse tervekssaamist igast haigusest. Meeksi külas Setumaal on kuulus jaanikivi ja oja. Kivil, kus jaanipäeva eelõhtul põletatakse küünlaid, on tervendav mõju juba selle külge puutumisest või selle kildude üheskandmisest. Kivi kumardatakse ja öeldakse: „Püha Jaanikene, sa kosuta mind!“ Püha Jaan olevat Meeksi kivi peal istunud, lõunat pidanud ja seal sõira söönud. Viljandis söödi jaanitule juures. Enne söömist võeti kõige esiti piima ja toitu ning visati tulle.

Peale puhastustule ja ohvritule leidub rahvasuus teisigi jaanitule tähenduse seletusi. Karksis arvati, et jaaniöööl vanapagan kuivatab raha, milleks ta kasutab jaanituld. Seepärast tehti seal jaanik püsti pandud puudest ja valvati senikaua juures, kuni viimne säde kustus, et vanapagan ei saaks raha kuivatada.

Amblas arvati, et jaanitule põlemine olevat mingi viikingiaegse laeva põlemise mälestuseks. See-

pärast Tormas põletatakse jaanipäeva õhtul meeste lootsik kusagil mäekünka otsas. Ka Setust saadud teateil võeti vanasti jaaniõhtul vanu paate, pandi ridva otsa ja põletati ära.

Kadrina andmeil olnud endiste eestlaste päevil neil üks tubli „sõjaülem“ või muidu vanem. Tema auks on pandud ükskord niisugused tuled põlema, kui ta Tallinna kohal on tulnud maale. „Sõjaülem“ oli käinud kuulsal reisil või tulnud tagasi võidukast sõjast, mispuhul talle sellased autuled põlema pandud.

Samast Kadrina kihelkonnast leidub veel teine seletus jaanitule tekkimisest. Kui eestlased olid veel paganad, siis on neil üks niisugune jumal olnud, keda nad on austanud jaanituledega.

Nõo kihelkonnas seletatakse jaanitule tähendust Ristija Jaani (Johannese) pea põletamisega. Kuna Jaani pea põletamine piibli järgi on suur patt, siis on jaanitule tegemine usklikel keeldud.

Kõige huvitavam seletus jaanitule tähendusest leidub Rõuge kihelkonnast, kus sellast tuld kujutatakse Jaani-nimelise sangari võitlemise valgustajana. Jaan olevat olnud suur ja kõva mees, kes kõik muu maa nõiad ära tapnud. Öösel, siis kui õhtune chavalgus hakkas kaduma, näidati kangelasele jaanituld. Kelle pea Jaan oli maha lõõnud, see oli maha langedud ja veerenud kui „muna-tuust“! Seni näidatud ikka mäe otsas tuld, kuni Jaan-kangelane uurinud järele, kas mõni nõid ei olnud end peitnud kusagile.

*

Jaanitule kombes on rohkearvulised ja mitmekesised. Esitatagu siin vaid osa nendest tavadest, mis kõige lähemalt on ühenduses tulega. Virumaal usuti, et kui jaanituld põletati, siis oli kogu aasta kestes piim nõnda puhas ja valge kui hõbe ja taevatähed, kuna või oli nii kollane kui päike, kuld või jaanituli! Harjumaal otsiti jaanitule juures üksteise võidu jaaniussikesi. Kel neid oli kõige enam ja kes kõige esimesena ussikesi kätte sai, see läks varsti, kui ta oli tüdruk, mehele, kuna poiss võttis peatselt naise. Virumaalt on teateid, et jaanitule juures otsiti õnnelille ja arstirohte sageli alasti olles ja alasti olles jaanitule ääres ohverdati.

Tarvastus tehti mõnikord jaanituli mingi lati ümber, mille otsa oli asetatud väike lipuke. Seda lippu katsuti kaigastega maha visata, enne kui tuli ulatas lipuni. Ridalas pandi tuli samba otsa ja tuli „loobiti“ tõrvalondi kaudu üles. Amblas võttis keegi jaanitulele viibija vana vankri ratta, millele mässis tõrvatud õled ümber, süütas nad põlema ja laskis siis sellase „tuleratta“ kellegi õnne peale mäest alla veereda. Sellejuures ennustati ratta veeremise või kukkumise järgi head või halba tulevikku. Koerus tehti jaanituli vankrirattaist, et oleks hea hobuseõnn. Iga talumees, kel oli hobune, tõi oma ratta-tüki tulle, kuna teisi tulesid pole jaaniõhtul olnud. Mitmel pool, nagu: Hailas, Pärnu-Jaagupis ja Rõuges, uskus vanem rahvas, et kui jaanitule ääres selga soojendada, siis ei jäänud selg rukkilõikusel haigeks. Seepärast oli kasulik jaaniku ääres tublisti soojen-

dada. Märjamaal peeti väga kasulikuks jaanitule paistel jõudu katsuda (vägipulka vedada, maadlust korraldada). Peale tulepaiste oli iseäralik ime-tegev mõju tule suitsul. Vastseliinas lauldi näiteks:

„Jaan tule m'e tulele,
Saista m'e saule (suitsule)“ jne.

Tule põlemise lõpul püüti salaja mõnd tuletungalt jaaniku juurest varastada, mis viidi koju kapsapeenra või vao otsa peale. Siis ei tulnud kapsasse usse ega polnud karta muud aedvilja rikkemist. Setumaal põletati jaanitules üks leppapuu ots, kuna teine ots torgati maasse. Kui jaaniõöl kolm korda ümber kapsaste joosti, siis ei siginenud neisse usse ja kasvasid head kapsad. Karksis talutati kõik talus olevad kariloomad teatud arv kordi ümber jaanitule, et loomad ei jääks sigimatuks. Viljandis kattis peremees jaaniku ümber talutatava kõige parema valge lehma palakaga, siis oli piima- ja võisaak kindlustatud kogu aastaks. Võnnus loodeti, et kui kariloomad saavad jaanitule sädemeid ja suitsu, siis nad on edaspidi kurja eest kaitstud ning püsivad ikka terved. Paistus ei tohtud talutamise ajal nimetada elajate nime. Karksis talutas peremees kõiki hobuseid, mis tal oli, kolm korda ümber tule. Ühe teise sealse teate järgi pandud rattarummust tehtud jaanitule suitsu sisse „kikkest“ (kõigest) jaost varandust. Igale loomale, hobusest kuni koerani, pandi rauatükk kaela. Siis käis peremees kõige ees ja elajad järel kolm korda ümber tule. Ka Rannus veeti jaanilaupäeval loomi ümber tule, et kuri ei tuleks karja.

Jaanitule!

Mitmesuguste asjade heitmisest jaanitulle on rohkesti rahva suus üksteisest erinevaid kombeid. Kodaveres igäuks, kes tuleb jaanitulele, toob midagi kaasa, nii nagu puid, laaste, heinu, õlgi ja viskab neid tulle, et see kauem põleks. Põltsamaal visati jaanipäeval vanad viisid jaanitulle, mis pidi kurjust eemale peletama. Viljandis viimase karja tule ümber talutamise ringi ajal viskasid karjased kõik oma vitsad vanast rattarummust valmistatud jaanitulle. Jämajas usuti, et kui jaanitulesse kive ja puupulki visata, siis kasvavad puhtad linad. Kaarmas ja Kodaveres nõiuti jaaniku ääres linaõnne. Kolm puutomp „tonki“, visati jaanitulle. Esimese viskamisel ütles heitja: „Tutrad tulesse!“, teise puhul: „Kasteheinad karele (või kaugele),“ ja kolmanda paku heitmisel: „Linad minu põllu peale!“ Siis oli oodata head linasaaki. Üldiselt arvati, et nii kaugele kui paistis tuli ja ulatas jaaniku suits, olid põllud ikalduse eest kaitstud ja neil ei kasvanud umbrohtu. Ajalehes „Kündja“, 1883. a. jaanipäevanumbris (Riias) mainitakse, et põllu kaitseks kurjade vaimude vastu, nõnda nagu Peko pidudel Setus, jaaniõöl tehti üksikuid tulesid põllu ääre. Saardes tõmbas peremees „pihelga“-kepiga kolm ringi ümber jaanitule, mille ümber pererahvas jäi istuma kuni hommikuni. See toiming ajavat kõik kurjuse majapidamisest eemale.

*

Jaanituli oli pühadus, mida tuli austada. Kes jaanitulele ei läinud, sellel rahva arvates läheb tuba põlema. Helmes ei tohtud jaanikut muudest puudest teha kui ainult neist kannutompudest, mis kütisema pealt korjati ja mis olid adraga sinna üles aetud. Muhus lauldi näiteks:

„Kis ei tule jaanistes tulele,
Selle odrad uhakased,
Rukkis kas(v)ku karukaeru,
Kaerad kasteinased!“ —

Jaanitule tegemine oli muiste külas püha toiming. Eriti, kus saadi jaaniku süütamiseks tuld iseenesest süttiva rattarummu kiirel ümberpöörmisel. Ka Venemaal peeti jaanitule tegemiseks kõige paremaks tuld, mis saadi kahe puu hõõrumisega. Selle tule hõõrumine usaldati ausatele, vanematele meestele. Nii kaua, kui need on ametis, seisab rahvas nende ümber vähimagi kahinata ja hääleta, aga kui saadakse tuli, hakkavad kõik liikuma ja rõõmulaulud kõlavad kõikjal (J. Jõgever, Vene rahva ebausku kombelistest pühadest, Eesti Kirjameeste Seltsi aastar. XI 1983, lh. 43).

Karksis tõodi jaanitule puud kohale sellase üksikhärjaga, kes kündmisel ei käinud paaris. Palamusel visati kive ja tantsiti seni, kui tõrvatünn põleb lati otsas. Tõrvatünder põletati kas pika ridva või kõrge puu otsas. (Haljala). Hallistes veeti jaanipäeva õhtuks hulk raagu ja rämsu kokku ja aeti see kuhja. Õhtul pärast päikese loojumist pisteti sellele kuhjale tuli otsa ja see põles siis sagedasti

Noorte hüpped läbi tule

suurt valgust tekitades kuni poole ööni. Lutsi eestlased põletasid jaaniõhtul tavaliselt õlgi, rattarumme ja kadajaid. Kraasna eestlased kasutasid jaanituleks suitsuandvaid heinu ja eriti rohtu. Rannased põletasid jaanitules tavaliselt kõlbmatu vene. Kadriinas tehti sellane tuli just nüisugusse kohta, kust see paistis merele. Vene põletamisest loodeti paremat kalaõnne. Metsa sees põleval jaanitulel ei olnud kuigi suurt tähtsust. Tavaliseks jaanituleks oli pika ridva otsa asetatud tõrvatünn, mis kõrgema mäe otsa üles seati. Sageli kasutati jaanituleks tarvitatud pada. Torma kihelkonnas, Avinurmes, valmistati jaanituleks märsse, „tohi-kotte“, milliseid müüdi jaanilaadal. Kodaveres pandi tõrvatünni alla veel kadakaid, mida igast perest keegi noor tüdruk käis selleks otstarbeks metsast korjamas. Setus jooksevad poisid jaanitulel, tulitunglad käes, kuna tüdrukud teevad mändidest ja kaskedest vihte. Muhus tehti jaanikut või n.-n. „leedu-tuld“ Leedumäel erilisel viisil. Püstasendisse seati mingi puu, mille ülaotsa jäeti oksad haljaste lehtedega. Puu ümber tehti kadakatest n.-n. „leedu-torn“! Leedutuli süüdati mõne kõrgema koha peal pimedas. Kõige kummalisem jaanitule tegemise viis on olnud Setumaal. Jaaniõhtul tõrvatud seal mingisugused vanad riided, millest valmistati täistopitud mees. Sellane „tõrvamees“ pandi jaaniõhtul küla ristteel põlema. Kuna muiste arvati, et jaanituli, nagu mitmed muudki tuled, kaotab paha ja edendab sigivust, nagu seda sümboliseerib läbi jaanitule hüppamine, siis kujutati „tõrvamehe“ põletamisega Setus kurja demoni hävitamist. Nagu nendest näidetest selgub, uskus meie rahvas pühast jaanitulest inimestele, loomadele ja viljakasvule saabuvat suurt õnne, mida ei tohtud rikkuda tule mitte küllaldase austamisega.

Võidupühad

*austame rahva
ühistöö saavutusi.*

Rahva ühissettevõtte väärtkaubad

Kosutavaks suvekostiks — ETK jahu, ETK kamajahu, ETK kohv ja veinid.

Naudinguks suitsetajaile — meistersuitsud Ahto, Turist, Idamaa Kuld, Kuldmedal; paberossitubakad Kotkas, ETK nr. 1; piibutubakad Sangar, Tungal, Merikaru.

Ehitus- ja põllutöödeks — ETK naelad, ehitustarbed, ETK värvid,

ETK põllutööriistad ja -masinad, ETK õlid j. t.

Puhastus- ja iluvahendid — ETK pesu-, kümblus- ja tualettseebid, ETK roheline seep, ETK kõlნი-veed, puuder „Mury“ j. t.

Õppetöödeks ja matkaks — ETK koolivihud, vesivärvid, tindid, ETK peennahatööd, portfelligid, koolirannit-sad, ETK kohvrid, ETK jalgrattad.

ETK tooted on väärilised tõusvale rahvale!

„POLARIS“

EESTI KINNITUS A.-S.

võtab vastu järgmisi
k i n n i t u s i:
tule-, murdvarguse-,
veo-, väärtsaadete-,
kasko- (laevakerede)
ja klaasikinnitusi.

Seltsi põhi- ja tagavarakapitalid ületavad

Kr. 1.000 000.—

Seltsi asutamisest peale on kahjude eest
välja maksetud üle

Kr. 5.000.000.—

Soliidne edasikinnitus!

**Kahjud likvideeritakse
viivitamata!**

Juhatus asub Tallinnas, Vana Viru 12.
Kõnetr. 426-66. Telegrammi-aadress „Polaris“
Osakond asub Tartus, Suurturg 11. Kõnetr. 6-75.
Esindajad kõigis linnades ja maakohtades.

Balti rahvaste koostöö

Kolme liitlasrahva suurkongressi puhul

Meie vanal ja ilusal pealinnal oli 12.—14. juunini s. a. haruldane ja suur au vastu võtta rohkeid külalisi meie liitlasmaadelt, Lätist ja Leedust. See oli esimene kord, millal kolme balti rahvuse liikmed astuvad kokku Balti rahvaste suurkongressiks.

Kuigi kolme Balti riigi valitsused on olnud juba kohe pärast maailmasõja ja vabadussõdade lõppemist omavahelises läbikäimises, ei saadud seda läbikäimist kohe omistada ka kolme rahvuse seltskondlikele organisatsioonidele, mitmesuguseile organisatsioonide liitudele, neile rahvahulkade lähimaile ja mitteametlikele esindajaile. See oli juhuslik ja katkendiline. Nüüd on aga aastapikkuse selgitus- ja lähendamistöö tõttu jõutud niikaugemale, et kolme rahvuse koostöö on valitsuslaudade äärest jõudnud ka laialdase- maise seltskondlikesse ringidesse.

Võime rahuldus- ja rõõmutundega avaldada ja tunda headmeelt selle üle, et kolme maa seltskondlike organisatsioonide koostöö ja lähenemine on aastate jooksul muutunud järjest tihedamaks ja sisurikkamaks. Võime kõik kinnitada, et kolme balti rahvuse koostööle poliitilisel alal on järgnenud pidevalt tihenev koostöö ka kultuurilisel ja tõusval määral samuti majanduslikel aladel.

Balti riikide koostöö on rajatud loomulikele aluseile ja elulisile vajadusile, ütles välisministri kohuste täitja O. Kask Balti suurkongressi avaaktusel. See koostöö kriipsutab alla meie rahvaste tahet ja soovi sammuda käsikäes ja üksmeeles paljude meile eluliste küsimuste lahendamisel. See on rajatud kolme Balti riigi — Eesti-Läti-Leedu — koostöö lepingule, mis pidulikult kirjutati alla Rahvasteliidu linnas Genfis 12. septembril 1934. a. ja mis senini on kogu maailmale annud soliidse tunnistuse kolme Balti rahvuse pidevalt arenevast ning murdumatust ühisvaimust oma riikide poliitilise iseseisvuse kaitsmisel ja kultuuriliste ja majanduslike vahekordade edu süvendamisel.

Koostöö kolme Balti riigi rahvuste vahel on edenenud ja arenenud vastastikuse arusaamise vaimus. Sel töö on aga jäävaid väärtusi ja püsivat edu ainult siis, kui seda toetab seltskond ja rahvas, — kui kindlas usus omavahelise liidu tugevusse astume edasi külg külje kõrval.

Möödunud suurkongress tõi meie vanasse Tallinna kokku hulga nimekaid ja innukaimaid balti rahvuste sõpruse ja lähenemise eest võitlejaid.

Kolme päeva kestel peeti rohkeid erinõupidamisi ja konverentse mitmesuguste eritegelaste vahel, tehti tööd ja korraldati ühiseid väljasõite, peeti ühine suur ball ja võeti vastu rohkesti sisukaid resolutsioone. Kolm päeva oldi koos töös ja rõõmsas isiklike tutvuste loomise võimaluses.

Lähemaid nõupidamisi korraldasid kolme maa sõprusühingute, emade- ja lastekaitse ja tuletõrje tegelased, rohuteadlased, arstid, linnategelased, esperantistid, rotarlased, ühistegelased ja teised. Kõigil neil koosolekuil ja nõupidamisel kriipsutati alla balti rahvuste koostöö süvendamise vajadust ja ammutati uut energiat ning tahet kolme liitlasrahva sõpruse kestuse kindlustamiseks.

Nende nõupidamiste peatähtsus on hinnatav mitte neis otsuseis, mida seal vastu võeti, vaid isikliku kontakti loomises. Kolme rahvuse seltskonnategelasil oli võimalus õppida üksteisi tundma ja hindama, harjuda üksteisega ja luua isiklike sõprussidemeid. Sellane lähenemine ja üksteise mõistmine on soliidseimaks aluseks sel-

Võidke oma nahka

Eukutol 6 —

kreemiga või

Eukutol —

päevitusõliga

siis võite muretult nautida õhku ja päikest!

Vabas õhus, sportimisel, päikesevannil ja supelrannas kaitseb **Eukutol** nahka päikesepeletuse eest, andes Teile sportliku pruuni jume.

Eukutol-näovesi

värskendab Teie nägu palavail päevil.

A-S. „EPHAG“ LABORATOORIUM, TALLINNAS

lele kaunile tööle, mille nimel nüüd kokku tuldi esimeseks suurkongressiks. Need seltskondlikud jõud, kelle sihiks on Balti rahvaste koostöö areng, on nagu usinad ja targad külvajad, kes hoolitsevad põllu korraldamise eest ja kelle sõprusseeme kannab kord kindlasti head lõikust.

Rohkeis kõnedes ja sõnavõtel, mis aset leidsid mitmesuguseil nõupidamisel, toonitati ka, et paljudel aladel peame kolme riigi vahelist koostööd senisest hoolikamalt arendama. Nõuti näiteks riigipeade vastastikuste külaskäikude korraldamist, kusjuures eeskujuks seati Eesti ja Soome vahel sel alal valitsevat korda. Veel nõuti suuremal määral üksteise ilukirjanduslike teoste tõlkimist, tihedamat koostööd teatri vahel, õpperaamatuis üksteise kohta käivate osade — peamiselt geograafias ja ajaloo — kontrollimist, et ei satuks sisse valeandmeid ja väärseisukohti; nõuti kooli-

des õpetatava ühise esimese võõrkeele sisseseadmist, ühiseid tollitariife ja omavahelise kaubavahtuse hõlbustamist ning palju muud elulist, tähtsat ja teostamises võimalikku. See tähendab, et suurkongressi rahvas polnud kokku tulnud ainult piduliklike sõnu vahetama, vaid oma ülesandeid võttis väga tõsiselt ja tulevikku hääravalt.

Balti rahvaste esimene suurkongress, mille korraldamise au langes Eesti pealinnale, tegi rohkesti tõhusat tööd. Olgu see kongress üheks tugevamaks nurgakiviks sellele järjest ikka rohkem ja rohkem kasvavale koostöövaimule, mis levivalt haarab kõigi kolme riigi laialdasimaid seltskonna ja rahva hulki, ja mis Balti liitlasi riike ning nende valitsevaid rahvusi peab viima kõige sügavamale ühistööle poliitlises, kultuurilises ja majanduslikul alal.

E. H. Truuvere.

Inglise Väikekaliiber-Klubidevaheline laskevõistlus

Hoolimata sellest, et Kaitseliit on praegu otse üle kooritud mitmesuguse töö ja tegevusega, pealegi kus veel ees seisab Võidupüha korraldamine, millise läbiviimine lasub peamiselt Kaitseliidu õlgadel, pole siiski mitte kõrvale heidetud laskesporti ning seda viiakse innuga Kaitseliidus edasi. Tagajärjed pole tulemata jäänud. Iga aastaga on Kaitseliidus lasketagajärjed tunduvalt tõusnud ning sammutakse edasi edurada.

Laskeharjutuste mõttes on käesolev aasta laskesportlasele õige palav, sest ees seisavad ju ülemaailmsed laskevõistlused Helsingis ja nende vastu on vaja harjutada, et olla esimeste seas ning tulla võidukohale, millega viimaseil aastail „harjunud“ oleme, kui nii tohiks väljendada, Kaitseliidu laskuritepere sammub julgesti kõrvuti meie kaitseväge, politsei ja piirivalve laskuritega ning ühes minnakse võistlema ka Helsingi. Kevadest alates on ära tehtud suur töö ja see kestab võistlusini.

Meil on olnud kõnelusi Eesti Laskurliidu esimehe teedeminister kindral O. Sternbeckiga meie väljavaadete suhtes ülemaailmsel laskevõistlusil Helsingis. Korduvalt on ta kinnitanud, et väljavaated meil sugugi halvad pole. Treeninguil on seni näidatud häid, võiks öelda isegi haruldast häid tagajärgi ja meeskonnad on ületanud kõik seni püsivad maailmarekordid, ja seda tunduvalt. Meil aga ei avaldata treeningu tagajärgi. See tunduks nagu hooplemisena. Treeningu ja matšide tagajärgede vahel on ikkagi suur vahe, ja maksivad on ning maksta jäävad ikkagi need tagajärjed, mis on näidatud maailmameistri-laskevõistlusil. Tagajärgede avaldamisega on niisama tagasihoidlik ka Šveits. Ka sealt on väga vähe kuulda. Soome, üks meie tugevaimast ning tõsisest vastaseist, avaldab oma tagajärgi järjekindlalt. Neil on ses suhtes oma taktika. Meie peame vaikumist paremaks. Mis ütlevad aga meie laskespordihuvilised siis, kui kodus harjutusel oleme näidanud hiilgavaid tagajärgi ja väljas see meil äpardub. Kas pole siis tagasi tulles skandaal lahti? Eks me ole ju küllalt näinud ja kuulnud juhtumeid, kus meil kodus „maailmameistrid“ valmis küpsetatakse ja väljast noruspäi tagasi tullakse. Siis on pahandus ja üllatus

suur. Ja kellele võiksidki treeningutagajärjed huvi pakkuda? Need pole ju lõplikud võistlussaavutused. Treeningutagajärjed võivad vaid närveerida laskureid ning neid roopast välja viia.

Meile on välismaal harjutud vaatama kui „üllatuslaskureile“, kes tulevad ja ületavad maailmarekordid ning viivad seniste maailmameistrite eest võidud ära. Noh, las' me üllatame siis edasi. Meil pole kaotada midagi. Küll Malmi lasketiir Helsingi külje all juuli lõpul ning augustikuu algul kõneleb oma keelt. Elame, näeme. Igatahes oma praeguse lasketasapinna juures meie kellegi ees punastada ei tarvitse. Meie laskesport on välismaal tunnustust leidnud ja loodame et see nii ka edasi läheb. Eestlaste visadus on tuntud. Kiitvalt võime alati oma laskureist kõneleda, sest oma parimaid tagajärgi on nad näidanud just välismaal ja sundinud seega kogu maailma enesest kõnelema.

Hiljuti lõppesid ülemaailmsed väikekaliiber-klubidevahelised laskevõistlused Eestis, millest tänava võttis osa 19 meeskonda. Need olid järjekorras kolmandad sellesarnased laskevõistlused. Esimesed peeti inglaste ettepanekul 1935. aastal. Klubidevaheliste matšide tegelik korraldaja on „The Society of Miniature Rifle Clubs“, asukohaga Londonis. Meil peeti need laskevõistlused maikuu jooksul ning osalt ka juuni algul, ning neil päevil läkitati Londoni märklehed ja protokoll. Hiljem teatab meie London võitjaks tulnud meeskonnad ning individuaalvõitjad. Eesti on neil ülemaailmsel laskevõistlusil alati eduga võistelnud. Nii tuli 1935. a. individuaalselt esimesele kohale v.-a.-o. E. Villibert 1. jal. rügemendist 398 silmaga; teiseks ameeriklane J. Wade sama silmade arvuga. Parim eesti meeskond (üleajateenijate keskühing) tuli 4. kohale 3920 silmaga võimalikult 4000-st. Sel aastal lasti 10-mehelise meeskonnaga, kuid 1936. a. muudeti see juba ümber ning meeskonnad muutusid 5-meheliseks. Põhjust selleks andis asjaolu, et mõned klubid olid liikmete poolest väiksearvulised ning 10-mehelise meeskonna kokkusaamiseks tulid ette raskused. Siin peab silmas pidama, et võistlus on klubide- ja mitte riikidevaheline. 1935. a. tuli meeskondadest esimesele kohale Leningradi meeskond 3933 silmaga ja 2. Baumani klubi

Moskvas 3928 silmaga. Kolmandaks jäi Ameerika Roslyni meeskond 3927 silmaga.

1936. a. tuli individuaalselt jälle esimesele kohale eesti laskur, ja nimelt n.-a.-o. K. Vilberg, Kalevi üks. jal. pataljonist 400 silmaga ehk 100 protsendiga. Teisena saavutas sama silmade arvu N. Vene laskur Aleksejev (Moskva keskühing). Mõlemad ületasid maailmarekordi (püstitatud prantslaselt R. Durand'ilt Roomas 1935. a.). 399 silma saavutasid veel kolm ameeriklast, kes kuulusid kõik esikohale tulnud meeskonda, ning üks eesti laskur n.-a.-o. E. Kivistik, allohviteride koolist.

Meeskondadest tuli esimesele kohale 1936. a. Ameerika Uhendriikide meeskond Border Legion, Minnesotast 1987 silmaga võimalikust 2000-st. 5-mehe- lise maailmarekord oli eesti meeskonna käes ning püstitati 1964 silmaga 1935. a. Roomas.

Teiseks tuli Eesti üleajateenijate laske- spordi keskühingu meeskond 1984 sil- maga ning kolmandale kohale Eesti alloh- vitseride kooli üleajateenijate meeskond 1982 silmaga. Neljandal ja viiendal kohal olid jälle ameerika meeskonnad 1981 silmaga (Zeppelin U. S. A. ja Roslyn U. S. A.), Nõukogude Vene parim Baumani mees- kond tuli alles 6. kohale 1971 silmaga.

1935. a. võttis Eesti osa 5 meeskonnaga, 1936. a. aga 10 meeskonnaga ja tänavu 19. meeskonnaga. 1935. a. võttis neist võistlusist osa 120 meeskonda üle maailma, kuid märk- lehti saatsid tagasi ainult 91 meeskonda. Läänud aastal tõu- sis meeskondade arv aga juba 170-ni ja tänavu on osavõtjaid arvatavasti 300—400 klubi ümber.

Mis puutub tänavustesse tagajärgedesse, siis võib öelda, et ka need on tusedad ning meie parim lahingkooli üleaja- teenijate laske spordi klubi A. meeskond laskis 1985 silma, ületades seega 1 silmaga eelmise aasta tagajärje. Aga ka 400-silmaline mees on tänavu jälle hulgas, ning see on lahing- kooli üleajateenijate laske spordi klubi B. meeskonda kuuluv laskur K. Vilberg. Meil on andmed, mis kõnelevad, et tänavu on ka Soome üks laskur 400 silma välja lasknud.

Toome allpool meie meeskondade tagajärjed paremuse järjekorras:

1. Lahingkooli üleajateenijate laske- spordi klubi A. meeskond: — 1. E. Kivistik 398; 2. J. Vilberg 397; 3. G. Lokotar 397; 4. V. Jaanson 397 ja 5. E. Vilbert 396 silma. Kokku 1985 silma.

2. Politsei keskklubi: — 1. A. Hütt 397; 2. J. Pürn 496; 3. F. Vaher 395; 4. J. Jaaska 395 ja B. Raadik 392 silma. Kokku 1975 silma.

3. Lahingkooli üleajateenijate laske- spordi klubi B. meeskond: — 1. K. Vilberg 400; 2. A. Lenk 396; 3. H. Tomberg 392; 4. R. Väli 392; 5. J. Loit 390. Kokku 1970 silma.

4. Kaitseliidu keskklubi: — 1. E. Rikand 398; 2. E. Rull 396; 3. J. Varbola 393; 4. A. Liivik 392; 5. H. Silber 389. Kokku 1968 silma.

5. Kaitseliidu Tallinna malev: — 1. E. Poola 396; 2. A. Mänd 394; 3. H. Ingre 393; 4. K. Jür- gens 391; 5. J. Madisson 388. Kokku 1962 silma.

6. Üleajateenijate laske spordi kesk- ühing A. meeskond: — 1. J. Kruuberg 396; 2. H. Kivioja 392; 3. A. Jalak 391; 4. G. Tähemaa 391; 5. T. Eidast 391. Kokku 1961 silma.

7. 1. jalaväe rügemendi üleajateenijate klubi: — 1. A. Talli 397; 2. A. Muttik 393; 3. A. Reinvald 392; 4. J. Tui 390; 5. A. Limperk 388. Kokku 1960 silma.

8. Ohvitseride laske spordi keskühingu A. meeskond: — 1. P. Paas 395; 2. O. Soomer 393; 3. A. Kukkk 393; 4. V. Pringi 391; 5. K. Lomp 384. Kokku 1956 silma.

9. Politsei keskklubi B. meeskond: — 1. H. Siirma 396; 2. V. Aulik 394; 3. E. Sihv 392; 4. A. Peetso 386; 5. A. Ottisar 385 silma. Kokku 1953 silma.

10. Kaitseliidu Järva maleva klubi: — 1. J. Pahlk 396; 2. O. Kerles 392; 3. E. Kikk 391; 4. E. Reit- kam 387; 5. A. Tobre 382. Kokku 1948 silma.

11. Piirivalve laske spordiklubi B. mees- kond: — 1. K. Tamm 394; 2. A. Poogen 391; 3. A. Urban 389; 4. V. Pikker 387; 5. K. Kõiv 386. Kokku 1947 silma.

12. Üleajateenijate laske spordi kesk- ühingu B. meeskond: — 1. A. Normak 394; 2. H. Pent 392; 3. J. Ainula 389; 4. V. Eglon 386; 5. V. Allikvee 384. Kokku 1945 silma.

13. Piirivalve laske spordiklubi A. mees- kond: — 1. E. Seren 393; 2. A. Võting 391; 3. R. Maranik 390; 4. P. Pill 385; 5. V. Heljula 385. Kokku 1944 silma.

14. Ohvitseride laske spordi keskühingu C. kl. meeskond: — 1. J. Tamm 396; 2. O. Särgava 391; 3. V. Kümnik 389; 4. J. Unt 386; 5. J. Langel 382. Kokku 1944 silma.

15. Ohvitseride laske spordi keskühingu B. meeskond: — 1. O. Uluots 393; 2. O. Zirnask 391; 3. A. Vainlo 388; 4. R. Oja 385; 5. V. Vainsalu 385. Kokku 1942 silma.

16. 10. jal. pataljoni üleajateenijate klubi meeskond: — 1. V. Lilla 392; 2. A. Kits 389; 3. K. Mäevere 388; 4. E. Tõnts 387; 5. M. Lorenz 385. Kokku 1941 silma.

17. Soomusrongi rügemendi üleajatee- nijate laske spordi klubi meeskond: — 1. A. Juurkas 393; 2. E. Jürnas 393; 3. R. Halling 390; 4. A. Vellnurme 387; 5. V. Lepp 375. Kokku 1938 silma.

18. Kaitseliidu Tartu maleva laske- spordi klubi meeskond: — 1. K. Kübar 396; 2. E. Parv 392; 3. E. Priiko 388; 4. A. Kaasik 385; 5. J. Voitka 376. Kokku 1937 silma.

19. 7. jalaväe rügemendi üleajateenijate laske spordi klubi meeskond: — 1. O. Mürk 385; 2. E. Pihõ 384; 3. V. Kana 384; 4. L. Kõva 382; 5. J. Sauga 360. Kokku 1895 silma.

Nagu eeltoodust näha, on esimese ja viimse meeskonna vahe siiski võrdlemisi suur, ja nimelt 1985—1895 ehk 90 silma. Aga sellega pole sugugi mitte öeldud, et meie viim- ne meeskond ka üldrahvusvahelises nimekirjas viimseks jääks. Kuidas aga käib meie esimese meeskonna käsi, see on iseküsimus. Uhe silma võrra oleme küll parandanud oma eelmise aasta tagajärje, kuid kuidas see tänavu välja kukub üldjärjestuses, seda kuuleme ka õige pea. Loodame siiski, et esimeste hulka tuleme. Individuaalmees K. Vilberg on saavutanud maksimumi, s. o. 100 protsenti.

V. H.

.... aaga jalanõud ostke «Raudnahast»
Estonia pst. 15.

Uus sõjalaev rahva annetustest

Esimese Eesti merenduse päeva puhul 5. juunil s. a. kell 12 00 Allveelaevastiku Sihtkapitali juhatus andis üle härra Riigivanem K. P ä t s'ile Toompea lossis sihtkapitali poolt kogutud lõppsumma Kr. 40.000.—. Raha üleandmise juures viibis ka Sõjavägede Ülemjuhataja kindral J. L a i d o n e r.

Raha anti üle Eesti Panga tšekiga ja vastava aktiga, mis oli köidetud kunstipäraselt väljatöötatud nahkkaantesse. Raha üleandmist toimetas Sõjavägede Staabi ülem kindral N. R e e k, lugedes ette järgmisesisulise akti:

Kõrgesti austatud

Härra Riigivanem.

Esimeseks Eesti Merenduspäevaks palub Allveelaevastiku Sihtkapitali Juhatus Allveelaevastiku Sihtkapitali Komitee otsuse (koosoleku protokoll nr. 8 § 3, 15. veebruarist 1937. a.) alusel Teid vastu võtta Allveelaevastiku Sihtkapitali poolt allveelaevade hävitajale relvade soetamiseks 20. veebruaril 1937. a. üleantud summale täienduseks

Kr. 40.000.—

Selle summa kasutamist palub Sihtkapitali Juhatus Teid, Härra Riigivanem, võtta oma korraldusse tänasest päevast.

Sellega on Allveelaevastiku Sihtkapitali Juhatus, Härra Riigivanem, Teile kui Sõjavägede kõrgemale juhile üle annud uue sõjalaeva ehitamiseks ja sellele relvade soetamiseks rahva poolt annetatud lõpliku summa, s. o.

Kr. 320.000.—

Palume Teile kaasabi uue sõjalaeva ehitamise alustamiseks, et võiksime peatselt näha pealinna reidil esimest rahva annetustega ehitatud sõjalaeva.

Lisa: Eesti Panga teiek Kr. 40.000.—

Tallinnas, „05“ juunil 1937. a.

Allveelaevastiku Sihtkapitali Juhatus

N. Reek
N. Reek,
istumane

J. Põllu
J. Põllu,
istumane

P. Ojari
P. Ojari,
istumane

T. Kind
T. Kind,
istumane

E. Aude
E. Aude,
istumane

J. Laik
J. Laik,
istumane

A. Jürgens
A. Jürgens,
istumane

Härra Riigivanem tänas kõiki annetajaid ja kogumisele kaasaaitajaid. Selle järele Sõjavägede Ülemjuhataja informeeris härra Riigivanemat ja sihtkapitali juhatus lähemalt sellest, mida rahva poolt kogutud annetussummaga saab teha ja kuidas ja kus on kavatsatud uus sõjalaev ehitada. Sõjavägede Ülemjuhataja kindral J. L a i d o n e r tähendas, et juba lähemal ajal võime näha pealinna reidil oma esimese allveelaeva „Kalevi“ kõrval esimest rahvaannetustega ehitatud sõjalaeva.

Allveelaevastiku Sihtkapitali arvete seis oli 5. juuniks s. a. kujunenud järgmiseks:

Kassa arve	Kr.	158,65
Riigivanema käsutusse antud	„	320.000,00
Hoiukassa arve Kred. Pangas	„	19.170,00
Jooksev arve Kred. Pangas	„	749,41
Tähtajata hoius. Riigihoiukassas	„	528,30
Posti jooksev arve	„	30,58
Kulude arve	„	6.709,35

Kokku: Kr. 347.346,29

Annetuste arve	Kr.	334.479,68
Mitmesuguste tulude arve	„	6.932,11
Protsentide arve	„	5.934,50

Kokku: Kr. 347.346,29

Pärast raha üleandmist Allveelaevastiku Sihtkapitali juhatus tutvustas härra Riigivanemat ja Sõjavägede Ülemjuhatajat oma uue kavatsusega, hakata koguma vanametalli. Kogutud vanametalli realiseerimisest saadud summad läheksid samuti rannakaitse laevastiku väljaehitamiseks. Riigivanem ja Sõjavägede Ülemjuhataja kiitsid esitatud kavatsuse väga heaks, tähendades, et vanametallide kogumine, mis praegu seisavad kasutamata laialipillatult on ühtlasi ka kodukaunistamine.

Vanametallide kogumise kohta töötatakse välja täpsed juhtnöörid ja avaldatakse annetajaile ja kogujaile trükitult sihtkapitali toimkondade võrgu kaudu. Korjanduse algus pole veel määratud, see selgub juhtnööride väljatöötamisest, kuid enne 1. juulit s. a. siiski kindlasti ei alga.

Vanametallide kogumise eesmärgiks on:

- rahvamajanduslikult kasutamata seisnud ja roostetanud vanametallide koondamine ja nende realiseerimine riigikaitse ülesannete läbiviimiseks;
- kasvatada kodanikes huvi vanametallide kokkuhoidmiseks ja kogumiseks, et sellega tõsta oma maa jõukust ja ilu.

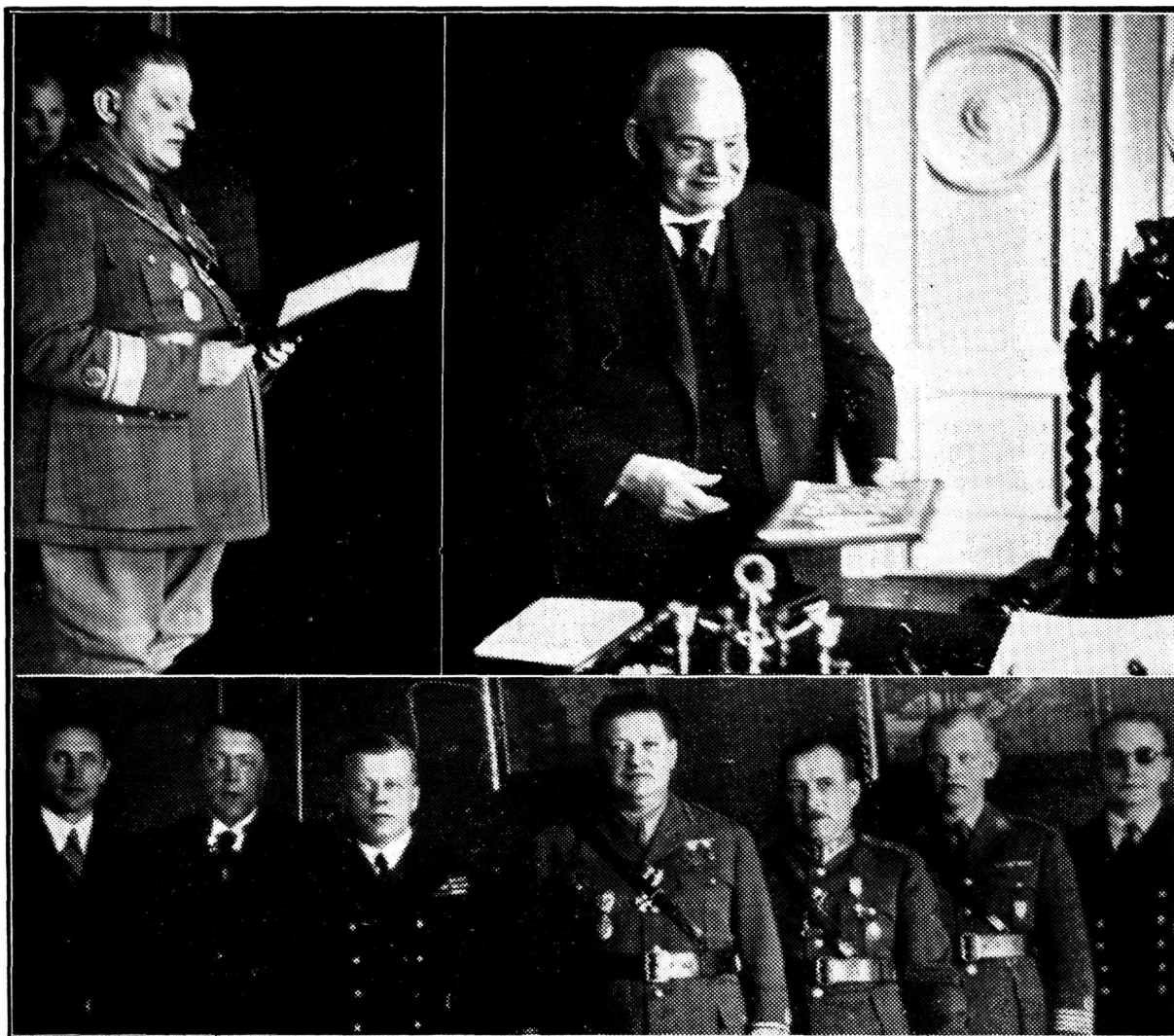
Vanametallide kogumine teostatakse võistluskorjanduse teel vabatahtlike annetustega.

Vanametalliks loetakse iga liiki vanametallid, nagu: malm, plekk, raud, teras, vask, pronks, tina, alumiinium jne.

Vanametall võib olla igasuguses suuruses ja seisukorras — roostetanud, nagu: vanad naelad, kilukarbid, plekitükid, vikadid, pajad, vankripusid, igasugused masinate osad, vanad põllutööriistad jne. jne.

Annetajaile, kogujaile ja kogumisele kaasaaitajaile antakse vastavad kunstipäraselt väljatöötatud rinnaskantavad mälestusmärgid.

Ühes vanametallide kogumisega võetakse kodanikelt vastu ka rahalisi annetusi samaks otstarbeks.

Vasakul ülal: Allveelaevastiku sihtkapitali abiesimees kindral N. Reek raha üleandmise akti ettekandmisel

Paremal ülal: Hra Riigivanem üleandmise akti vastu võtmas

All: Allveelaevastiku sihtkapitali juhatus. Vasakult paremale: abilaekur dir. T. Kind, laekur pres. P. Õpik, sekretär dir. E. Avik, abiesimees kindral N. Reek, abiesimees kindral J. Orasmaa, asjaajaja kpt. J. Luks, raamatupidaja ltn. A. Jürgenthal

Merenduse päev läks hästi korda

Merenduse kui riigi suurima majandusharu propageerimiseks korraldatud üleriiklik merenduse päev läks väga hästi korda. Üle riigi korraldatud vastavasisulistel jumalateenistustel, aktustel ja pidustustel tuletati tänulikult meele neid meremehi, kes oma raskes elukutses olid hukkunud. Õteldi sooje sõnu meremeestele, kes on laiali pillatud üle maailma, rikastades oma raske teenistusega meie rahvamajandust. Seletati rahvale neid suuri hüvesid, mida pakub meri oma rahvale ja mida ta võib pakkuda meile veel tulevikus.

Rahvas oma suure osavõtuga näitas merenduse vastu suurt huvi, võttes osa kõigist merenduse päeva

üritusist rohkearvuliselt. Merenduse päeva eelõhtul pidas direktor E. Avik päevakohase selgitava kõne radio ringhäälingus.

Pühapäeva hommikul peeti üle maa vastavasisulisi jumalateenistusi kõigis kirikuis. Tallinnas oli kell 15 demonstratsioon-rongkäik läbi linna, millest võttis osa merevägi, merekaitseliit ja mereskaudid kahe orkestri saatel. Distsiplineeritud rivis, meile nii armsaks saanud meremeeste vormis sammuvad noored meremehed jätsid rohkearvulisele vaatajaskonnale väga hea mulje. Rongkäik lõppes Kaubasadamas allveelaeva „Kalevi“ juures, kus direktor E. Avik ütles noortele mere-

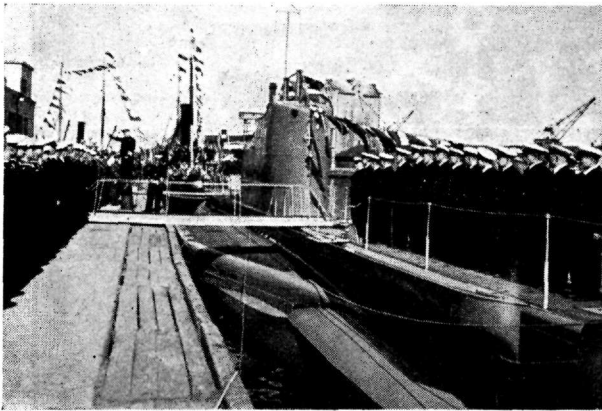
meestele ja kokkukogunenud suurearvulisele rahvale sooje tervitussõnu ning laskis elada meie tublisid mere-mehi allveelaeval „Kalevil“.

Rongkäigu lõppedes võimaldati publikule pääs allveelaevale, mida kasutati suure huviga. Järgnes laevade vaatamine ja väljasõit merele, kus jahtklubid korraldasid väga huvitava ja efektse jahtide demonstratsiooni. Sadam oma pidurüüs jättis suurepärase mõju sinna kogunenud rahvahulgale.

Õhtul oli aktus merekooli suures saalis, kus selleks päevaks valitud muusikaliste ettekannetega esines sõjaväe orkester ja kõnedega esinesid direktor E. Avik avasõnas, ministriabi K. Jürgenson, direktor Neuhaus ja mereväe kapten Linnuste.

Kell 9 õhtul oli jäämurdjal „Suur Tõll“ pardapidu, kus suurearvuliselt kokkukogunenud külalised veetsid merenduse päeva lõpu ülevas meeleolus.

Narvas korraldati laevadega sõit Narva-Jõesuusse. Rahvast oli kogunenud sadamasse rohkem kui laevad

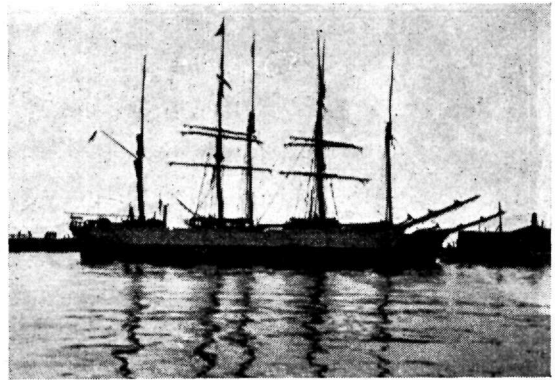

Merevägi ja merekaitseliit tervitab allveelaev „Kalev’it“

suutsid peale võtta ja orkestri saatel sõideti mööda jõge alla Narva-Jõesuusse, kus rahvapargis korraldati aktus. Päevakohaste kõnedega esinesid Tallinna merekooli direktor Nõmmik ja linnapea Lust. Pärast aktust peeti sõudevõistlusi ja uppunud laevalt meeskonna päästmise demonstratsioon. Meeleolurikas pidutsemine kestis hilise õhtuni.

Haapsalus peeti vabaõhu-aktus, millest võttis osa erakordselt palju rahvast. Aktusekõne pidas kapten Dampf, andes huvitava ülevaate laevasõidu arengust. Maavalitsuse poolt tervitas esimees Kasterpalu. Muusikalisi ettekandeid esitasid Lääne Maleva orkester ja Heli segakoor. Pärast aktust sõideti merele, kus toimus lühike hukkunud meremeeste mälestamine ja heideti pärg vette.

Tartus toimus pärast jumalateenistust merekaitse-liidu demonstratsioon-rongkäik läbi linna orkestri saatel ja sõideti mootorpaatidel linnast välja ilusale Emajõe kaldale Nutte mõisa alla, kus peeti vabaõhuaktus. Aktusel ütles avasõna kapten Vatsel. Päevakohase aktusekõne pidas vanemleitn. Vares — Tallinnast, andes lühikese ülevaate meie kaubalaevastiku arenemisest ja näidates seda suurt rahvamajanduslikku hüve, mis annab meri meie rahvale.

Üks meie omapäraseimaid purjelaevu

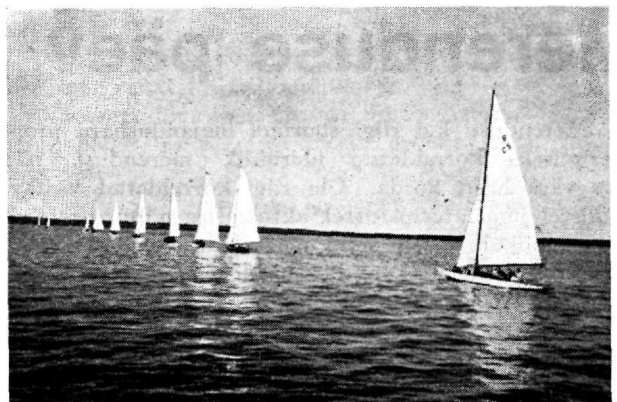
Tervitusi ütles laevanduse ringkondade poolt hr. Reeder. Pärast aktust järgnesid sõudevõistlused, sõudedemonstratsioonid, vetelpääste, tuukridemonstratsioonid ja mitmesugused huvitavad veesporti numbrid. Eriti ilus kevadeilm aitas kaasa selleks, et rahvast oli sõitnud rohkearvuliselt linnast välja ilusale Emajõe kaldale, kus veedeti aega hilise õhtuni.

Kuressaares võttis rahvas merenduse päevast samuti osa väga suurearvuliselt. Tehti väljasõite merele, milleks Balti Päästeselts lahkesti vastu tuli, andes oma laeva „Eestimaa“ tasuta kasutada. Roomassaare sillale oli kogunenud nii palju rahvast, et laev suutis ainult ühe kolmandiku sellest võtta pardale.

Pärnus esinesid aktusel päevakohaste kõnedega hr. Past Tallinnast, linnapea Soo, maakonna esimees Marksoo ja sadama kapten Rautsmaa. Tehti rongkäik uue kõlakoja juure, kus samal ajal toimus ka kõlakoja avamine.

Merenduse päev, mis korraldati esmakordselt, näitas, et meie rahval kui mererahval on tõesti suur huvi mere vastu. Rahvas saab aru neist hüvedest, mida pakub meile meri, ja oskab neid ka hinnata.

Möödunud merenduse päev oma selgitavate kõnedega jättis rahva hinge sügavad muljed, ja see annab lootust, et järgmiste aastatega me suudame ammutada merelt veel enam tugevust eesti mehe iseloomule ja tulu meie rahvamajandusele. See annab jõudu meremeestele nende igapäevases raskes teenistuses ja kindlat usku kodumaa õnnelikkude tulevikku.

Purjekate rivi reidil

Kolonel A. Simon 60-aastane

9. juunil pühitses oma 60-dat sünnipäeva erukolonel A. Simon.

Juubilar, kes sündis 9. juunil 1877. a. Põltsamaal villakraasija pojana, saatis mööda oma noorusaastad Põltsamaal ja Viljandis. Lõpetades Viljandi linnakooli astus ta edasi õppima Riia allohvitseride kooli. Hiljem lõpetas eksternina Peterburi Vladimiri Sõjakooli, omandades ohvitseri aukraadi 17. juulil 1903. a. 1904. a.

õiendas ta Ust-Ishori mereväe juures sapööriohvitseri eksami.

Oma teenistust algas juubilar Sweaborgi kindluse rügemendis. 1903.—1918. a. töötas ta staabis ja hiljem Vene konsulaadi vanema sekretärina Helsingis.

1918. a. lõpul siirdus juubilar Eestisse, millal ta määrati meie sõjaväe peastaabi reajaoskonna ülemaks. 1919. a. formeeris ta sõjakooli, olles ühtlasi selle esimeseks ülemaks ja hiljem sõjaajaloo lektoriks. 1920.—1928. a. oli ta sõjavägede staabi käskudetaütja-ohvitser, mille järele siirdus kolonelina erru.

Sõjaliste teenete eest on juubilarile annetatud I liigi 3. järgu Vabaduse rist ning rida teisi kodu- ja välismaisi aumärke.

Elavalt on juubilar võtnud osa avalikust elust ja Kaitseliidu tööst. On tegutsenud kauemat aega ohvitseride aukohtu liikmena, Tallinna koolide hoolekogude ja lastevanemate keskjuhatuse esimehena, on Noorte Punase Risti liige jne. Töötas mõned aastad reservväelaste häälekandja „Lembitlase“ toimetajana.

Kolonel A. Simonit tuntakse kui vastutulelikku, heasüdamlikku ja alati elurõõmsat isikut. Oma kutsealase töö kõrval on juubilar tegutsenud rohkesti luuletaja tööpõllul, olles loonud üle 60 tähelepanuvääriva luuletuse mitmesuguste vastavate sündmuste puhul.

Soim õnnitlus juubilarile kui meie kaastöölisele ka „Kaitse Kodult!“

Kapten P. Mühlverk 50-aastane

9. juunil s. a. pühitses Tallinna Maleva suurtükiväe rügemendi Viimsi merekindluste divisjoni patarei nr. 8 pealik kapten Paul Mühlverk oma 50-dat sünnipäeva.

Juubilar on pärit Tallinnast, lõpetanud Gustav Adolphi (end. Nikolai) gümnaasiumi, tehnilist haridust omandanud Petrogradis 1907.—1914. a. teedeinseneride instituudis ning sõjalise hariduse saanud Petrogradis Konstantini suurtükiväe koolis. Võttis osa Maailmasõjast, tegutsedes patareiülemana Saksa väerindel. Eesti rahvuslikku sõjaväkke astus 1918. a., teenides Vabadussõja ajal 1. suurtükiväe polgus. Formeeris 2. raskesuurtükiväe divisjoni 1-se patarei ning 3-da raskesuurtükiväe divisjoni ülema kohalt läks 1920. a. demobilisatsiooni puhul reservi. Juubilar on võtnud osa paljudest otsustava tähtsusega lahingutest Vabadussõjas.

Sõjaliste teenete eest on juubilarile annetatud 1. liigi 3. järgu Vabaduse Rist ja rahaline autasu Vabariigi Valitsuselt. Peale selle on P. Mühlverk'ile annetatud veel rida teisi kodu- ja välismaisi aumärke.

Kaitseliidu tegevusest on juubilar innukalt osa võtnud alates 1932. aastast, algul endise Tallinna suurtükiväe divisjoni patarei nr. 3 pealikuna ja suurtükiväe rügemendi formeerimise järele Viimsi merekindluste divisjoni patarei nr. 8 pealikuna. Kõigis Kaitseliidu

suurtükiväe üritusis on kapten P. Mühlverk kaasa aidanud heatahtliku nõuandega, ja nii mõnigi algatus ja edusamm KL suurtükiväe alal tuleb kirjutada tema kontosse.

Oma kaasvõitlejaist-tuttavaist on juubilar heas lugupidamises ja teda tuntakse taktitundelise, tagasihoidliku ja heasüdamliku inimesena.

Rahvuspühad meil ja mujal

Iga rahva kultuurilise enesemääramise alusmüüris esineb tugeva nurgakivina ta rahvusliku enesetunde hegemoonia säilitamine. Seepärast on vaba enesemääramise õigus olnud alati üks jõulisimaid ja spontaansemaid eluavaldusi maailma rahvaste kirjus peres. Mitte asjata ei öelnud üks tarku riigimehi, et inimene ilma rahvustundeta on ainult inimese vari. Ükski rahvus, kel on rahvustunne nõrk, pole saanud iialgi tugevaks, seevastu on aga jõulisest rahvustundest ja ühtekuuluvusest juhitud rahvad ajaloo koidikust peale tuntud jõulisina ja tugevaina, nagu seda on määranud nende sisemine hingeline tugevus ja soojus.

Rahvusliku enesemääramise üks jõulisimaid soove on olla vaba ja rippumatu. Need rahvad, kes on olnud ajaloos teistele, tugevamatele, alla heidetud, on pidanud aastatuhandeid kestnud võitlusi, et vabaneda võõra ikke alt ja tõusta taas vaba rahvana teiste rahvaste keskele. Ja kui siis vabadus on kätte võidetud, siis mälestavad seda järeltulevad põlved kui helget päeva, mis on tähistatud rahva ajaloo hiilgava võidupühana.

Meie, eestlaste, ajaloo lehekülgedel on kirjutatud paljudest sangarlikest heitlusist, mis rahva parimad pojad on pidanud vabaduse kättevõitmiseks. Üks heledaimaid ja otsustavaimaid võite oli landesvääri purustamine Võnnu all 23. juunil 1919. aastal ja see päev on jäänud nüüd püsima kustumatu tähisena Eesti vabariigi ajalukku.

23. juuni on meile suur ja mälestusrikas võidupüha. Sel päeval on eestlane oma selgroo võidurikkalt sirgu ajanud, murdes lõplikult selle ikke, mis aastasadasid ta turja oli rõhunud, tõustes sirgu mehena, kes teab, et nüüd on ta lõplikult ja igavesti vaba.

Võidupüha, mida me rahvusliku suurpühana 23. juunil pühitseme, ei kujuta endast siiski ainult meie ajaloolise vaenlase purustamise mälestamist, vaid selle päeva pühitsemise alla mahub meie kõikide rõõmude ja rahvuslike vaimustusavalduste esiletoomine. Sel päeval võime end tõsiselt vabana tunda, vabana kõigist muredest ja raskustest, iga pisirõõm võib meie südames sel päeval suureks ja võimsaks paisuda ning võidulaulude kajas avanevad sel päeval meie südamed looduse kauneimale annile — suvele, millal kogu loodus elab päikese elustavate kiirte all üle oma uuestisündi. Suurte rahvahulkade kogunemisel võidutulede ümber saadame võimsaid kiidu- ja tänulaule taeva poole ja oleme õnnelikud selle üle, et meile on elu antud — vaba ja õnnelik elu vaba kodumaa pinnal.

• *

Rahvuslikke pidupäevi esineb igal rahvusel ja igal rahval. Vanemate rahvaste juures esineb rahvuspühade kultus juba aastatuhandeid ja -sadu, ja need päevad on kõikjal rõõmu- ja tänapühadeks kogu rahvale. Paljudes riikides on need rahvuslikud suurpäevad seotud vabaduse ja võidu pühitsemisega, nagu meilgi,

kuid esineb ka lõikuse- ja tänapühi, kus kogu rahvas astub sügavas tänutundes ja rõõmuhõisete saatel looduse ette ning annab oma tänu päikesele, elu andjale, rohke saagi ja õnneliku lõikuse eest. Need kombesid esinevad eriti kaugemal lõunas, kus põlduri tänumeel viljakandvale loodusele avaldub mitmesuguseis tänutunde-pidustusis.

Meie naabreist on hõimuvendadel soomlasil iga aasta 16. mail suurejooneline lipupüha, missugune päev on Soome vägede pealinna marssimise tähtpäeva mälestamiseks 1918. aastal. See päev ühendab iga aasta riigi kaitsejõude ja rahvast ja on kujunenud südamlükemaks ning võimsaimaks rahvustunde avalduseks meie põhjapoolsete suguvendade juures. Sel päeval kogu soome rahvas mälestab tänutundes nende vaprate kodumaapogade tegusid, kes viisid sangarlikes võitluses Soome valge-sinise lipu pealinna, kus ta on lehvitud sügava uhkustundega sellest ajast saadik ja kus ta lehvib igavesti edasi...

Meie lõunanaabreist lätlased riigipüha kõrval, mille all mõistame vabariigi aastapäeva, ei oma erilist rahvuspüha meil pühitsemisele tulnud võidupüha mõiste ulatuses. Siiski on ka jaanipäev lätlasile suurimaks rahvuslikuks pidupäevaks, olgugi et ilma erilise rahvusliku suursündmuse värvinguta. Tähelepanav on siiski, et juba vanades läti rahvalauludes (dainades) esineb jaanipäev oma suurepärase ligo *) pidustustega läti maa-mehe iga-aastase elu ja tegutsemise kulminatsioonina. Need pidustused pakuvad ühelt poolt parima ja mõjuvaima mälestuse kristlike sajandite läti talupoja kultuuri ja elutundest, kuid kajastavad teiselt poolt ka muistset sigivus- ja viljakuspüha, kevadise õitseaja ja sügisese pööripäevaga seotud igitvanu kujutelmi ja arusaamisi. Sellasena on jaanipäeva pühitsemine säilinud Lätis osalt tänapäevani. Alates 1934. a. on Lätis kujunenud ka 15. mai võrdlemisi suureks rahvuslikuks pidupäevaks. 15. mail pühitseb läti rahvas Läti riikliku uuestisünni — president Ulmanise riigipöörde — mälestuspäeva. Seda päeva nimetatakse riigi lätistumise päevaks, kuna sellest ajast peale rahvuslik joon Läti riigi siseelus on saanud palju suurema tõuke ja erakondadevahelise korruptsiooni lõpetamisega on antud riigi sisemisele elule otsustav tõuge tervenemise poole. Seda päeva pühitsetakse üle riigi kui rahvuslikku ärkamispäeva, ja arvatavasti tõuseb selle päeva pühitsemise tähtsus edaspidi veelgi.

Leedus on tuntud rahvuspäevana n.-n. Vitautase päev, muistse vägeva Leedu kuninga Vitautase kangelasliku valitsemise mälestamiseks. Kuningas Vitautas Suure (1392—1430) valitsemise aeg oli Leedu muistses ajaloos üks õnnelikemaid. Teatavasti oli Leedu vanasti vägev kuningriik ja see suureandeline riigivalitseja

*) Ligo — kiigu, hõiska!

suurendas Leedu piirid enneolemata suureks. Kuningas Vitautase ajal ulatus Leedu territoorium idas kuni Moskvani, lõunas Musta mereni ja põhjas oli isegi kuulus Novgorod Leedule maksimumsjaks vasalliks. Vitautas Suure kuulsus Leedu ajaloos seisab ühenduses eriti Saksa ordu lõpliku purustamisega kuulsusrikkas Tannenbergi lahingus 15. juulil 1410. a., millal Vitautas Suur ühendas oma lipu alla kogu Leedu, Poola ja Lääne-Slaavi relvakandjad kokku 85.000 meest. Sellast sõjaväe hulka poldud enne siin nähtud. Kokku andis see 40 rügementi, peale selle voorid.

Huvitaval kombel on ka jaanipäev tänapäeva Leedus kujunenud rohkem kui harilikuks pidupäevaks, omades suure rahvuspüha ilme. Jaanipäeval korraldatakse Leedus suurejoonelisi šauliuste pidustusi. Šauliused — Leedu kaitseliitlased — on valinud jaanipäeva oma pidustuste päevaks peamiselt vanaaegsete rahvuslike traditsioonide elustamiseks. Niimoodi on see päev aegamööda arenenud suureks Leedu rahvuslikkuse omapära ja riikluse pühaks. Eriti laialdaseks kujuneb jaanipäeva pühitsemine Leedu pealinnas Kaunases, kuhu selleks päevaks sõidab šauliusi igast riigiosast kokku. Pidustused algavad tavaliselt jaanilaupäeva hommikul, seega meie võidupühal, suure jumalateenistusega Kaunase lähedal asuva Njemunase jõe kaldal. Seal toimetatakse uute šauliuste vannutamist, mille juures vannutatavad suudlevad puust šauliuste märki, mille ulatab neile šauliuste peastaabi ülem. Sellele järgneb suur paraad Kaunase paraadiplatsil. Päeva kulminatsiooniks on suured pidustused Kaunase lähedal vanaaegsel kindluse mäel. Need pidustused toimuvad suure ja vägeva müsteeriumiga. Kõigele sellele järgneb ühine rongkäik Njemunase ääre, kus rahvariides neid nopivad lilli ja punuvad need pärgadeks, mis heidetakse siis vanade rahvalaulude saatel jõe voogudesse. Neist vanikute vetteheitmisist ennustatakse mitmesuguseid ennustusi. Vajub vanik vee alla, tähendab see halba, ujub pärvett edasi — tähendab head. Pidustused lõpevad tavaliselt vanade rahvalaulude laulmisega ja tantsudega haljal murul.

Poolas on suur rahvuslik püha 3. mail, millega mälestatakse Poola uuestisünni konstitutsiooni väljakuulutamist 3. mail 1791. aastal. Selle konstitutsiooni vastuvõtmisega ja maksamahakkamisega pandi Poolas maksm

üllatuslikult demokraatne põhiseadus, mis lõi täiesti uue valitsusvormi ja kõrvaldas maad laastanud kuritarvitused, andes ühtlasi laialdasi õigusi kõikidele rahvakihtidele. Muuseas nägi too põhiseadus ette ka rahva pärisorjusest vabastamist. Ajaloo hindamisel oli 3. mai 1791. a. Poola rahvusliku endaleidmise päev. Märkida on, et uue põhiseaduse vastuvõtmisega Poola oli Prantsusmaa järele esimene riik, kus pääses demokraatia võidule Ehkki uue põhiseaduse maksamahakkamine ajas Poolale naabrid kallale, tähendas see ometi rahvuslikku uuestisünni Poola sisemises elus, ja selle mõju on olnud maksev tänapäevani. Seepärast siis pühitsetakse 3. mail Poolas veel tänapäeval kui demokraatliku riigikorra hegemoonia võidulepääsmist Poola ajaloos.

Meie hõimurahvaist pühitseb veel Ungari püha Stefani (Ungari keeles: István) päeva kui rahvuspüha. Püha Stefan oli Ungari esimene kroonikandja, kelle valitsemist rahvas mälestab kui õnnelikemat ajajärku riigi elus.

1921. a. saadik, millal Habsburgi dünastia troonilt tõugati, ei ole Ungari enam kuningriik ja riigi asju juhib siit peale admiral Nikolaus v. Horthy, kuna kuningaküsimuse lahendamine uue valimise läbi on edasi lükatud kuni poliitiliste olukordade selginemiseni. Püha kroon on aga Ungari riigi elus kindlaks kaljusarnaseks aluseks ja seepärast on ka püha Stefani päeva pidustuste üheks aluseks lootuste hellitamine, et kord saabub kindlasti päev, millal Ungari rahvas tohib oma juhina näha uut ainuvalitsejat, kellele Ungari püha kroon pähe pannakse.

Rahvusliku mälestuspäevana esineb Ungari ajaloos ka 15. märts 1848. a., millal Ungari rahvuskangelane Aleksander Petöfi, esimene Ungari lüüririk, kes saavutas maailmakuulsuse, kogus enda ümber üliõpilaskonna ja deklareeris Budapesti rahvusmuuseumi trepilt oma „Talpa maguar“ ning kiskus oma tulise kõnega rahva nii kaasa, et liikumine lagunes mõne tunniga ja süttis mõne päevaga üle kogu maa. Petöfi sugestioonist kaaskivistud määratuhlgaline rahvas kuulutas vabaks pärisorjad, proklameeris sõnavabadust ja nõudis rahvaesinduse sisseseadmist.

15. märts on otsustavaks piirikiviks Ungari ajaloos. Sel päeval vallandus Ungari rahvas esmakordselt tung astuda vabasse ellu vabana kõigist koormaist, ja kuigi, nagu eespool nägime, püha krooni mõju on Ungaris määratu suur, tahab rahvas siiski olgu või selle krooni all elada demokraatlikku ja vaba elu, mis ei salli kitsendusi ega ülekohut.

Niipalju rahvuslikest tähtpäevadest ja rahvuspühadest meie lähimate naabrite ja hõimude juures. Nagu me nägime, on kõikjal esikohal rahvusliku enesemääramise ja tiheda rahvusliku tunde hegemoonia võidukäik, ja see annab rahvuslikeks pidupäevadeks ja pühadeks võimsa ja suurejoonelise aluse.

Rahvuslikud pühad ja rahvuslik tunne — see on suurim alusvara maailma rahvaste iseseisvuse ja rahvusliku omapärasuse säilitamisel. L e s.

O/Ü „ALKO“

liköörid, napsid,
veinid ja vahuveinid

tagavad hinna ja kvaliteedi
suhtes Teie täielise rahulolu

Tehased ja ladu:
Viljandis, Lossi t. 40, telefon 23

Esindus ja ladu:
Tallinn, A/S. „K/M. ESTIKA“
Suur Karja 20, telefon 447-67

HARJU noorkotkaste ja kodutütarde lipupäev

Üla l: vasakul — NK Harju Maleva pealik major M. Kulasalu raporteerib peavanem kindr. J. Laidonerile

paremal — lippude õnnistamine piiskoplik vikaar A. Soomre poolt

Keskel: Noorte defilaad

All: Pärja asetamine Vabadussõjas langenud õpilaste ja õpetajate mälestussambale

6. juuni — Harju noorkotkaste ja kodutütarde lipupäev — kujunes suurpidupäevaks mõlemaile organisatsioonile. Varahommikused rongid tõid noori kotkaid ja kodutütred Harjumaalt ja teistest maakondadest, naabermalevate esindusmeeskondade näol, Tallinna kokku üle 2200 noore ühes hulga vanemate juhtidega. Saabuvaid noori võeti Tallinn-Sadama ja Balti jaamades vastu orkestriga, kust nad koos juhti peatuskohtadesse. Kohale saabunud noorte toitlustuse võttis enda hooleks Harjumaale Naiskodukaitse, kes pakkus noortele hommiku- ja lõunasöögi KL Tallinna Maleva õues.

Vabadussõjas langenud õpilasi ja õpetajaid mälestades asetas Tallinnasse saabunud noorte esindusgupp suure tammepärja Vabadussõjas langenud õpilaste ja õpetajale mälestussambale. Varsti pärast seda kogunesid noored KL õuest orkestri saatel Vabadusplatsile lippude üleandmiseks korraldatud lipupäeva paraadile.

Peavanema kindral J. Laidoneri saabudes, kes tervitas kõiki lipupäevast osavõtjaid üksusi, teostus lippude õnnistamine piiskoplik vikaar A. Soomre ja metropolit Aleksandri poolt. Lippude õnnistamisele järgnes hulgaline lipunaelte löömine lipuvardaisse.

Peavanem kindral J. Laidoner, kes tõi tervitusi h-ra Riigivanemalt, tänas vanemaid tegelasi noorte kot-

kaste ja kodutütarde organisatsioonile ülesnäidatud vaeva eest. Järgnevas sõnavõtus peatus peavanem lipu tähtsuse ja lipu austamise mõtte juures, rõhutades, et lippu tuleb kaitsta ja hoida au sees, mille eest valvel olla tuleb alatiselt. Seda teevad meie noored siis, kui nad ausalt täidavad oma kohuseid ja ülesandeid ning käivad oma õpetajate ja juhtide näpunäidete järel. Edasi pani peavanem noortele südamele ikka armastada oma kodumaad, olla alati valmis seda kaitsma ning mitte karta elu. Noored kotkad ja kodutütred kasvagu meesteks ja naisteks, kes astuvad kunagi praeguse põlve asemele ja jätkavad praeguse põlve ülesandeid.

Üldse õnnistati lipupäeval 33 lippu, viies paraadi lõppedes noored Vabadusplatsilt kodukohtadesse oma lipu alla koondunult.

Kõikide üksuste lipud valmistati hoogtööna läinud talve jooksul, mille valmistamisele aitas soojalt kaasa kohalik seltskond. Samuti väärib märkimist tihe koostöö noorte kotkaste ja Kaitseliidu juhtide vahel, mille arvele suurel määral tuleb kirjutada lipupäeva hea õnnestumine.

Harju lipupäev jäi kõigile kokkutulnud noortele ja vaatama kogunenud rahvahulgale armsaks ja ühendavaks mälestuseks.

Lehekülgi meie rahva minevikust

Juba 1808. aastal ennustati Eesti vabariigi iseseisvust

Võidupüha puhul loidavad üle maa sümboolsed võidutuled. Sel päeval kogu eesti rahvas rõõmutseb ja hõiskab selle suure võidu üle, mis Vabadussõja sangarlikus heitluses tõi meie riigile ja rahvale iseseisvuse ning vabaduse.

Hallid kulupead ja noored-noorukesed avavad sel päeval oma südamed sügavale tänutundele, sest igauks neist tunneb nüüd kogu südame ja meeltega, et võit on saabunud, võit pimeduse ja orjaöö üle.

Käesolevalt põlvelt kandub võidupüha pühitsemine kaugele tulevikku kui rahvusliku uuestisünni ja rahva paremate poegade kangelasmeelsuse mälestus.

See, mis meile veel eile oli unistus, on täna tõeks saanud — võit, iseseisvus ja vabadus on käes.

„Kaitse Kodul!“ tänavuses vabariigi aastapäeva numbris kirjutasime neist julgeist mõtlejaist, kes julgesid juba möödunud sajandi lõpul ja käesoleva alguses, s. o. veel sel ajal, kui Vene karm isevalitsus eesti rahvast tugevasti rõhus, Eesti vabariigi iseseisvusest kõnelda.

Nüüd on aga selgunud, et veel palju enne seda, juba 19. sajandi esimesil aastail, leidis julgeid mõtlejaid, kes oskasid meie maad ja rahvast oma kujutlusis vabana ja iseseisvana ette kujutada. Üks sellastest meestest oli tolleaegne Võnnu kiriku õpetaja Eduard Philipp K ö r b e r, baltisaksa päritoluga, kuid tõeliselt eestisõbralik haridusetegelane, kelle julge ja otse prohvetlik ennustus Eesti iseseisvusest paneb meid oma selgusega ja täpsusega küllalt imestama.

Võnnu kiriku meetrikkaraamatus, mis on hoidunud alal Riigi Keskarhiivis, leidub õpetaja Ed. Ph. Körberi järgmine prohvetlik ennustus Eesti iseseisvuse kohta, mis on kirjutatud 23. aprillil 1808. aastal:

„23. aprillil — jüripäeval istutas minu abikaasa Inglise pargi äärde noore 8-aastase tamme, mille ma seemnest olin kasvatanud. Kui päevapalavus ahvatleb rõõmsamaid ja õnnelikumaid tulevaid põlvi selle tamme varju puhkamisele, siis mõtelgu nad küll tema 100-aastase tüve all tänuga minu ja

minu hea abikaasa peale. Siis osutub meie rõhutatud vendade, eestlaste ränk ike juba ammu murdunuks. Siis on nad saanud jälle vabaks, iseseisvaks ja õnnelikuks rahvaks (meie sõrendus, K. K! toim.) — quod Deus bene vertat! (mida Jumal heldesti soodustagu!).“

Ei saa olla selgemat ja täpsemat ennustust kui see, mis õpetaja Körber on kirjutanud Võnnu kiriku meetrikkaraamatusse. Otse hämmastav on ennustuse täpsus, sest tegelikult 110 aastat hiljem saidki eestlased vabaks, iseseisvaks ja õnnelikuks rahvaks, nagu õpetaja Körber oli ennustanud.

Huvitav on märkida, et Ed. Ph. Körber oma vaimuliku kutsetöö kõrval oli ka lugupeetud ajaloolane, mille tõttu tema prohvetlikud ennustussõnad tohivad tänapäeval veel rohkem tähelepanu äratada. Tuleb hinnata ka õpetaja Körberi kui saksa-balti päritoluga vaimuliku sooja ja äärmiselt vabameelset suhtumist meie rahvale. See joon tema isikus vajab erilist allakriipsutamist.

Nüüd, 129 aasta möödudes tollest täitunud ennustusest ja tolle tamme istutamisest, poleks huvituseta teada saada, kuidas on lood tolle ajaloolise tammega, mida meie tänapäeval võiksime kutsuda täie õigusega meie vabaduse tammeks.

129 aastat on pikk aeg, ja see Ed. Ph. Körberi abikaasa poolt istutatud tammeke peaks olema kasvanud hiiglakrooniliseks tammeks, mille all Võnnu kihelkonna eestlased võiksid tänava oma võidutule süüdata ja seal vaikes tänutundes selle tamme istutajat ja selle istutamisel prohvetliku ennustuse kirjutajat Võnnu kiriku omaaegset õpetajat Ed. Ph. Körberit ühes abikaasaga meele tuletada.

Kahju oleks muidugi, kui saehammas vahepeal on selle ajaloolise tamme lihasse lõiganud, sest siis oleks kadunud üks ajalooline muinsusväärtus, millest igal eestlasel oleks tõeliselt kahju.

„Kadunud“ ja jälleleitud eestlased

Hoolimata meie kuulsusrikkast vabadussõjast, meie diplomaatide osavusest, jah, isegi meie sportlaste võidurikkaist esinemisist Euroopa tähtsaimates keskustes, ei ole Eesti vabariigi nimi välismaal, ütleme Euroopaski, kaugemaid kontingente arvestamata, veel täit kõlapinda leidnud. Kõlapinda selles mõttes, et kui hakkad kusagil kaugemal võõrriigis kõnelema Eestist, siis pahatihti arvatakse selle all kui mitte Islandi, siis endist Venemaad, või ei osata Eesti kui omaette riigi olemasolu ja asukoha kohta üldse midagi vastata.

Kahtlemata on selles osalt süüdi meie riigi noorus ja geopoliitiline, asend, mis on asetanud Eesti Euroopa tsentrumist õige kaugemale, samuti pakuvad ainult Euroopa kõige noorema, praegu alles kasvava generatsiooni maadeteaduse õpperaamatud teateid uute riikide kohta Balti mere ääres. Seepärast suutis ehk Eesti võidulippude mastiheiskamine Berliini olümpiaadil meie

noore riigi tutvustamiseks rohkem korda saata kui seda Euroopa koolikirjandus kokku teha on suutnud.

Huvitav on aga siiski, et eestlasi tuntakse välismaal palju rohkem ja palju paremini kui Eestit. Nii on eesti meremehed juba ajaloo varajasematest aegadest tuntud tublide merisõitjatena ja eestlastest spetsialist-ostkustöölisi osatakse hinnata nii mõneski kaugemas maailma nurgas, küsimata, kus see Eesti ise asub.

Ka igivanal ajal, Eesti muistse iseseisvuse ajastul, oli eestlaste nimi õige kaugel tuntud. Eestlasi mainitakse vanades ürikutes ja kroonikates, millede iga ulatub kuni tuhat aastat tagasi. Teatakse kõnelda, et eestlaste nimi oli tuntud isegi vanas Roomas paavsti kijas, eriti sellest ajastust, kus eestlased käisid paavstilt saksa ordumeeste julmuse vastu otsimas kaitset. Pärast Eesti muistse iseseisvuse langemist Poola ja Rootsi valitsuse

ajal tunti eestlasi samuti isegi Euroopa kaugeimates kolgastes. Halvemaks kujunes aga asi siis, kui Eesti sattus Vene ülemvalitsuse alla, siis eestlaste nimi, vähimalt senises mõttes, nagu pühiti maailma ajaloo areenilt.

Vene ülevõim nägi Balti kubermangus ainult sakslastest aadlit ja samast soost linnakodanikke, alam talurahvas oli venelaste meelet lihtsalt õhk, ja seepärast ei hakanud keegi tema rahvusliku kuuluvuse pärast oma pead vaevama. Vene seaduste kogu, mis on pärit 1710. aastast, lausub oma § 2237: „Kuna kogu Tallinna ja Eestimaa vürstiriik koosneb saksa elanikest, siis on õiglane, et mitte üksi saksa kuberner maa üle ei valitseks, vaid ka saksa asjaajamise keel alles saaks hoitud.“ Sellane otsus on ka mõistetav, sest maa esindajaiks olid vaid sakslastest mõisnikud ja saksaosust linnakodanikud, kusjuures eestlastele ja lätlastele, maa pärisrahvale, vaadati kui tööloomadele, kusjuures keelgi, mida nad rääkisid, jäi nende oma sisemiseks asjaks. Seepärast pole ime, et endine kuulus eestlaste nimetus vaibus päriselt, kuni see pärast hiljem nagu juhuse tõttu „leiti“ uuesti üles.

See oli Katariina II valitsemise ajal, kus anti välja ukaas, mille järgi kästi kindlaks teha, missugused rahvad suures Vene riigis elavad. Kavatsuse põhjalikkuse mõttes koostati mõnesajaline venekeele sõnade nimistu, mis saadeti laiali kõikidesse kubermangudesse käsuga neid sõnu kõikidesse kubermangudes esinevatesse keeltesse tõlkida.

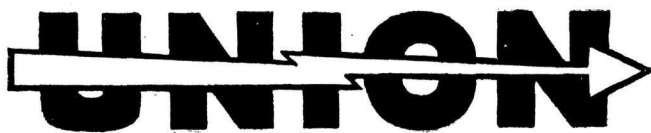
Selle ukaasi täitmiseks teatati Riia kubermangust Peterburisse, et „Riia kubermangus leidub peale saksa keele veel läti ja eesti keelemurdeid, kusjuures eesti keel esineb veel Tallinna ja Tartu murrakus“. Kuipalju aga nende keelte rääkijaid kubermangus elab, see jäi tol korral selgitamata.

Üksikasjalisemaid teateid Baltimaal elavate rahvaste kohta leidis alles möödunud sajandi teisel poolel Peterburis T. A. Rittichi toimetusel koostatud uurimuses „Materjalid Venemaa rahvasteteaduseks“. Sealt selgub, et 1867. aastal oli Eestimaaal 306.167, Liivimaal 943.051 ja Kuuramaal 578.050 elanikku, kokku 1.827.269 inimest. Eestlasi oli selles arvus 721.954.

Kui võrrelda seda arvu Eesti praeguse elanike arvuga (1932. a. 1.119.340), siis näeme, et see on 65 aasta jooksul õige tunduvalt kasvanud. On siiski arvata, et T. A. Rittichi andmeid peame võtma teatud reservatsiooniga, kuna need kindlasti ei ole piinlikult täpsed. Ka tuleb arvestada seda, et vastavalt tolle ajastu ajavaimule rahvaloendusel paljud eestlased andsid end üles sakslastena, nii kahju kui seda ka tagant järele märkida ei ole. Igatahes on aga kindel, et Katariina II poolt „taasleitud“ eestlased sammuvad nüüd juba varsti kolmandat aastakümnet iseseisva ja õnneliku rahvana omariikluse rada ja eestlaste nimi väljaspool kodumaa piire on juba ammu ületanud muinaseestlaste kuulsuse taseme.

L. S.

Jalanõud kaitsemärgiga

on kõikjal tuntud oma nägususe,
hinnaväärsuse ja sobivuse poolest

Saadaval kõigis paremais saapakaupluisis

VÖIDUTULI

Leenart Sanglepa jutustus.

See oli mõne aasta eest ühel jaanilaupäeval, kui olin sõitnud maale sugulaste poole külla. Olin saanud paar nädalat puhkust ja nii ma mõtlesin suve ilusaima aja veeta kaunis looduses, puhata, kosuda ja lasta end kõrvetada jumala kaunist päikesest.

Jõudsin kohale just parajasti jaanilaupäeva õhtul päikese loojenedes, mil kauge metsaga palistatud horisont oli tükitud täis heledalt loitvaid jaanitõrvikuid. Eemalt kaasikust kostis noorte rõõmsaid huikeid ja harmoonika lõbusaid lugusid, nii et minugi jalg hakkas kiiremalt käima, kui astusin mööda kitsast metsateed Leeviku talu poole, kus elas mu onu, vana Leeviku Mihkel, kelle lahke katuse all ma kavatsesin oma puhkusenädala mööda saata.

Onu oli mu tuleku üle siiralt rõõmus ja patsutas mulle lõbusalt õlale.

„On väga kena, et sa tulid,“ ütles ta naeru muheldes, „meil õkva heinalist tarvis. Sa vaata, meil kasvab hein tänavu nagu müür!“

„Kas minust nüüd heinalist saab?“ naersin vastu, „vikatiliüsi ja sulepea on ikka kaks isesugust asja, kas ma neid mõlemaid ühevõrdselt peos hoida suudan, see on kole kahtlane.“

„Pole viga,“ vastas onu, „küll sa ameti ära õpid.“

Kui ma olin end reisitolmust puhtaks pesnud ja kui onunaine oli mind kostitanud värskete leiva ja hapupiimaga, läksime kõik koos alla kaasikusse jaanitulele.

Külapoisid olid siin tõrvatünni suure lati otsas püsti ajanud ja see loitis nüüd praksudes, paisates erksat valgusekuma kilomeetrite kaugusele. Veidi eemal oli suur kopsakas kivi, mille turjale, nagu ratsu selga, oli roninud küla pillimees oma lõõtsmoonikaga, kuna kivi ümber, nagu ringmängu tehes lõi küla noorus küll paljaste jalgade, küll saabaste laksudes vastu rohelist mätast lõbusat tantsu.

Üks jõuk inimesi, vanemaid habemes talutaate ja naise ühes lastega, istus suure kase all noorte tantsulõbu pealt vaadates ja mu onu, ka juba kuuekümmelises eas, trügis end ka kohe sinna.

Jutt käis siin juba laias hoos, mida omakorda kaasa oli aidanud mahuka õllekannu ringiliikumine, pudelikaelte välkudes sinna vahele. See tõstis tuju ja päästis keelepaelad valla, jutud jooksid nagu noored säilud kevadisel ajal jooksukoplis.

Mina istusin ja kuulasin neid jutte, rüübates pa-

kutavat õllemärga märgatava mõnutundega, sest õlu oli värsked ja kanged.

Seal tuli kaks inimest meie seltskonda juure: naabertalu peremees Jaak oma tütreaga, noore näitsikuga, kelle rukkilillesinised silmad köitsid mind esimesest pilgust. Näitsik istus otse mu vastu rohule, kuna Jaak tuli ja viskas end minu ja onu vahele siruli, sirutades oma suuri ja tugevaid jäsemeid hästi lõhnaval rohul.

„Nii siis,“ ütles ta pärast seda, kui oli mulle annud kätt, „Leeviku Mihkli vennapoeg pealinnast. Paras mehemürakas, ega pole midagi ütelda. Ja jõudu on sul ka vist küllalt?“

„Ei tea, kuipalju seda jõudu nüüd on,“ naersin vastu, „näe, onu tahab panna mind heina niitma, kardand, et jään jänni.“

„Jaa-jaa, ega heinaniit ole naljaasi, kui sa pole sihukese tööga harjunud. Aga paljuga me siis sündimisest saadik harjunud oleme. Võib-olla söömisega, joomisega ja kisaga, ei muu millegagi. Vaata, kui me vabadussõtta läksime — ma olin siis samasugune mehepull nagu sina praegu — kes meist siis palju püssi oskas käes hoida, aga näe, võidu saime kätte, ja missuguse hiilgava võidu veel... Ja täna, kallid lapsed, täna on ju Võidupüha, olgugi et jaanilaupäev.“

„Meil ju võidutuli põleb lati otsas — võidutuli ja jaanituli.“

„Jaa, see on võidutuli. Aga tahate ma jutustan teile loo võidutulest, see tuli mul just praegu meele.“

„Jutusta, jutusta,“ hüüti nüüd kooris.

„Vaadake,“ algas Jaak, kohendades end mugavamalt istuma, „sest on juba pagana palju aastaid möödas, tervelt kaheksateist aastat. Olin siis veel noor mees, vaevalt alles naise võtnud, olgugi et mul oli juba ammu kolmkümmend täis. Aga nagu te teate, on Jaak kogu oma eluaja olnud pika toimega, sedasi siis mul ka naisevõtmine jäi natuke hiljaks. Aga teisest küljest jälle, näe, tütre sain kohe ja kolm poega veel pärast seda, nii et esimese abieluaasta järele oli mul kisakõri kohe majas, näete, seal ta nüüd istub ja on mulle muidugi pahane, et ma niimoodi räägin...“

Nojah, ükskõik kuidas see nüüd oli, aga siis oli revolutsioon juba kärinal lahti ja algas sõda. Ma

muidugi olin üks esimesi sõttaminejaid, siin ei olnud mul aega ringi vaadata midagi. Leena jäi küll titega koju ja tõinas mis hirmus, aga minu mehelikku otsust see ei kõigutanud — võtsin püssi ja läksin.

Nojah, siis meie läksime punastele kohe robinale peale. Kes püssi lasta ei osanud, see õppis selle ameti jooksu peal ära, põlnud seal kunsti ega harjutamist midagi. Muuseas, ma unustasin ütlema, et teenisin ratsamaakuulajate komandos. Võtsin oma talust kõrvi mära ühes ja see vedas mind kõigist lahinguist läbi ja pärast sõda kündis veel kuuel suvel mu põlde, vaat, kus oli ikka alles tubli loom. Muidugi oli meil ikka sugu tegemist ka selle võiduga, vahest andis päris pressida ja nii mõnigi mees jäi tee peal siruli, aga kes sellest palju küsis.

Mäletan, olime venelasi juba kuni Pihkvani taga ajanud, kui ühes külas tuli äkiline seisak ja vaenlase patareid hakkasid meile niisugust tuld sülitama, et päris hirmu ajas peale. Kuperjanovlased ja skaudid olid aga mehed niisugusest terasest, kes ei värisenud, ja sellaselt alustasime uut pressi, kusjuures meid, maa-kuulajaid, saadeti kiiluna ette „luhviti nuusutama“ nagu meie omavahelises keeles tol ajal öeldi.

Sõitsime välja kolme mehega ja jõudsim peagi suurele lagendikule, mille serval kohtasime kaht punast jalameest, kes olid samuti luurajad nagu meie, kuid kes olid pidanud ohverdama oma ratsud meeskonna supikatlasse ja tulid nüüd luurele jala. Aga mis on üks jalaluuraja ratsamehe kõrval! Muidugi võtsime mehed kohe vangid ja viisime oma roodu staapi, kus neid siis rooduülema karkivatel sõnasütel niikaua küpsetati ja praeti, kuni nad oma patareide asukohad, mis meile senini avastamatuks jäänult palju peavalu sünnitasid, ilusasti ära rääkisid, mille järele siis meie poolt algas niisugune „tulevärk“, et mitte ükski vaenlase patareid, vaid terve küla, kus punased asusid, tehti maatas ja varsti tõusid sealt suured tuleleegid ülespoole.

„See on meie võidutuli!“ hüüdsid meie mehed kooris ja nüüd algas niisugune äge pealetung, kus püssiraud ei saanud aega pihus jahtuda ja läks lõpuks nii tuliseks, et mitmel korral võtsin ma püssiraua otsast suitsu peale tuld. Vaada, kui kuumaks võis tõsine sõjamees kütta püssiraua, ja ega mulle muidu sõja lõppedes raha rinda ei pandud, ju see ikka selle kange kärtsutamise pärast oli, kui sellele veel arvata kaasa jalameesteks jäänud vene maakuulajate kinninabimist...

Nojah, see oli tõesti tookord meie võidutuli, sest nüüd pressisime meie ühe joonega kuni Pihkvani välja ja oleksime ehk veel edasi kuni Moskva litsunud, aga näe, ümberringi kõik võõras maa ja võõras rahvas, isu võttis ära.“

Jaak rääkis oma juttu kogu aeg niisugusel muheldal ja mahedal näol, et keegi ümberringi ei saanud jääda tõsiseks ja kõik naersid Jaagu uhkele jutustusele kaasa. Ma vaatasin mu vastas istuva näitsiku silmadesse — sealgi loitis rõõmus naerutuluke.

Tants oli vahepeal soiku jäänud, sest kõik nooremad olid kogunenud Jaagu ümber, kelle mahlakas jutustamise viis oli kõigile ümbruskonna inimestele tuntud.

Nüüd läks aga tants uuesti lahti ja ma viisin Jaagu tütre, sinisilmalise näitsiku, teiste tantsijate sekka jalga keerutama.

Mu kutsele näitsik punastas esmalt, kuid tõusis siis kohe ja toetus usaldavalt mu käsivarrele ja me keerutasime varsti toredat valssi.

Sel õhtul jäimegi meie kahekesi ühte, tantsisime kaua ja kõndisime pärast sumedas suveöö vaikuses kastel niidul, jutustades teineteisele juhtumisi oma elust.

Näitsiku nimi oli Helmi, ta oli keskkooli lõpetanud ja käis nüüd kutsekoolis, tulles suveks isale tallu appi. Ta lubas mullegi heinatöö selgeks õpetada. Mis ma talle vastu lubasin, seda ma enam ei mäleta. Igatahes oleksin ma oma südames lubanud palju...

Umbes nädala pärast algaski heinaniit. Siis algas mu esimene õppetund. Mina hoidsin vikatit peos ja Helmi hoidis oma käed minu kädel, hoides end minu seljataha ja püüdes mulle niidumeistri õiget nõksu kätte õpetada. Ma olin aga kole rumal õpilane. Mitte kuidagi ei saanud ma aru, kuidas see või teine liigutus tuleb sooritada või kuidas tuleb keha ja käsi hoida üksiku vikatilöögi juures. Pean tunnistama, et mu mõtted olid hoopis mujal. Ma kujutasin endale, kuidas minu käed peaksid hoidma mitte vikatit, vaid Helmit ja siis äkki ma pöörasin ümber ja tegin kohe katset...

Jumaluke, kui hästi kukkus see mul välja! Mu käed olid nagu loodud selle näitsiku piha ümbert hoidmiseks, siin ei olnudki õppimist tarvis...

Kui me pärast kahekesi teineteise käest kinni hoides teiste heinaliste juure jõudsim, jättis vana Jaak niitmise poolelt lõõgilt seisma ja tuli meie juure.

„Mis ma näen,“ ütles ta kavalalt silma pilgutades, „teie kohe nagu ühe pere lapsed, käed koos. Ja vaata, ehk on ka südamedki juba koos...“

„Kes seda kõike teab,“ vastasin mina naerdes, „vast ehk on asi niikaugelgi, kui isa oma õnnistuse kaasa annab...“

„No vaata, seda ma nägin juba mitu päeva, et tüdruk silmad põlevad, nagu oleks tal kesteab misugune rõõm südamesse asunud.“

„Ärge imestage midagi, äiapapa,“ vastasin, „see on minu võidutuli.“

EVA

KES PEAB LUGU TÕESTI HEAST PABEROSIST, SEE SUITSETAB AINULT

LUKSUS 20 tk. 40 s.

EKSTRA 25 tk. 35 s.

pehmes pakendis 25 tükki

— 20 S. O.-Ü. TUBAK

Heitluspäevilt meie ajaloolise vaenlasega

18 aasta eest

Kuum oli see 1919. aasta suvi. Eriliselt kuum oli ta aga landesvääri-sõja ajal. Siis ei olnud mitte üksi ilma kuumus, vaid ka sõjakuumus.

Leitsakuliste lahingute järele kusagil Volmari ees murdus parunite ja nende kannupoiste võim. Algas suur sakslaste taganemine ja tagaajamine.

Kõigil meestel olid jalad villis ja rakus. Minul aga just õnnetuseks lagunesid omad saapad ära ja suure otsimise järele leiti ühed „tankid“. Minul on üks jalg nii suur kui teisel mehel kaks, seetõttu siis oli saabaste leidmine raske. Uued „tankid“ olid küll pikad, aga madalad. Neil inglasil — või tont teab kust need saapad pärit olid — pidid jalad olema küll pardilestade taolised. Käisin pool päeva ja siis viskasin „tankid“ metsa ja lasksin palja jalu. Oli terav ja valus, aga kes sellele suurt rõhku pani. Oli meil ju üks soov — kiiremini sakslasile järele! Ja just sellest asjaolust tingituna vallutasin üksi ühe mõisa. Varsti olid aga jalad haavu täis. Arst sidus need kinni ja määras mind haigemajja. Selle asemel, et sõita haiglasse, istusin laske- moonavankrile ja sõitsin oma mähitud põidadega roodudele järele...

Sakslased olid end seal kusagil Võnnu taga kaevikusse asetanud ja hakkasid vastu. Algas lahing. Oma lõhkiste jalgadega ei saanud ma rooduga ahelikus kaasa liikuda, aga et kuidagi ikkagi tahtsin abiks olla selles sakslaste nüpeldamises, siis asusin lahinguliinile padruneid järele viima. Suurivaevu küll jõudsin tuleliinile. Kees parajasti äge lahing ja — kui imelik see ka on — samal ajal, kui asusin ka tulistamisele, kadus valu jalgadest. Kogu lahingu vältel, kus sai joosta ja hüpata, ei tunnud ma, et olen palja jalu ja lõhkiste jalgadega!

Nii on see lahing! Pisihädad tuimenevad. Lahingu lõppedes olin aga siiski sunnitud jalgadele arstiabi otsima.

Arvasin, et arst kurjustab, et ma haiglasse ei läinud, aga polnud midagi. Ta puhastas haavad ära ja sidus need kinni. Siis sidusin neile veel kotid ümber ja võisin üsna vabalt liikuda...

„Mis sa siin oma kaltsudega komberdad,“ ütleb laske- moonavankrite juure sammuv leitn. Riives, „näe, seal mäel asuvas mõisas on 3. rood, tal on padruneid puudus, võta padrunid ja vii sinna. Veel üks mees peab minema, lähete siis kahekesi.“

Ärge aga suurt teed pidi minge. Sealtsakslased lasevad teid maha, minge mäe tagant läbi, sealts viib mõisa põllutee.“

Läheme ja kuulatame. Ei ole mõisa poolt kuulda lahingukära. Kusagil vasakul on kuulda müdinat. Sakslased vist on jälle mõisast taganenud!

„Ega tea, ehk on hoopis meie mehed taganenud,“ ütleb kaaslane, kes näib olevat ara verega. Ta oli küll moonavoorimees!

Olen küll kaunis suur ja jõust just puudust ei ole, aga kaks kasti padruneid on siiski kena koorem.

Päike lausa kõrvetab. Higi jookseb ojana. Keel kleepub kurgulae külge. Kurat, padruneid ma tulevikus enam ei hakka tassima, otsustan endamisi...

On kuulda, et keegi sõidab ratsa meile vastu.

Kas oma või võõras? Sakslasi liikus sageli meie seljataga.

Astume teelt kõrvale põõsa taha ja piilume välja. Oma ratsanik!

Peatame ta ja küsime, kas kolmas rood on veel mõisas.

„Kust ta sinna sai! Seal on sakslased sees!“

„Sakslased!?“

„Jaa-jah. Olin luurel, roomasin üsna mõisa lähedale ja nägin, kuidas sakslased seadsid kuulipilduja aia taha, just selle küüni lähedale, mis ka siit on nähtav. Aga sakslased näivad erutatud olevat. Minge tooge kuulipilduja ära, ega seal palju mehi praegu juures olegi!“

„Miks sa siis ise ära ei toonud!“

„Teie olete kahekesi ja jala. Siit pääseb küüni varjus peaaegu kuulipilduja külje alla!“

Panime padrunikastid maha ja otsustasime minna lähemalt seda asja uurima.

Kaaslane kaebas aga äkki kõhuvalu üle, läks teelt kõrvale ja kadus... Pelgas vist...

Voorist abi tuua? Seal pole ju ka mehi! Mõisas on aga kõik vaikne. Võib-olla on sakslased lahkunud? Ratsanik läks teatama, et mõisas on sakslasi, varsti niikuinii tulevad meie mehed siia. Läheme mõisa vaatama omal riisikol.

Samas sõidab aga teel üks lätlane pika vankriga. Kargan vankrile ja käsutan teda sõitma küüni sihis.

Oli tegemist, kuni sain ta niikaugele. Ta ei osanud eesti keelt, mina aga ei osanud läti keelt. Vene keel oli talle samuti võõras. Aga tummadki kõnelevad. Varsti olimegi küüni juures. Vaatasin hoolega kogu aeg, kas kusagil ei vilksata mõni sakslane. Olin endale ka pagemise tee seks puhuks välja valinud. Vankriit maha ja orgu, mis oli mõni samm teest eemal. Mõisa suunast kostavad hääled. On kuulda, et inimesed kõnelevad, aga kes või mis, sellest ma ei saanud aru. Igatahes eesti keel see polnud. Lätlane kuulatab ja ütleb midagi läti keeles, siis „njemets“, „Fritz“.

Piilun küüni nurga tagant välja ja samas ehmun — mõni samm küünist, aia vahelt, vahib minule vastu kuulipilduja toru!

Ootan hinge kinni pidades kuulide rahet, aga asjaltult. Viimaks muutub ootamine talumatuks ja piilun uuesti. Ei midagi. Lähen julgemaks ja näen, et kuulipilduja lähimas ümbruses ei ole ühtki elavat hingel!

Miks on siis kuulipilduja siia üksi maha jäetud? Või on „Fritzudel“ jälle päkad tuules? Astun kiiresti kuulipilduja juure. Tõesti — ta on maha jäetud. Lukk on aga ära viidud. Meel läheb üpris julgeks, uurin sakslaste kuulipildujat ja üllatuseks leian, et tagavaralukk on aluse küljes. Selle panen juba oma taskusse. Oli suur aed, piiratud planguga. Kaks lauda oli plangust välja löödud ja sinna oli asetatud surmariist.

Ronisin läbi aia aeda. Kõikjal valitses vaikus. Hiljutine kõnelemine oli lakanud. Hiilisin, end peites puude ja põõsaste taha, hoonete poole.

Juba silmasin lossi, aga ühtki inimest polnud kusagil näha. Hoidsin püssi kramplikult pihus. Jubedavõitu oli see hiilimine. Mõistus ütles: mine tagasi! Aga samas leidsin enese järjest lossile lähenemas. Jõudnud lossi juure, kadus see närvlikkus. Puude ja põõsaste vahel oli hoopis ebamugavam kui maja läheduses. Maja on kuidagi kodusem, sõbralikum. Kuhu siis inimesed on kadunud? Olgu, sakslased võisid ju põgeneda, kuid mõisas peab olema ju ka oma inimesi.

Trepi ees märkan hulk kaste, küll kuulipilduja-lintidega, padrunitega, käsigranaatidega.

Esimene asi oli paar käsigranaati pihku haarata. Keldri uks oli lahti ja keldrist oli nagu jutukõminat kuulda.

Sakslased keldris?

Astun trepi kõrvale ja käratan vene keeli:

„Kõik keldrist välja!“

Kui seal sakslasi näen, nii kohe käsigranaadi keldrisse heidan, otsustan sealjuures.

Aga olid kohalikud elanikud. Sakslased olevat vaid mõne minuti eest mõisast lahkunud. Olevat samas lähedal orus või metsas.

Miks nad siis kuulipilduja maha jätsid, mis häda neil siis oli, mõtiskelen. Kusagil kõrval, seal, kus asus kolmas rood, on nende käsi vist halvasti käinud.

Käsigranaatide kasti sülle võttes käsutan lätlasi kuulipildujate linte-tassima ja sammun kuulipilduja juure.

Olin oma küüdimehele kurja käsu annud mind küüni juures oodata.

Püssile osutamine oli mõjunud. Mees oli seal. Oli kuulipilduja, olid linnid. Vaja katsetada, kas sakslaste surmamasin ka töötab.

Küsisin, kust saaks sakslasile kuule järele saata. Kohe oldi lahkesti abiks. Varsti oli kuulipilduja soovitud kohal. Soovitati sinna ja tänna tulistada — seal olevat kindlasti sakslasi.

Asetan lindi kuulipildujasse... ja sakslaste eneste masin tulistab neid. Üks lint, teine lint, kuid samas padrun jääb torru ja laskmine on läbi.

Olen mõisa rahva silmis suur kangelane, mida mulle ka üteldakse. Üksi tulen mõisa, kus veel sakslasi sees, ja need pagevad.

Mõisa rahvas on kuulnud, kui sakslased põgenedes seletanud, et neile tulevat peale must tuhat mitmest küljest.

Nad kartnud siis suurt lahingut ja pugunud keldrisse peitu... samas aga tuleb mõisa üksainus mees ja selgi imelikud jalatsid...

Laadin oma „sõjasaagi“ lätlase vankrile ja pöördun tagasi.

Järsku näen, et tuleb vastu ahelik!

Kas sakslased?! Ei, need on omad. Tunnen ära oma 3. roodu.

„Kuhu lähete?“

„Mõisa vallutama. Öhtuks peab mõis olema vallutatud!“ vastavad mehed.

Samas tuleb ka roodna ja küsib, kust ma tulen ja mida vean.

„Vallutasin selle mõisa. Sain sõjasaagiks kuulipilduja, linte, käsigranaate!“

„Lori puha! Mõisas asuvad sakslased. Alles mõne aja eest kostis saksa kuulipilduja laskmine!“

„Mina tulistasin samast kuulipildujast paruneid, mõis on tühi!“

„Pole õige, mis sa jobutad!“

Sain siiski lõpuks uskmatud Toomad viia veendumusele, et vallutasin mõisa.

Ahelik koguti kokku ja 3. rood asus mõisa ilma lahinguta.

Ilmnes, et kuulipilduja-mehed olid siiski aias olnud. Nad läinud vilusse ja jäänud magama.

Vahepeal tõin aga mina kuulipilduja ära...

**BONA PARIM
TAIMEVÕI**

Toimetusele saadetud kirjandus

Louis Burlandt: Puhtast südamest. Valimik filosoofilisi miniatüüre. Saksa keelest tõlkinud O. Urgart. O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“ Tartus, 1937. a. Hind Kr. 1.40.

H. Haberman ja R. Ottenson: Kiirkirja lugemik. O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“ Tartus, 1937. a. Hind Kr. 1.—.

H. G. Wells: Lühike maailma ajalugu. I osa Vana aeg: Koopaelanikust Rooma maailmariigini. Tõlkinud L. Anvelt. 128 lk., paljude piltide ja kaartidega. Elav Teadus nr. 64. Hind Kr. 1.—. Eesti Kirjanduse Selts. Tartu 1937.

G. Põldmaa: Kodumets. Rahva- ja noorsooraamat.

O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“ Tartus, 1937. a. Hind Kr. 3.—.

Michal Choromanski: Armukadedus ja meditsiin. Tõlkinud B. Linde. Poola romaanide sari nr. 1. O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“ Tartus, 1937. a.

Hakkapeliitta nr. 21 22/23, 24.

Uus Talu nr. 5.

Eesti Statistika nr. 186.

Areng nr. 5.

Trinitas nr. 21, 22.

Politseileht nr. 10, 11.

Üliõpilasleht nr. 6.

Strzelec nr. 20, 21, 22.

Tervis nr. 5.

Meie ergutuspreemiaid said:

„Kaitse Kodu!“ 1937. a. aastatellijate ja tellimiste kogujate vahel väljakuulutatud tingimustel 5. juunil 1937. a. toimetatud ergutuspreemiate loosimisel langesid võidud:

TELLIJAILE:

1. võit - õmblusmasin - N. Grünthal'ile, Petseri;
2. " - fotoaparaat - Väimela põllutöökoolile, Väimela;
3. " - hõbeportsigar - I Suurtükiväe grupile, Narva;
4. " - taskukell - K. Loit'ile, Pärnu, Kalda 5;
5. " - nahkportfell - A/S. Reginale, Tallinn, S. Tartu 45;
6. " - „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“ - Riigi viinat. nr. 1, Tallinn, S. Tartu 84;
7. " - „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“ - H. Nottbeck, Tallinn, Roosikrantsi 8-3;
8. " - „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“ - KL. Petseri Maleva staabile;
9. " - „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“ - A/S. Scheel ja Ko'le, Tallinn;
10. " - „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“ - hr. Alekõrs, Tallinn, Pärnu 63.

TELLIMISTE KOGUJAILE:

1. võit - jalgratas - O. Puusepp'ale, KL. Võru Maleva staap;
2. " - fotoaparaat - E. Semmel'ile, Tallinn, Hermani 4-3;
3. " - hõbeportsigar - R. Teras'ele, Tallinn, Lauupeo 4-2;
4. " - taskukell - J. Suits'ule, KL. Tallinna Maleva staap;
5. " - nahkportfell - K. Kerjan'ile, Rapla;
6. " - „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“ - J. Teras'ele, Pilstvere;
7. " - „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“ - A. Laur'ile, Pärnumaa Maleva st.
8. " - „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“ - E. Leepere'le, Tõrva;
9. " - „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“ - E. Reitkam'ile, Tapa;
10. " - „Ülevaade Eesti Vabadussõjast“ - J. Liivoja'le, Leisi.

„K. K.!“ talitus.

EHITUSE A-S. BETON

TALLINN, LEMBITU 31/9.

KÖNETRAAT 442-66

Teostab igasuguseid **betoon-, raudbetoon-** ja **hooneteehitusi.**

Valmistab projekte ja eelarveid.

PÄRNU MAJANDUSE ÜHISUS

PÄRNUS

Liikmeid	3.400
Omakapitale . . . Kr.	450.000. -
Kinnisvarasid . . . „	365.000. -
Läbimüük „	2.250.000. -

Kuulsad mineraal-
ja terviseveed

RAMLÖSA

saadaval igas paremas
hotellis ja lokaalis

EESTI ARSTIDE Kliinitsistide Ühingu

ERAHAIGLA

Tallinnas, Narva m. 6-a, tel. 428-80

Statsionaarne ravi igal erialal.

ALATINE ARSTLIK VALVE.

RÖNTGENIKABINETT: läbivalgustused, ülevõtted, röntgenteraapia (ravi). Tasud vastavad keskhaiгла taksidele.

ELEKTRIKABINETT: diatermia, kõrguspäike, sinine valgus, elektrivibratsioonid, neljarakuvann, diatermia mudağa.

MASSAAŽIKABINETT: üldine ja osaline massaaž,

VESIRAVILA: männiekstrakt, meresoola, Haapsalu tervismuda, söehappe, pärmi ja vahuvannid, istevann, valguskapp, aurukapp, charcot, shoti, kapillaar-, auru-
dušid.

LABORATOORIUM: kliinilised ja bakterioloogilised analüüsid ning kvantitatiivsed keemilised ja mikrokeemilised määramised vereta.

A/S. KAUBA PANK

TARTUS

SUURTURG 12, OMA MAJAS. TEL. 9 ja 1-83. JUHATUS TEL. 2-09

TOIMETAB KÕIKI
PANGAOPERATSIOONE

KINDL. A/S. EESTI LLOYD'i
PEAESINDUS TARTUS

A.S.

Tallinna Laevaühisus

**Laevaomanikud ja laevamaaklerid,
süite importöörid ja speditöörid.**

Peakontor S. Karja 18.

Telef. 426-90 (4 liini)

Ekspeditsioon: kaupade tollimine ja ekspedeerimine. Inkasso. Kinnitus. Korrespondendid kõikides suuremates sadamalinnades. Telef. 426-90; telef. tollil 460-04.

Tollivabaladu: laevade varustamine ja provianteerimine tollivabalaost. Ladu sadamas U. Hollandi 6. Tel. 314-52. Kontor V. Sadama 3. Tel. 456-38 ja 441-80.

Süiteladu: auru- ja sepasöed ning valu- ja küttekoks laost ja sadamas otse laevast alati saadaval. Kontor V. Sadama 3. Tel. 456-38 ja 441-80.

Laevatarvete kauplus ja purjetöökoda: igasugused laevatarbed ja materjalid. Purjede valmistamine. Kontor V. Sadama 3. Tel. 456-38 ja 441-80.

Narva Kalevi Manufaktuuri riided

on tugevad,
on nägusad,
on odavad,
on saja-aastase kuulsusega

iga kangas kannab
säärast vabrikumärki

mida ostmisel tähele
panna

TKV

kookus- ja sisalvaibad, linikud ja matid
on kauniks toahteks

NÕUDKE KÕIKJALT

A.-S. TALLINNA KÕIEVABRIK

KOPLITÄN. 33

John Carr'i pärijad

TEL. 439-79

TALLINNA JUUDI ÜHISPANK

Vene 6

Telefon 448-25, 26, 27

Toimetab kõiki pangaoperatsioone sise- ja välismaal

Speditsoon, transport ja kinnitamine

Eriti kohased väljasõitudel kaasavõtmiseks on

Kvaliteet-saadused: vorstid, singid, rulaadid, sekserid, võileivad, pirukad j. n. e.

K o n s e r v i d: seapearulaad, lambaraguu, mulgikapsad sealihaga, Ungari guljasch, maksapasteet, rohelised oad, puuvilja marmelaad, õunad, kompott j. n. e.

Kõik „ESTO“ saadused on valmistatud piinlikult puhtalt ja kindla arstliku kontrolli all.

M ü ü g i l „LIHATSENTRAAALIDES“

ja kõigis paremates delikatess- ja toiduainetekauplustes.

Engros-tellimistega palume pöörduda:

ÜHING „EESTI LIHAEKSPORT“

Tallinna eksporttapamaja, telefon 478-54.

Tartu eksporttapamaja, telefon 11-24.

Võhma eksporttapamaja, telefon 42.

Tallinna Majaomanikkude Pank Ü.-P.

Harju tän. 45.

Telefonid: kodukeskjaam 478-50, juhatus 443-67.

Välisraha, seifid, laenud, hoisusummad.

AKTIVA.		Äriseis 31. mail 1937. a.	PASSIVA.
Kassatagavarad:			Põhi- ja tagavarakapitalid
Sularaha, hoisused, välisraha	2.393.782.78		Kustutuskapitalid
Väärtpaberid:			Hoisusummad
Riigi- ja riigi poolt tagatud	501.008.—		Võlad teistes krediitasutustes
Eraväärtpaberid	238.496.92	739.504.92	Korrespondendid:
Laenud:			„Loro“
Diskonteerit. vekslid	5.338.460.13		„Nostro“
Konto-korr. arvel	2.828.618.93	8.167.079.06	Väljaantud garantiid
Korrespondendid:			Tulud
„Loro“	243.450.60		Muud passivad
„Nostro“	131.055.38	374.505.98	
Garantiide deebitorid		276.483.86	
Kinnis- ja vallasvara		399.211.01	
Kulud		73.215.11	
Muud aktivad		85.987.43	
		Kokku Kr. <u>12.509.770.15</u>	Kokku Kr. <u>12.509.770.15</u>

A.-S.
Esimene Eesti Põlevkivitööstus

End. Riigi Põlevkivitööstus

JUHATUS JA MUUGIBÜROO

Tallinn, Valli 4-3

Telegr. aadr.: Peapõlevkivi

Telefonid: juhatus 450-62

üldine 450-85

arveosak. 474-76

Põlevkivi, toorõli, kütteõli, bensiin, mootorpetrooleum, mootornafta, diiselnafata, rasked õlid, bituumen (Esto Bitumen), asfalt-emulsioon, maanteeõli, immutusaine „Fenolat“, Estokarbolineum, immutusõlid, viljapuu-karboleum, putukamürk „Puttox“, katuselakk (katusetõrv), rualakk (asfalt-lakk) ja asfalt-mastiks.

Joh. Trump

EHITUSETTEVÕTJA

TALLINN • PÄRNU MNT. 28 OMA MAJAS • TEL. 455-36

A/S. EESTI SIID

KETRAMIS- JA KUDUMISVABRIK,

seadistatud 1932. aastal

Valmistab kõiksugu riideid ja lõngu

Vabriku laod:

Tallinn, Viru t. 5, tel. 447-87

Tallinn, Viru t. 14, tel. 443-97

Tallinn, Laadaplats 70

Tartu, Poe t. 2, tel. 10-17

Narva, Peetriplats 1

Viljandi, Tartu t. 1, tel. 30

Petseri, Turuplats 17, tel. 1-19

Eritellimiste vastuvõtmine

Restide müük

KLAAS-, PORTSELAN- JA TEISED MAJATARBED
SUURES VALIKUS

A/S. D. MIRVITZ JA POJAD

TARTUS
RAEKOJA TÄN. 6

TALLINNAS
S. TARTU MNT.
ESTONIA PST. 13

EESTIMAA ÕLIKONSORTSIUM

ON ESIMENE BENSIINITEHAS EESTIS

BALTOLIN

SILLAMÄE TEHASE

toodang on võrdne parimale välismaa ben-
siinile, sealjuures aga ökonoomsem

**AUTOOMANIKUD JA
MOOTORRATTA JUHID**
tarvitage

BALTOLINI
ja teie hoiate kokku

OMA BENSIINIAUTOMAADID

Vene turul Kalevi vastas
ja Balti jaama vastas

Asjatundja tarvitab ainult

filme, pabereid, plaate

Saadaval igas paremas fotoäris

Nõudke tuntud headuses

R. KLAUSSON'I

monpansjeed, šokolaadikompvekke, šokolaadi, biskviiti

Müügil üle maa kõikides koloniaalkauplustes

Vabrik asub TALLINN, JAHU 5, TEL. 441-15

NIKOLAI SKOBELEV

**Naha-, saapa- ja
hobuseriistade
kauplus**

Tallinn, Maakri tän. 2

Telefon 314-99

Soovitan oma ärist võistlemata headuses
igasuuguseid nahakaupu, vene saapaid,
spordikingi ja hobuseriistu.

Kaupmeestele ja maameestele eriti soodus ostukoht

NIKOLAI SKOBELEV.

Valmisriiete suuräri
K/M „ERPE“
Viru 22

on soodsaim daamide ja
härrade valmisriiete ostukoht

K/M „ERPE“
Tallinn, Viru 22

Tellimiste vastuvõtmine

Eesti Punase Risti Ambulatoorium

Tallinn, Niiguliste 12 tel. 431-60

Vastuvõtt homm. kl. 10–14 ja 5–
1/28 õht. kõigil erialadel. Tasu
esimese visiidi eest 60 senti, kor-
duvate visiitide eest 30 senti

Masseerimisasutus

Telefon 429-67 Avatud kella 8–19

Käsi- ja elektrimassaaž, diater-
mia, neljaraku-vann. Haapsalu
tervismuda kombineeritud elektri-
raviiga, tervisevõimlemine

Kõrguspäike

A. AMAN

PLEKISEPATÖÖKODA

Rüütli 1. 4, tel. 430-19

*

Tehakse igasuuguseid pleki-
ja vaseid ehitustel kui ka
oma töökojas

*

KORRALIK TÖÖ

SOODSAD HINNAD

Sõjaväe Majandusühisus

Tallinn, Pikk 11, tel. 452-07

Vene 5, tel. 429-42 • Kopli 21, tel. 466-58 • Liivalaia 64, tel. 450-18

Osakonnad:

Tartu, Võidu 3, tel. 11-16

Võru, Jüri 24, tel. 129

Rakvere, Lai 17, tel. 79

Pärnu, Kalevi 27, tel. 297

Narva, Malmi 1, tel. 143

Viljandi, Tartu 6, tel. 160

Rätsepatöökoda Kuninga 2/4, Tallinn

Kingsepatöökoda Vene 5

Kaitseliidu tarbed

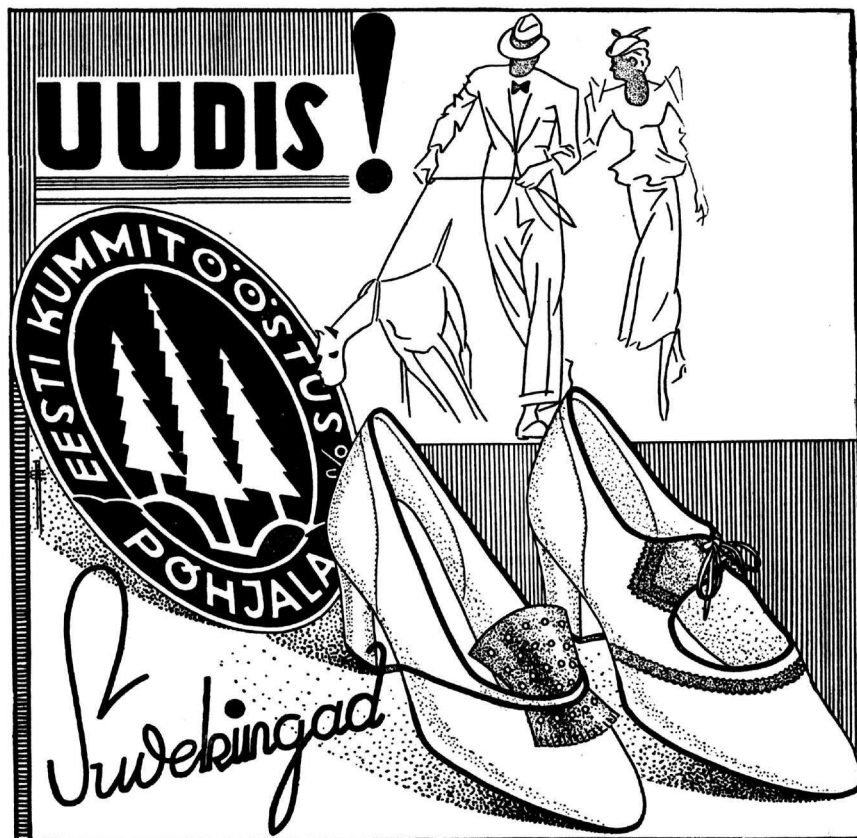
Peakaupluse juures avatud oma pesuõmbluse-töökoda võimaldab pakkuda kaitseväelaste khaki, valgeid j. t. särke ning muud pesu parimas kvaliteedis. Eritellimised täidetakse võimalikult veel samal päeval

Eesti Metsa ja Tselluloosi a/ü.

Põhikapital 5.000.000 kr.

Juhatus ja peakontor Pärnu mnt. 10—6 Tallinnas

Ostab sulfaatpuid

Talupidajad saatke oma põllu- ning metsasaadused

Tarvitajateühing „OMA-ABI’le“, Tallinnas.

Tarvitajateühing „OMA-ABI“ võtab vastu suuremal arvel: jahu, kruupe, tangesid, mitmesuguseid aed- ning metsmarju, puuvilja, juurvilja, puid jne jne.

T/üh. „OMA-ABI“
Tallinn-Kopli. Vene-Balti 19.
Telefon 428-49

6

Unevahendina

farvitage

„Proallon“

tablette.

„Proallon“ on saadav kõigist apteekidest.

Valmistaja

G. Gnadebergi ja E. Leydeni apteek
Tallinn, S. Karja 4.

Eesti Ühistegeline
Kindlustus-Keskselts

Tallinn, S. Karja 19

Postkast 122

Kõnetr. 426-83

Vastastikuste
kindlustusseltside
keskkorraldus

Edasikindlustus

N õ u a n n e

Auto-, omnibusekerede, mööbli
ja igasuguste puutöööde
v a l m i s t a m i n e

P. TEEÄÄR

LUHA T. 20, TEL. 437-91

TALLINN

VAARTMETALLASJADE
& MÄRKIDE TEHAS
PÄRNU MAANTEE 20 TELE-45279
FON
TALLINN

Meie valmistame võistlemata
headuses:

A U H I N D U,
K I N G I T U S E S E -
M E I D ja M Ä R K E

kullast, hõbedast ja muist
metallest.

Reserveeritud

HOTELL-RESTORAAN

«ROOM»

TALLINN,

MANEESI TÄAN 1

KÖNETR. 425-51

Reserveeritud

*Kõige soodsamate tingimustega ostate
FOTOAPARAATE JA -TARBEID*

KARL SILLAM'i

FOTOÄRIST, VIRU T. 11, TALLINN

*Kaup heas kvaliteedis, rikkalik, parimaist
vabrikuist*

Amatöörtööde vastuvõtt

ÜHISTEGELINE KINDLUSTUSSELTS

EEKS - MAJA

VABADUSVÄLJAK 10

TEL. KSKJ. 478-08

PERENAISED!

Töö majapidamises on
mänguasi, kui on käepärast

LODIX

kingakreem

SIDOL

metalli- ja aknapuhastaja

SIGELLA

poonimisvaha

SIRAX

küürimispulber

NIPA

kärbsepüüdjad

SOPAL

plekkide eemaldaja

A/S.SIDOL COMPANY

Tallinn, Soo tän. 29, telefon 441-00

„PÄEVALEHT“

ON ISESEISEV, LEVINUIM JA LOETA-
VAIM PÄEVALEHT EESTIS, SUURIM
NING KASULIKEM KUULUTAMISE LEHT

„LASTE RÕÕM“

— LOETAVAIM LASTE AJAKIRI

SUURED NING TÄIELISED

**RAAMATU- JA KIRJU-
TUSMATERJALIDE
K A U P L U S E D**

KIRJANDUSE- JA PABERILAOD

TÄIELISIM

GRAAFIKATOOSTUS

TRÜKIKODA TSINKOGRAAFIA
LITOGRAAFIA KÕITEKODA

TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUS

TALLINN, PIKK TÄN. 2.

OMA TELEFONIKESKJAAM NR. 428-83